

مشارکت شهروندی

تضمین کننده پیوند مردم و مسئولین اجرایی

پرداخت الکترونیک در تاکسی ها؛ بررسی پروژه ساری کارت

شهرپویا، شهری است که از دریچه نگاه شهروندان طراحی می‌شود.

فصلنامه شهرپویا، به صاحب امتیازی شهرداری ساری، با مجوز وزارت ارشاد اسلامی به شماره ثبت ۷۵۰۷۰ در تاریخ ۹۴/۱۲/۱۰ در مدیریت طرح و برنامه کار خود را آغاز نمود. این فصلنامه با تلاش همکاران شهرداری ساری، دانش پژوهان عرصه دانشگاه و صاحبان علم و تجربه به منظور نشر دانش و مسائل روز دنیا در زمینه مدیریت شهری تدوین می‌گردد.

در عصر حاضر، مدیران شهری به اتفاق بر این باور هستند که دستیابی به شهری سرزنده نیازمند حفظ و پیشرفت همگام و متوازن عناصر اجتماعی، اقتصادی، محیط زیستی و کالبدی شهر و شناخت روابط بین آن‌ها براساس بینشی همه جانبه نگر در چارچوب مدیریت یکپارچه و مشارکت محور است.

با این نگاه، شهرپویا بر آن است با انتقال دیدگاه‌های شهروندان، تجربه‌ها و نظریه‌های نوین شهرسازی در زمینه معیارهای شهری مطلوب، مرجعی استوار برای پشتیبانی فکری و علمی مسئولین و تلاش‌گران حوزه اجرا در فرآیندهای تصمیم‌سازی و ایجاد نگرشی جامع برای حصول مدیریت هماهنگ شهری فراهم نماید.

به طور قطع بهره‌مندی از نگاه تیزبین و اندیشه‌های بلند شما روشنی‌بخش راهی است که می‌پیماییم.

فهرست مطالب

۲۱	مروری بر پیشینه طرح تفکیک زیاده از مبدا در ساری
۲۶	پرداخت الکترونیک در تاکسی‌ها؛ بررسی پروژه ساری کارت
۲۹	سازمان‌های مردم‌نهاد؛ زمینه ساز ارتقای مشارکت شهروندی
۳۲	سامانه ارتباط مردمی ۱۳۷، پل ارتباطی شهروندان با شهرداری
۳۴	مشارکت شهروندی در ایران و جهان
۳۸	مشارکت شهروندی در حفظ فضاهای شهری
۴۲	شهرسازی به روایت سفرنامه‌های فرهنگی و ایرانی
۴۶	گزنه
۴۸	آرشیو کتابخانه شهرداری ساری
۲	سرمقاله
۳	مشارکت شهروندی؛ مفاهیم و شاخص‌ها
۸	نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در شکل‌گیری مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار
۱۲	مشارکت زنان زمینه‌ساز موفقیت در مدیریت شهری
۱۶	نقش مشارکت شهروندی در پیوند مردم و مسئولان اجرایی

مشارکت شهروندی

فصلنامه شهرپویا:

صاحب امتیاز: شهرداری ساری
شماره پنجم - پاییز ۱۳۹۶

همکاران فصلنامه

صاحب امتیاز: شهرداری ساری
مدیر مسئول: محمد محبوب سیف کتی
سردبیر: زهرا زلیکانی
زیر نظر شورای سردبیری
دبیر اجرایی: سیده نعیمه هاشمی
روابط عمومی: زهره سروری

فنی و هنری:

دبیر کمیته کارتون: شاهین هوشمند
صفحه آرایی: سید روح اله شجاعی
طراح جلد: اسماعیل رجبی
عکس روی جلد: منوچهر عبدالله زاده

با تشکر از:

فاطمه رحمانی چراتی، رقیه محمدی، ترنم رضایی، حسن قربانی، مصطفی عباسی قاسم‌خلی، سید مجید افضلی، سید عباس احمدی و همراهی ممیمانه همکاران سامانه ۱۳۷

مطالب منتشر شده لزوماً دیدگاه «شهرپویا» نیست و مسئولیت مطالب مندرج بر عهده نویسندگان محترم آن است.

ارتباط با ما:

پست الکترونیک: shahrepooya@saricity.ir
آدرس پستی: مازندران - ساری - میدان شهید قاسمی - ساختمان مرکزی شهرداری ساری - اداره طرح و برنامه
تلفن: ۰۱۱-۳۳۵۱۶۱۴۸ - سامانه پیامکی: ۳۰۰۰۷۱۳۷۳

دخالت دولت مرکزی در امور اجتماعات محلی موجب می‌شود نیازهای واقعی این جوامع از دید دولت دور بماند و به دلیل کنار گذاشتن مردم محلی، از توان و امکانات آن‌ها نیز استفاده نشود. دولت و مردم، باید مانند دو شریک، دارای منابع مشترک و حقوق و اختیارات معین در کلیه کارهای مربوط به توسعه و اداره امور محلی کشور باشند و دوش به دوش و هماهنگ با یکدیگر فعالیت کنند. دولت، آن چه را که مردم نمی‌توانند فراهم کنند و یا درباره آن تصمیم بگیرند را فراهم می‌کند و یا برای آن تصمیم می‌گیرد. هم‌زمان، مردم محلی نیز در چهارچوب تشکیلات اجتماعات محلی خود هر آن چه را که می‌توانند فراهم می‌کنند و در مورد هر آن چه که بخواهند و بتوانند، تصمیم می‌گیرند.

«جان ترنر، نظریه شراکت»

عکس: محسن هدایتی

محمد محبوب سیفاکی

مشارکت شهروندی، ابزاری برای برقراری عدالت اجتماعی

ساله‌است مدیریت شهری، در بسیاری از کشورهای پیشرفته جهان، از تک‌صدایی و توجه صرف به خواسته‌ها و نظرات مدیران شهری فاصله گرفته است و تلاش می‌کند در طراحی شهر و اجرای پروژه‌های شهری، علایق و مطالبات همه افراد متاثر از آن پروژه را در نظر بگیرد. این مهم تنها از طریق مشارکت مستمر و فعال شهروندان و انجام فعالیت‌های مشارکت جویانه محقق می‌شود. شری ارنشتاین، نظریه پرداز حوزه مشارکت مردمی، مشارکت را به معنای توزیع عادلانه قدرت و اختیار در تمام سطوح جامعه می‌داند که به موجب آن، مردمی که از فعالیت‌های سیاسی و اقتصادی کنار گذاشته شده بودند، هویت اجتماعی خود را باز می‌یابند و فرصت پیشرفت به صورت برابر برای همه سطوح جامعه فراهم می‌شود. از این رو، مشارکت در کشورهای توسعه یافته به معنای ابزاری برای توسعه دموکراتیک و برقراری عدالت اجتماعی تلقی می‌شود.

● معضلات مشارکت شهروندی در ایران

مشارکت شهروندان در امور شهر موجب شناسایی دقیق معضلات، تخصیص هزینه‌ها به اولویت‌های اجتماعی و بهبود عملکردها می‌شود. آگاهی عمومی از حقوق و مسئولیت‌های شهروندی و قوانین شهری پیش‌زمینه مشارکت شهروندی است. از مشکلات مشارکت در ایران می‌توان به عدم آگاهی عمومی از حقوق و وظایف خود اشاره کرد. این امر منجر به کاهش حس مسئولیت پذیری و تعهد در بین شهروندان و عدم اعتماد بین مدیران و شهروندان می‌شود. به علاوه، دولتی بودن بسیاری از امور و

روند طولانی کارهای اداری موجب افزایش نارضایتی مردم و عدم تمایل آن‌ها برای مشارکت می‌شود. همچنین، در کشور ما عموماً زمینه‌های مشارکت و حوزه‌هایی که نیازمند مشارکت مردمی است از سوی شهرداری‌ها و نهادهای مربوطه کمتر تعریف شده و یا اصلاً تعریف نشده است. بدین سبب شهروندان با برنامه‌ها و فعالیت‌های دستگاه‌های اجرایی آشنا نمی‌شوند و بستری نیز برای همکاری آن‌ها وجود نخواهد داشت.

● سازمان‌های مردم‌نهاد

مشارکت آگاهانه و واقعی مردم زمانی محقق می‌شود که سازمان‌های مردم‌نهاد در جامعه حضور فعال داشته باشند و در سایه فعالیت‌های خود، مردم را با حقوق، مسئولیت‌ها و تعهداتشان در برابر جامعه آشنا سازند و ظرفیت و توان مردمی را به سمت کنترل و اداره محیط زندگی خود سوق دهند. در حقیقت، سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان حلقه واسط حکومت و مردم، خواسته‌ها و انتظارات ملت را به نظام حکومتی انتقال می‌دهند و مردم را نیز به انجام وظایف شهروندی خود ترغیب می‌کنند. از این رو، یکی از راه‌های بهره‌مندی از توان و ظرفیت مشارکت مردمی و سرمایه‌های اجتماعی تقویت حضور سازمان‌های مردم‌نهاد در جامعه است. از میان انواع سازمان‌های مردم‌نهاد^۱، NGOs (سازمان‌های غیردولتی) عموماً نقش و حضور فعالی در جامعه دارند و برای مردم و مسئولان شناخته شده هستند. در حقیقت، بدون حضور و فعالیت این نهادها و با تکیه صرف بر ارگان‌های دولتی، نیازهای

مشارکت شهروندی؛ مفاهیم و شاخص‌ها

● تعریف مفهوم مشارکت شهروندی

تا به امروز تعاریف متعددی درباره مشارکت و مشارکت شهروندی مطرح شده است. واژه مشارکت از حیث لغوی به معنای درگیری و تجمع برای یک منظور خاص است. درواقع، مورد مشورت قرار گرفتن قبل از تصمیم‌گیری را مشارکت گویند به شرطی که در جریان اجرای این تصمیم و بررسی نتایج آن، امکان اظهارنظر شخصی و اعمال مراقبت وجود داشته باشد. مشارکت مردمی عبارت است از دخالت دادن شهروندان در زمینه‌هایی از توسعه و طرح‌ریزی شهری که به عموم آنان مربوط است و طیف وسیعی از اختیارات، از دخالت سطحی تا تصمیم‌گیری و طرح‌ریزی، را در برمی‌گیرد و به نوعی قدرت شهروندان محسوب می‌شود. همچنین، مشارکت به معنای سهیم شدن مردم در تدوین سیاست‌ها و پیشنهادها است و فقط هنگامی به صورت کامل تحقق می‌یابد که مردم بتوانند در فرآیند تهیه طرح‌ها نقش فعال برعهده بگیرند. در این نوع مشارکت، اشخاص به لحاظ ذهنی و عاطفی درگیر می‌شوند، برای دستیابی به هدف‌های گروهی یکدیگر را یاری می‌دهند و در مسئولیت کار و در فرآیند تصمیم و اجرا شریک می‌شوند. انجمن بین‌المللی مشارکت مردمی، مؤلفه‌های زیر را برای مشارکت مردمی تعریف کرده است:

- مردم باید قدرت و اختیار تأثیر بر روی تصمیمات مؤثر بر زندگی خود را داشته باشند.
- فرآیند مشارکت مردمی باید نقش و دخالت مردم را تسهیل کند و آنان را در تعریف و تعیین چگونگی مشارکتشان دخیل نماید.
- این فرآیند باید علایق و نیازهای همه مشارکت‌کنندگان را دربرگیرد.
- مشارکت مردمی باید اطلاعات لازم برای مشارکت را به صورت مؤثر برای مشارکت‌کنندگان فراهم آورد.
- در این فرآیند مشارکت‌کنندگان باید از چگونگی تأثیر مشارکتشان در تصمیمات آگاه شوند.

مظاهر مولایی

دانشجوی کارشناسی ارشد
برنامه‌ریزی منطقه ای

مشارکت شهروندی یکی از عرصه‌های مهم مشارکت اجتماعی است. تشویق مردم به مشارکت در امور شهری از راهکارهای عملی بهبود زندگی اجتماعی محسوب می‌شود. اصولاً رابطه شهر و شهروندی یک رابطه دوسویه است. انسان‌ها شهر را می‌سازند و شرایط شهرها در زندگی آن‌ها تأثیر قطعی و اجتناب‌ناپذیر دارد. اصلاح ساختار شهری و بهینه کردن زندگی شهرنشینی به اصلاح رابطه شهر و شهروندان نیاز دارد. سازمان‌دهی این ارتباط به عهده مدیریت شهری است. برای دستیابی به شهر ایده‌آل باید راه طولانی و خطیری پیمود که پیمودن این راه تلاش عظیمی می‌طلبد. مشارکت شهروندان در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری منجر به دخالت آنان در ایجاد محیط‌های مصنوعی و طبیعی زندگی و مدیریت این محیط‌ها می‌گردد. باور اصلی که این رفتار مشارکتی را توجیه می‌کند آن است که اگر شهروندان فعال باشند و به جای آن‌که با آنان به عنوان مشتری و خریدار خدمات رفتار شود، در خلق و اداره محیط زندگی خود دخالت کنند، محیط دارای عملکرد بهتری خواهد بود. مشارکت مردم در روند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌ها یکی از عناصر اصلی حکومت مردمی است و از مهم‌ترین مؤلفه‌ها در رشد و بالندگی شهر به شمار می‌رود؛ زیرا افزایش مشارکت مردم در امور شهری نقش ارزنده‌ای در ایجاد تعادل شهری ایفا می‌کند. بنابراین، می‌توان مشارکت را به عنوان راه حلی برای ایجاد حس تعلق شهروندان، رفع مشکلات و ارتقای رضایت‌مندی آنان و بهبود کیفیت زندگی شهری در نظر گرفت.

پارک ملل / عکس: عرفان غفوری

منابع:
۱. مشارکت در اداره امور شهری: تجارب، آسیب‌ها و زمینه‌ها؛ مطالعه‌ای در محله‌های منطقه ۴ تهران. عبدالله پورو همکاران. ۱۳۹۳

۲. تحلیل تاریخی از مشارکت شهروندان در اداره امور شهرهای ایران. حسن حکمت‌نیا. ۱۳۸۵

3. Four Forms of Youth Civic Engagement for Diverse Democracy. Barry Checkoway, Adrianna Aldana. 2013

1 – Non –Governmental Organization

2 – Community Based Organization

شرکت در انتخابات یکی از نمونه‌های مشارکت برانگیخته است. / عکس: محسن هدایتی

● انواع مشارکت بر حسب سطوح فضایی

عامل تفکیک این نوع مشارکت، فضا و قلمرو اجرایی فعالیت افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی است و عمده‌ترین اشکال آن شامل مشارکت در سطوح محلی، منطقه‌ای، ملی و بین‌المللی است.

● بسترهای مشارکت شهروندی

یکی از مهم‌ترین الزامات مشارکت شهروندی، وجود بسترهای لازم برای تحقق آن است. مهم‌ترین این بسترها را می‌توان بدین شرح نام برد:

- فرهنگ مشارکت
- فراهم بودن ساختارهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و حقوقی متناسب با مشارکت شهری
- نظام مدیریت شهری مشارکت خواه، مشارکت جو و مشارکت گستر
- آموزش شهروندی
- آگاهی شهروندان
- ضوابط مدون و منتشرشده برای راهنمایی شهروندان
- رعایت بُعد زمان در اقدامات و اجرای امور
- اعتماد به بخش مردمی و خصوصی
- اختیار و مسئولیت شهروندی
- حس تعلق به شهر
- تلاش مسئولان و مدیران شهری برای جلب اعتماد مردم

به دست مردم است. برگزاری انتخابات شوراها در سال ۱۳۷۷ و تشکیل شوراهای اسلامی شهر و روستا و انتخاب شهرداران توسط شورا از ارکان اصلی شکل‌گیری جامعه مدنی محلی و مدیریت شهری مشارکتی محسوب می‌شود.

● انواع مشارکت

مشارکت براساس معیارهای اجتماعی و اقتصادی قابل دسته‌بندی است. مهم‌ترین انواع آن به شرح ذیل قابل توجه است: مشارکت برحسب چگونگی عضویت: این نوع از مشارکت، به چگونگی مشارکت طلبی افراد و نحوه عضویت آنان توجه می‌کند و به چندین دسته تقسیم‌بندی می‌شود: مشارکت طبیعی: در گروه‌های اجتماعی طبیعی وجود دارد و منشاء و خاستگاه آن در سنت‌های اجتماعی است. عضویت افراد در آن غیرارادی است. این نوع مشارکت در گروه‌های خانوادگی و خویشاوندی ملاحظه می‌شود.

مشارکت ارادی: فرآیندی است که از طریق فعالیت آگاهانه و ارادی مشارکت‌کنندگان به وجود می‌آید. نفوذ و دخالت عوامل دیگر (بیرون از گروه ارادی) در آن تأثیری ندارد. مشارکت خودانگیخته: در گروه‌هایی وجود دارد که برای ارضای نیازهای روانی مشارکت‌کنندگان پدید می‌آیند. این گروه‌ها انعطاف‌پذیر و سیال هستند و مشارکت در آن‌ها ارادی و حتی در پاره‌ای اوقات ناخودآگاه است. مشارکت برانگیخته: به عامل بیرون از گروه مشارکت‌کننده بستگی دارد. مشارکت افراد در این گروه همچون مشارکت در انتخابات، وابسته به انگیزش‌های مختلفی است.

مشارکت اجباری: این نوع مشارکت محصول گروه‌های اجتماعی است که به‌رغم اراده اعضای آن تشکیل می‌شوند و عامل بیرونی در مشارکت افراد نقش اساسی و تعیین‌کننده دارد.

مشارکت برحسب فرآیند برنامه‌ریزی: با توجه به فرآیند برنامه‌ریزی، این نوع مشارکت از تصمیم‌گیری آغاز می‌شود و سپس در مراحل اجرا، بهره‌برداری و ارزشیابی ادامه می‌یابد.

-مشارکت در تصمیم‌گیری: در این نوع مشارکت معمولاً تصمیم‌گیری‌ها از پایین به

مداخله آن‌ها در تصمیم‌گیری‌ها به رسمیت شناخته شد و همچون یک دستورالعمل شهروند بنیاد، مبنایی برای محدودسازی قدرت مطلقه حکام و راهکاری برای نظارت هرچه بیشتر بر دولت و همچنین رسیدن به خیر عمومی قلمداد شد.

مشارکت شهروندان، به‌عنوان نهضتی با هویت سازمان‌یافته، به تجربه نو سازی در آمریکا بازمی‌گردد. از اواخر دهه ۱۹۵۰ و به دنبال شکست برنامه‌های اقتصادی، مفهوم مشارکت و توسعه مشارکتی در مباحث اقتصادی مطرح شد و بعداً آن، نقش مشارکت در توسعه جوامع و تغییر قدرت شهروندی به‌عنوان موضوع اساسی موردتوجه تصمیم سازان و تصمیم گیران قرار گرفت. در اواخر دهه ۱۹۷۰، سازمان بهداشت جهانی، مشارکت شهروندی را برای نخستین بار در بحث مراقبت‌های اولیه بهداشتی مطرح نمود و بعد از آن، سازمان ملل این مفهوم را به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در بهبود زندگی شهری در نظر گرفت.

● مشارکت شهروندی در ایران

در سال ۱۲۸۶ یعنی یک سال پس از پیروزی مشروطه، «قانون بلدیه»، قانونی مربوط به مدیریت و اداره شهر، در مجلس شورای ملی تصویب و موضوع مشارکت مردمی در مدیریت شهری مطرح شد. سه سال پس از تصویب این قانون، بلدیه (شهرداری) به‌صورت رسمی و قانونی در کشور تشکیل شد. بلدیه شهرسازی نیز از همین سال آغاز به کار کرد. پس از سقوط پهلوی اول در شهریور ۱۳۲۰ و آغاز دوران جدید در تاریخ ایران، قانون تشکیل شهرداری و انجمن شهر به تصویب مجلس رسید. تصویب این قانون موجب تغییرات عدیده‌ای در شرح وظایف و سیستم اداری شهرداری شد و این نهاد را به شکل امروزی آن نزدیک کرد. با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، تغییر بنیادی در ساختار سیاسی - اجتماعی و قوانین اساسی صورت گرفت. در سال ۱۳۶۱ با تصویب قانون تشکیلات شوراهای اسلامی مقرر شد شوراهای اسلامی شهر و روستا تشکیل شود و حدود اختیارات و وظایف این شوراها مشخص شد. شوراهای اسلامی درواقع نوعی مشارکت مردمی و سپردن امور

ورزش‌ها و جشنواره‌ها مشارکت کنند، در تصمیم‌گیری‌ها و انتخاب دولت‌مردان مداخله نمایند و بر عملکرد آن‌ها نظارت کنند. البته در یونان بیگانگان، برده‌ها، زنان و کودکان از مشارکت منع بوده‌اند.

بعد از ساختار شهروند مدارانه یونان، جلوه‌هایی دیگر از مشارکت شهروندان، در روم باستان و در آرایش سیاسی جدیدی به نام جمهوری پدیدار شد. نظام حقوقی روم، دموکراتیک و ناظر به حاکمیت اکثریت مردم بود و به تعبیر دقیق‌تر، از قدرت و پایگاه مردمی سرچشمه می‌گرفت. در روم، مشارکت مردم در تصمیم‌گیری‌ها، حقی بود که یکایک شهروندان، به یک نسبت از آن برخوردار بودند. مشارکت شهروندان از چندین مجاری همچون شورای خانوادگی، شوراهای دوستان و آشنایان و شورای اداره‌کنندگان شهر اعمال می‌شد.

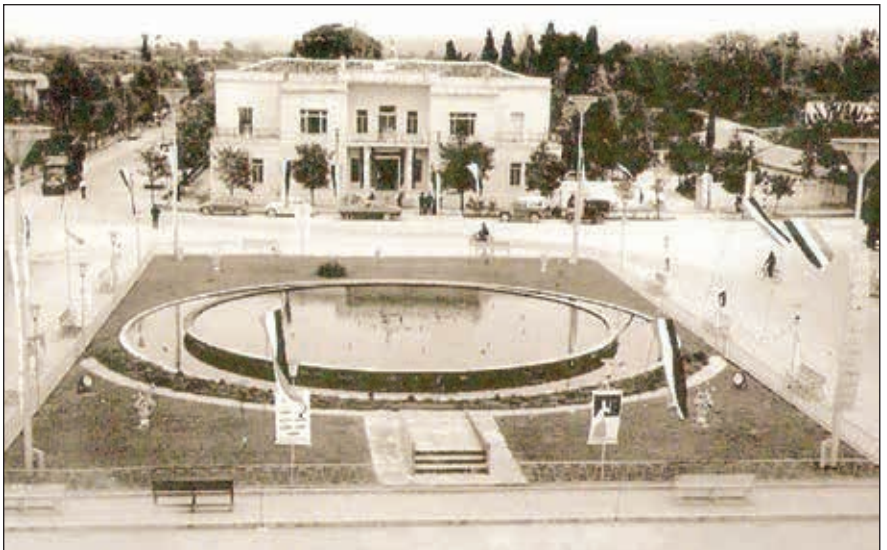
نظریه و کنش مشارکت مردمی، ازادگاهش در یونان و جولانگاهش در امپراتوری روم، به قرون وسطی رسید و در تنگناهای الاهیات این دوران فروکاست. هرچند اگر بتوان اشاراتی گذرا به حق مشارکت مردم را در قرون وسطی ردیابی کرد اما باید گفت که پذیرش حق مشارکت همگانی شهروندان، بیشتر به یک آرمان موکول به آینده باقی ماند تا اندیشه‌ای پایدار و محقق؛ اما در دوران رنسانس ایده مشارکت دهی مردم در اداره سرنوشت و آینده خویش توسط دولت‌های لیبرال - دموکراتیک مطرح و پیگیری شد. مشارکت مردم در امور جامعه و

در فرآیند مشارکت شهروندی، مردم عادی در روند تغییرات شهری دخیل شده و نگرانی‌ها، ارزش‌ها و نیازهای آنان به‌منظور تصمیم سازی جمعی به تصمیم گیران منتقل می‌شود. با مشارکت عمومی، ظرفیت دموکراتیک افزایش می‌یابد و فرصتی برای یادگیری مسئولیت اجتماعی و شهروندی فراهم می‌شود. مشارکت در فعالیت‌ها و تصمیم‌گیری‌های شهری، مردم را در فرآیند توسعه درگیر و فعال می‌کند. به‌طورکلی، با مرور تعاریف متعددی که از مشارکت مردمی وجود دارد می‌توان ویژگی‌های زیر را برای این مفهوم برشمرد:

- مشارکت مردمی یک رابطه دوطرفه میان تصمیم سازان و تصمیم گیران است.
- مشارکت یک فرآیند سازمان‌یافته برای درگیر نمودن مردم است.
- مشارکت‌کنندگان سطوح مختلفی از تأثیر بر روی تصمیمات دارند.

● سیر تحول مشارکت

پیشینه مشارکت در جهان به یونان می‌رسد. در میان دموکراسی‌های یونانی، دموکراسی آتن، نمونه بارزی از حکومت‌هایی است که مشارکت شهروندی یا دموکراسی مشارکتی را مطرح نموده‌اند. یگانگی، نظام شهروندی و مشارکت‌گرایی ساختار و وجه غالب دولت - شهر آتن بود. شهروندان آتنی می‌توانستند در فعالیت‌هایی نظیر اداره امور حکومت، خدمات نظامی، وضع قانون، خدمات فضایی، مراسم مذهبی،

نمایی از ضلع غربی ساختمان بلدیه (شهرداری) ساری که در سال ۱۲۸۹ ساخته شد.

پارک ملل / عکس: عرفان غفوری

منابع:

-پیران، پرویز، ۱۳۸۱، شورا در ایران: نگاهی آسیب شناسانه، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، دانشگاه علوم بهزیستی و توان بخشی، دوره ۲، شماره ۵، ۷۳ - ۱۰۲
-حاجی اسماعیلی، محمد. خلیلیان، سمانه. (۱۳۹۰)، نقش مشارکت های شهروندی در ارتقاء مدیریت شهری و سطح رضایتمندی مردم، همایش ملی آرمان شهر ایرانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نور.
-دال، برات، ۱۳۷۸، درباره دموکراسی، ترجمه حسن فشارکی، تهران: نشر و پژوهش شیرازه.
-دوبنوا، آلن، ۱۳۷۸، تأمل در مبانی دموکراسی، ترجمه نادر بزرگ زاد، تهران: نشر چشمه
-زیاری، کرمت الله، زندوی، سید مجدالدین، آقاجانی، محمد، مقدم، محمد، ۱۳۸۸، بررسی مشارکت شهروندی و نقش آن در مدیریت شهری شهرهای کوچک، مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، دوره ۷، شماره ۱۳، صص ۵۳ - ۶۴

-ابراهیم زادگان، عیسی، فاطمی نژاد، خدیجه، ۱۳۹۲، تحلیل بر مشارکت شهروندی و مدیریت شهری در شهرهای کوچک، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال پنجم، شماره ۱۶، صص ۱۹ - ۳۸
-اسماعیل زاده، حسن، صرافی، مظفر، ۱۳۸۵، جایگاه حکمروایی خوب برنامه ریزی شهری طرح متروی تهران، نشریه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۰، شماره (پیاپی ۴۸) ویژه نامه جغرافیا: از صفحه ۱ تا صفحه ۲۸.
-بشیر زادگان، فرشاد، ۱۳۸۹، مشارکت شهروندی راهبردهای اساسی در مدیریت کلان شهری، اولین همایش شهروندی و مدیریت محله ای حقوق و تکالیف، اداره کل مطالعات اجتماعی فرهنگی شهرداری تهران با همکاری معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی

-Arnstein, Sherry R. (1969) "A Ladder of Citizen Participation", AIP Journal, pp. 224216-. AIP Journal, pp. 224216-. AIP Journal.
-Creighton, James L. (2005) The Public Participation Handbook: Making better Decisions Through Citizen Involvement, John Wiley & Sons, San Francisco.
-Cowan, Robert (2005). The Dictionary of Urbanism, Streetwise Press.
-Delli Priscoli (2003) Jerme: Participation Consensus Building and Conflict Management Training, UNESCO.
-Mahdavinnejad, M & Aminib, M. (2011) Public participation for sustainable urban planning In Case of Iran, Procedia Engineering, No 21, pp. 405 - 413.
-Pettis, G (2003) Environmental impact assessment, Handbook of Environmental Impact Assessment, 2 Volume Set, Wiley-Blackwell, London
-Sanoff, Henry (2000) "Community Participation Methods in Design and Planning", John Wiley & Sons, INC.

سیاست ها می شود. فشار مردم می تواند سبب بازاندیشی مدیران در پیش فرض های پنهانی شود که جلوی یافتن راه حل های مؤثر را می گیرد. به حداقل رساندن هزینه و تأخیر: تصمیم گیری از طریق مشارکت عمومی ممکن است زمان بر باشد اما باید توجه داشت که این تصمیم گیری به دلیل مشارکت مردم در فرآیند آن، با مقاومت کمتری در زمان اجرا روبرو است و عملاً هزینه های اجرا را کاهش می دهد. اجماع سازی: مشارکت شهروندان می تواند به توافقات و تعهدات بلندمدت و مستحکم میان بخش های مختلف و حتی متضاد اجتماع محلی منجر شود. تسهیل در اجرای طرح ها: با مشارکت در تصمیم گیری، مردم احساس می کنند در پروژه ها مؤثر هستند. این مسئله می تواند موجب همکاری و کمک مردم در اجرای طرح شود.

جلوگیری از تنش های خصومت برانگیز: مشارکت شهروندی فرصتی فراهم می کند تا گروه های مختلف نگرانی ها و مسائل خود را بدون درگیری و مناقشه مطرح کنند. مشارکت شهروندی در مراحل اولیه، از درگیری و تنش در مرحله اجرا جلوگیری خواهد کرد.

حفظ مشروعیت و اعتبار: در زمان هایی که قرار است تصمیم های مناقشه برانگیز گرفته شوند، بهترین راه حفظ مشروعیت و اعتبار سازمان ها تصمیم گیری شفاف و با حضور همه گروه های ذی نفع است. مشارکت عمومی، مردم را از دلایل پشت پرده یک تصمیم آگاه می کند.

آشنایی با نگرانی ها و نگرش های عمومی: زمانی که کارکنان یک سازمان در برنامه های مشارکتی فعالیت می کنند، با مسائل مردم بهتر آشنا می شوند و نگرش مردم به سازمان خود را بهتر می فهمند.

ارتقای جامعه مدنی: یکی از مزایای مهم مشارکت شهروندی، آموزش مردم است. مردم نه تنها در مورد موضوع مورد بحث آموزش می بینند، بلکه با فرآیند تصمیم گیری و چرایی تصمیمات اتخاذ شده نیز آشنا می شوند.

مشارکت فیزیکی: در این نوع مشارکت، خود مشارکت کننده یا افراد منتخب او، بسته به تخصص و توانایی خود، در بهبود محیط شهری و یا کمک به مدیران شهری همکاری می کنند. از متغیرهای مؤثر بر این نوع مشارکت می توان به رضایت از خدمات شهری و احساس توانمندی شهروندان در برابر شهرداری نام برد. متغیر دوم رابطه مستقیمی با حق شهروندی دارد؛ به طوری که برای رعایت حقوق شهروندی نیاز به همکاری هر چه بیشتر شهروندان و مردم محله است. هر فرد باید بکوشد تا از شهروند منفعل به شهروند فعال ارتقاء یابد تا هم حقوق شهروندی خود را بشناسد و هم جامعه را از حالت منفعل به حالت پویا تغییر دهد. مطمئناً، طرح هایی که به منظور رفاه مردم محله در حال اجرا هستند با مشارکت خود مردم سرعت و پیشرفت چشم گیری داشته و موفق تر خواهند بود.

مشارکت ابزاری: در این نوع مشارکت، مشارکت کننده امکانات و ابزار شخصی خود را جهت پیشبرد طرح ها و پروژه ها در اختیار مدیران شهری قرار می دهد. احساس تعلق به محل سکونت و احساس مالکیت بر محیط شهری از متغیرهای مؤثر بر مشارکت ابزاری است.

مشارکت با واسطه: از طریق تشکل های شهروندی صورت می پذیرد. میزان وجود سمن ها و نهادهای مردمی که حلقه واسط شهروندان و سازمان های شهری محسوب می شوند، برافزایش انگیزه مشارکت شهروندان در اداره امور شهر بسیار مؤثر است.

● مزایای مشارکت

تاکنون مفهوم مشارکت، انواع آن و شاخص های مؤثر بر مشارکت بیان شد. همه این مفاهیم وقتی اهمیت می یابد که بدانیم فایده مشارکت شهروندی در اداره شهرها چیست. برای مشارکت شهروندی مزایای متعددی نام برده شده که در ادامه برخی از آن ها بیان می شود.

بهبود تصمیم ها: مشاوره با مردم، باعث روشن شدن اهداف و ملزومات طرح ها و

● شاخص های مشارکت شهروندی

مطالعات صورت گرفته نشان می دهد که شاخص های متعددی، از جمله مالی، ذهنی- معنوی، فیزیکی و ابزاری بر مشارکت شهروندان در شهرها تأثیر می گذارد. هر کدام از این شاخص ها تحت تأثیر چند متغیر و روابط بین این متغیرها بررسی می شوند. مشارکت مالی: قطع به یقین، هر شهروند به نوعی با این مشارکت آشنا است. گاهی مشارکت مالی جنبه اجباری دارد که تحت عنوان عوارض و مالیات های گوناگون از آن یاد می شود و گاهی نیز به صورت اختیاری است که از سوی شهروندان در اختیار مدیران شهری قرار می گیرد. یکی از متغیرهای مؤثر بر مشارکت مالی، سودآور بودن فعالیت های مشارکتی است که برحسب میزان پیشرفت پروژه های مشارکتی در سطح شهر و بازدهی آن ها در طول اجرای طرح تعیین می شود. به علاوه، پایگاه اجتماعی و اقتصادی شهروندان نیز از متغیرهای مؤثر بر مشارکت مالی است. شهروندان براساس توانایی اقتصادی خود در اداره امور شهر مشارکت می کنند. هر چه میزان درآمد فرد بالاتر و انگیزه مشارکت بیشتری در او نهادینه باشد، میزان مشارکت نیز افزایش می یابد.

مشارکت ذهنی- معنوی: کمک فکری و معنوی مشارکت کنندگان مهم است زیرا در مدیریت اداره امور شهر بر استفاده از افکار گوناگون تأکید می شود. از بین شاخص هایی که برای سنجش این نوع مشارکت در نظر گرفته می شود می توان به توجه به امور محله، گزارش، پیشنهاد، انتقاد و یا تشکر شفاهی و یا کتبی درباره مدیریت شهری، تمایل همکاری معنوی با سازمان های شهری و میزان اعتماد به این سازمان ها نام برد. یکی از متغیرهای مؤثر بر مشارکت ذهنی- معنوی احساس اثربخشی شهروندی است. هنگامی که سازمان های مدیریت شهری نتایج طرح ها و برنامه های اجرا شده در سطح شهر را برای عموم شهروندان آشکار کنند، شهروندان تمایل بیشتری به مشارکت پیدا خواهند کرد و مطمئن می شوند که نظراتشان در پیشبرد امور شهر مؤثر است.

نقش سازمان‌های مردم‌نهاد در شکل‌گیری مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار

شیرزاد محمدنژاد کیاسری

سازمان‌های مردم‌نهاد نیز محلی برای انجام اعمال صالح برای انسان‌ها است. همان‌طور که گفته شد چهار گزینه علمی، اقتصادی، مشارکت و فرهنگی از متغیرهای توسعه پایدار به شمار می‌روند. اگر در اجرای یک پروژه به اصول توسعه پایدار بی‌توجهی شود، بحران‌های اجتماعی و زیست‌محیطی به وجود می‌آید. سازمان‌های مردم‌نهادی که بر اساس مفاهیم توسعه پایدار شکل گرفته‌اند، می‌توانند تأثیر بااهمیت و حیاتی بر رعایت مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار و جلوگیری از تخریب روزافزون عرصه‌های منابع طبیعی داشته باشند. اهمیت توجه به توسعه پایدار در کشور با ذکر یک مثال بیان می‌شود. فرض کنید در فصل زمستان، بخاری اتاقی روشن است. همه درب‌ها و پنجره‌های آن اتاق بسته شده‌اند ولی یکی از پنجره‌ها فاقد شیشه است. تا زمانی که آن روزنه باز بماند، هرگونه تقلا برای گرمایش اتاق بیهوده خواهد بود. بوعلی سینا گفته است: اگر اشتباهی وجود داشت و شما هزار دلیل برای آن بیاورید، نتیجه تنها هزار و یک اشتباه خواهد بود.

● نگاهی بروضعیت توسعه پایدار کشور

در طول دهه‌های گذشته، برخورداری از نعمت نفت و دیگر سرمایه‌های خدادادی، موجب کم‌توجهی به مفهوم توسعه پایدار و سازمان‌های مردم‌نهاد بوده است. موضوع دفن زباله‌ها، که بسیاری از نواحی ساحلی تا مناطق ارتفاعی بالابند را با چالش‌های زیست‌محیطی فاجعه‌باری روبرو ساخته،

بارها از ما پرسیده شد: «علم بهتر است یا ثروت؟»، بعدها دانستیم علمی خوب است که به سرمایه منجر شود. همین‌گونه، از ما سؤال شد: «ایمان بهتر است یا عمل صالح؟». در این ارتباط نیز دانستیم ایمانی بهتر است که منجر به عمل صالح گردد. در بیشتر موارد، ایمان حاصل نوع تربیت پدر و مادر و شرایط اجتماع است. به عبارت دیگر، ایمان می‌بایست توأم با عمل صالح باشد؛ چه در غیر این صورت، می‌تواند وسیله‌ای برای جنگ افروزی‌ها و قتل و غارت گردد.

اگر نیک بنگریم متوجه می‌شویم بین مؤلفه‌های توسعه پایدار و متغیرهای پرسش شده فوق ارتباط زیبایی وجود دارد؛ مؤلفه‌های علمی، اقتصادی، مشارکت و فرهنگی توسعه پایدار از یک سو و سؤالات طرح شده که شامل چهار گزینه علم، ثروت (اقتصادی)، عمل صالح (مشارکت) و ایمان (فرهنگی) است. سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) موجب مشارکت مردمی و نیل به سوی انجام اعمال صالح است. حقیقت آن است که سازمان‌های مردم‌نهاد مبتنی بر توسعه پایدار، بستر واقعی ورود به صحنه عشق‌ورزی، ادای انسانیت و انجام اعمال خیر است. در کشورهای پیشرفته، سازمان‌های مردم‌نهاد، چه از سوی دولت‌مردان و چه از سوی صاحبان علم و سرمایه و همچنین قریب به اتفاق شهروندان، مورد اقبال قرار گرفته است. به بیان دیگر و در یک نگاه کلی به نظر می‌رسد در این مناطق کلیساها و دیگر اماکن مذهبی بیشتر برای ادای دین و پرداختن به موضوع ایمان به خدا است و

پژوهشی و کمک سایر سازمان‌های دولتی، خصوصی، تعاونی و همچنین ارگان‌های بین‌المللی تأمین می‌شود. شایان ذکر است درآمد اضافی سالیانه سمن‌ها در بین اعضا تقسیم نمی‌شود بلکه در حساب آن سمن ذخیره خواهد شد و پس از انحلال آن سمن نیز از طریق فرمانداری، استانداری و یا دیگر مراکز صادرکننده مجوز در اختیار سمنی دیگر با موضوع مشابه قرار خواهد گرفت. چنانچه اهداف و روش اجرای فعالیت سمن‌ها در اساسنامه بر اساس مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار تعریف گردد، کیفیت سمن‌ها ارتقا خواهد یافت. در مجموع، حقیقت آن است که در کشور ما بسیاری از سازمان‌های مردم‌نهاد نیاز مبرم به توانمندسازی کیفی خود دارند. همچنین به لحاظ کمی نیز افزایش تعداد سازمان‌های مردم‌نهاد در حوزه‌های مختلف ضروری است.

شایان ذکر است کلیه نهادهای دولتی، خصوصی و یا تعاونی می‌توانند مجموعه اطلاعات مربوط به سازمان‌های مردم‌نهاد شهرستان و استان خود را از طریق فرمانداری و یا استانداری به دست آورند. این مجموعه‌های اداری با شناسایی و ارتباط با سمن‌ها می‌توانند از مشاوره‌ها و خدمات رایگان آن‌ها بهره‌مند شده و در اجرای پروژه‌های خود نیز از مشارکت آن‌ها استفاده کنند. ارتباط متقابل سازمان‌های دولتی، خصوصی، تعاونی و دیگر تشکلهای سازمان‌های مردم‌نهاد موجب هم‌افزایی مشارکت اجتماعی است. آنچه کشور عزیز ما را به سوی توسعه همه‌جانبه خواهد برد مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار و افزایش کمی و کیفی سازمان‌های مردم‌نهادی است که بر اساس اصول توسعه پایدار شکل گرفته‌اند. وجود سازمان‌های مردم‌نهاد به عنوان حلقه اتصال مردم و دولت، مناسب‌ترین زیربنای توسعه پایدار است و تجربه آن در کشورهای اسکاندیناوی، زندگی به‌دوراز تنش‌های اجتماعی و محیط زیستی سالم را به ارمغان آورده است.

● سازمان‌های مردم‌نهاد در ساری

جدول شماره یک اطلاعات کلی تعدادی

سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن)
موجب مشارکت مردمی و
نیل به سوی انجام اعمال
صالح است. این سازمان‌ها
بستر واقعی ورود به صحنه
عشق‌ورزی، ادای انسانیت و
انجام اعمال خیر است.

از سمن‌های فعال در شهرستان ساری است. سازمان مردم‌نهاد «انجمن همیاران بیماران سرطانی شهرستان ساری» اولین سمنی بوده که در سال ۱۳۸۴ از فرمانداری مجوز فعالیت خود را دریافت کرده است. خوشبختانه، در سال‌های اخیر، میزان تقاضا برای تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد افزایش قابل‌توجهی یافته است؛ به‌طوری‌که در سال گذشته (۱۳۹۵) هفت سمن، مجوز فعالیت خود را از فرمانداری شهرستان ساری دریافت کرده‌اند. از سوی دیگر، شاهد افزایش فعالیت‌های تخصصی توسط اعضای سازمان‌های مردم‌نهاد هستیم به شکلی که متخصصین نیز به تشکیل سازمان‌های مردم‌نهاد روی آورده‌اند و این همان رویکردی تازه‌ای است که آینده‌ای خوش برای دستیابی به توسعه پایدار در کشور را نوید می‌دهد.

مشارکت شهروندی موجب افزایش نشاط اجتماعی، حس تعلق شهروندان به شهر محل سکونت خود و نیل به سوی توسعه پایدار می‌شود. نظر به اهمیت این مفهوم در مدیریت شهری، در پرونده ویژه این شماره به مشارکت شهروندی می‌پردازیم.

عکس: منوچهر عبدالله زاده

جدول شماره ۱- اسامی تعدادی از سازمان‌های مردم‌نهاد فعال و دارای مجوز شهرستان ساری

ردیف	عنوان	تأسیس	موضوع
۱	مجمع هم اندیشان توسعه دودانگه شهرستان ساری	۱۳۹۲	عمران و آبادانی
۲	انجمن خیریه نخل ولایت شهرستان ساری	۱۳۹۲	امور خیریه و کمک به نیازمندان
۳	انجمن امدادگران عاشورایی شهرستان ساری	۱۳۹۲	کمک به درمان بیماران نیازمند
۴	انجمن خیریه خیمه‌گاه اهل بیت چهاردانگه ساری	۱۳۹۳	امور خیریه و کمک به نیازمندان
۵	انجمن دست مهرلیلا و کتابیون شهرستان ساری	۱۳۹۳	امور فرهنگی و تربیتی کودکان
۶	موسسه توسعه فضای سبز پایدار شمال شهرستان ساری	۱۳۹۳	محیط زیست
۷	مرکز راهبردی جهاد فرهنگی دیار علویان شهرستان ساری	۱۳۹۳	توسعه و تقویت فرهنگ دینی
۸	هزاران لبخند ماندگار	۱۳۹۴	اجتماعی و جوانان
۹	روجین نوجوانان شهرستان ساری	۱۳۹۴	توسعه گردشگری
۱۱	انجمن مهندسی نرم افزارهای علوم آب ایرانیان	۱۳۹۴	حفاظت از منابع آب
۱۲	موسسه توانمندسازی و ارتقا سلامت پویندگان	۱۳۹۵	بهداشت و درمان
۱۳	انجمن معلولین بهار عاطفه‌ها	۱۳۹۵	حمایت از معلولین
۱۴	انجمن توانمندسازی زنان و خانواده مهرگان سارویه	۱۳۹۵	زنان و خانواده
۱۵	انجمن حمایت از کودکان غنچه‌های سبز شمال	۱۳۹۵	امور کودکان
۱۶	انجمن همیاران جنگل هیرکانی سنگده	۱۳۹۵	محیط زیست و حفظت از جنگل
۱۷	انجمن حمایت از نادمین ندامتگاه‌های شهرستان ساری	۱۳۹۵	امور خیریه و کمک به نیازمندان
۱۷	انجمن نام‌آوران سرزمین همیشه سبز مازندران	۱۳۹۵	ترویج ارزش‌ها و فرهنگ اسلامی
۱۸	موسسه فرهنگی و تربیتی جوانان عاشورایی شهرستان ساری	۱۳۹۶	توسعه و تقویت فرهنگ دینی
۱۹	موسسه خیریه دست‌های مهربان آسمانی مهرانین	۱۳۹۶	امور خیریه و کمک به نیازمندان

مشارکت شهروندی

مشارکت زنان زمینه ساز موفقیت در مدیریت شهری
نقش مشارکت شهروندی در پیوند مردم و مسئولان اجرایی
مروری بر پیشینه طرح تفکیک زباله از مبدا در ساری
پرداخت الکترونیک در تاکسی‌ها؛ بررسی پروژه ساری کارت
سازمان‌های مردم‌نهاد؛ زمینه ساز ارتقای مشارکت شهروندی

مشارکت زنان

زمینه ساز موفقیت در مدیریت شهری

در مدیریت شهری نوگرا و در جهانی که به سرعت به سمت شهری شدن گام برمی دارد، مشارکت شهروندی جایگاه مهمی دارد. امروزه، ضرورت مشارکت شهروندان در بهبود وضعیت کالبدی- اجتماعی شهرها بر کسی پوشیده نیست. تجربه کشورهای مختلف جهان نشان می دهد اداره شهرها به نحو مطلوب در بسیاری موارد از توان دولت خارج است و موفقیت این امر درگرو مشارکت مردم و نهادهای محلی است. تنها با جلب اعتماد عمومی، تشویق مردم به مشارکت و استفاده از مشاوره آنان می توان مدیریت شهرها را تا حدودی زیادی با موفقیت همگام نمود و با تکیه بر داده های موثق و با اتکا به پشتوانه مردم موفقیت در مدیریت را تضمین کرد. جلب مشارکت شهروندان در اداره شهر، علاوه برافزایش همکاری های اجتماعی که پایه های جامعه مدنی را تقویت می کند، باعث مدیریت بهتر شهر و ساکنین آن خواهد شد. همچنین، نباید از خاطر برد که نیمی از جمعیت فعال هر جامعه را زنان آن جامعه تشکیل می دهند. استفاده از توان زنان و جلب اعتماد آنان برای مشارکت در امور شهر، تضمین کننده موفقیت در مدیریت شهری خواهد بود.

ناهید کریمی

کارشناس ارشد
علوم ارتباطات

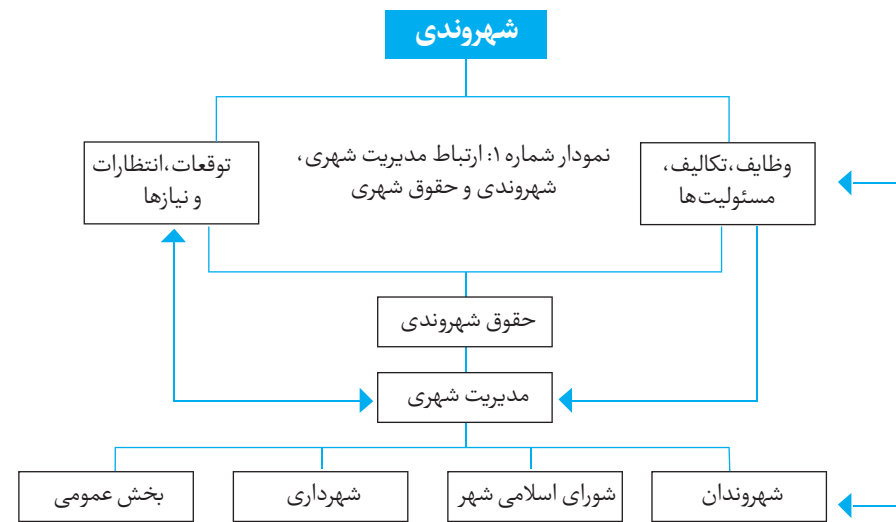
• مشارکت شهروندی

یکی از مؤلفه های برجسته جامعه شهری مدرن، تحقق مشارکت شهروندی است. مشارکت به معنای شرکت جستن است و منظور آن است که فرد بنا به تجربه شخصی، خود را عضوی از جماعت و جزئی از کل بداند و نقش فعالی را که در این گونه تعلق و وابستگی مستقر است، متعهدانه ایفا کند. مشارکت بر پایه حق و تکلیف است و نقش اساسی و تعیین کننده در هویت یابی و هویت بخشی فرد (در ارتباط با جمع) دارد؛ به نحوی که مشارکت می تواند جایگاه فرد را به جایگاه شهروند جامعه ارتقا دهد. شهروندان را بر اساس میزان و نحوه فعالیت می توان به دو گروه تقسیم کرد: شهروندان فعال و شهروندان منفعل یا غیرفعال. شهروندان فعال، مشارکت را حق خود و خویش را دارای اختیار می دانند. در مقابل، شهروندان منفعل کسانی هستند که باید آن ها را ملزم به انجام تکلیف و وظایفشان کرد.

شهروندان فعال افرادی مشارکت جو هستند و سرنوشت شهر و محیطی که در آن زندگی می کنند برایشان جایگاه والایی دارد. آن ها همواره تلاش می کنند تا با مشارکت

فعال و داوطلبانه خود، سرنوشت شهر را بیشتر به سعادت و خوشبختی نزدیک کنند. پرواضح است که شهروندان به همان میزان که حقوقی دارند، در قبال شهر خود تعهداتی نیز دارند و باید آن تعهدات را تقبل کنند زیرا شهروندی مفهومی گسترده تر از شهروند نشینی

شهروندی، علاوه بر ضرورت اراده عمومی جامعه و همه شهروندان، به اراده مقامات و نهادهای رسمی حکومت نیز برای احترام به حقوق شهروندی و اجرای قوانین موجود در این زمینه نیاز است. این اراده باید هم در سطوح بالای قدرت دیده شود تا پابندی

دارد. (نمودار شماره ۱)

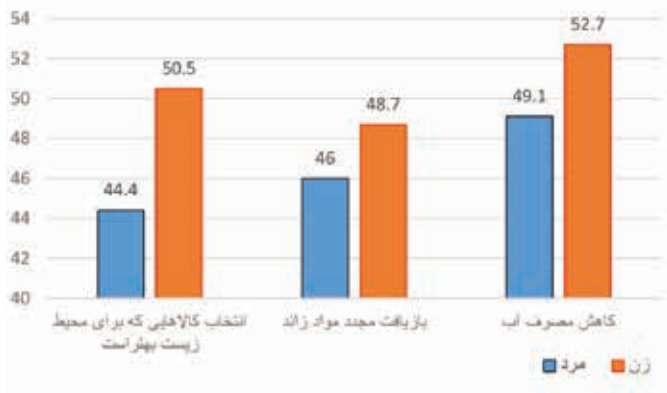
مسئولین شهری در سوق دادن شهروندان به سوی کنش های اجتماعی نقش مهمی دارند. باید اذعان کرد که برای تحقق حقوق

به رعایت حقوق شهروندی به یک رفتار مدنی، عرف و هنجار رسمی تبدیل شود و هم در سطوح پایین اجرایی و مدیریت میانی و خرد که دارای ارتباطات گسترده تری

با جامعه و تعامل روزانه با شهروندان است، نیز مورد توجه قرار گرفته و رعایت شود.

• توسعه یافتگی و نقش زنان

توسعه امری فراگیر در جامعه است که حدود مرز مشخصی ندارد و به دلیل وابستگی آن به انسان، پدیده ای کیفی است. شاخص های متعددی برای سنجش و مقایسه توسعه یافتگی کشورها تعریف شده است. از جمله این شاخص ها می توان به شاخص درآمد سرانه، شاخص برابری قدرت خرید (PPP)، شاخص درآمد پایدار (SSI)،

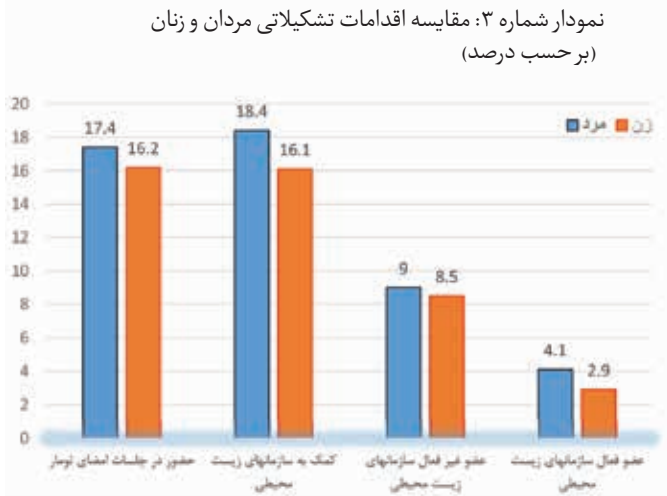
نمودار شماره ۲: مقایسه اقدامات عملی (مصرف بهینه) مردان و زنان (بر حسب درصد)

شاخص های ترکیبی توسعه و شاخص توسعه انسانی (HDI) اشاره نمود. یکی از نمودهای مهم درجه توسعه یافتگی هر کشور و از عوامل مؤثر بر شاخص توسعه انسانی، میزان مشارکت زنان در امور مختلف و میزان اهمیت و اعتباری است که زنان آن کشور دارا هستند؛ یعنی هر چه حضور فعال زنان در عرصه های اجتماعی، فرهنگی و سیاسی بیشتر باشد، جامعه توسعه یافته تر است.

زنان در توسعه اجتماعی و اقتصادی جامعه نقش به سزایی دارند؛ از این رو، نقش آنان عاملی بنیادی در تحول جوامع انسانی محسوب می شود. در حال حاضر، نیمی از جمعیت شهری را زنان تشکیل می دهند. توجه به مشارکت و نقش آنان به عنوان یکی از منابع مهم انسانی نه تنها از موضوعات و اهداف اساسی توسعه اجتماعی و اقتصادی در هر کشور به شمار می رود، بلکه ابزاری مؤثر در تحقق اهداف توسعه پایدار شهری

نیز محسوب می شود؛ بنابراین، با توجه به توان بالقوه زنان می توان در جهت پیشبرد اهداف و برنامه های توسعه از مشارکت آنان بهره جست.

ضرورت حضور و مشارکت سیاسی و اجتماعی زنان باید در قالب یک باور فرهنگی و به دور از نگرش های غلط و منفی و برداشت های شخصی و سلیقه ای درآید. البته در کشورمان، همواره شاهد حضور زنان در عرصه های مختلف بوده و هستیم که این حضور در مقطعی از تاریخ بسیار تأثیرگذار و غیرقابل انکار است. شاخص توسعه انسانی

در مدیریت خانه دارند و بیشتر درگیر مسائل مرتبط با محیط زیست هستند. بحث حضور زنان در عرصه مدیریت کشور و دستگاه های اجرایی، موضوعی است که در سال های اخیر مورد توجه مسئولان قرار گرفته است. شهرها و به خصوص کلان شهرها ظرفیت بسیاری برای استفاده و بهره بری از توانمندی های ذاتی زنان دارند. آن ها، به عنوان بخش انکارناپذیر جامعه، می توانند نقش فعالی در اجتماع داشته باشند؛ هر چند فعال سازی این توان بالقوه نیاز به یک برنامه و عزم همگانی دارد تا هم پای کشورهای توسعه یافته یا در حال توسعه، نقش زنان در مدیریت شهری جدی گرفته شود و مدیریت های کلان در اختیار آن ها قرار گیرد.

همچنین، زنان نقش اساسی در همبستگی و پیوستگی اجتماع محلی دارند. این نوع پیوستگی به ویژه برای رسیدن به

حضور فعال بانوان در مراسم و اعیاد / عکس: منوچهر عبدالله زاده

و آموزش فرهنگ شهرنشینی و حقوق شهروندی که موجب آگاه شدن مردم از امور شهری خواهد شد.

● تأمین اتاق فکرویه زنان برای بهره‌گیری از مشاوره‌های فکری شهروندی و تشکیل کارگروه‌های مرتبط با امور شهری

● برگزاری جشنواره و برنامه‌های فرهنگی-آموزشی در هر منطقه و محله جهت ترغیب مشارکت زنان آن منطقه

● تشویق فعالیت‌های گروهی ویژه زنان و طرح شعارهای مشارکت جویانه از سوی شهرداری برای جلب مشارکت آنان

● ایجاد زمینه مناسب جهت آموزش و فرهنگ‌سازی مسائل شهری و محیط زیستی توسط مادران در خانواده

● ایجاد زمینه‌های مشارکت شوراهای محله برای تشویق زنان به باز یافت و نظارت بر آن (آموزش چگونگی تفکیک زباله از مبدأ به زنان شهری که نقش و مشارکت سازنده‌ای در این امر دارند.)

گروه‌ها در اجتماع توجه می‌کنند و صرفاً به دیدگاه و تمایلات اعضای قدرتمند و مؤثر جامعه محدود نمی‌شوند و اغلب در پی ایجاد پل‌هایی روی تقسیم‌بندی‌های اجتماعی، فرهنگی و نژادی و نیز تعدیل ناسازگاری‌ها در اجتماع هستند.

● پیشنهاداتی به شهرداری برای افزایش مشارکت زنان

● آموزش و برقراری ارتباط مستمر و مناسب از سوی شهرداری با زنان، جهت تشویق، توانمندسازی، افزایش تقویت روحیه همکاری و مسئولیت‌پذیری آنان و تخمین مشارکت شهروندان در امور شهری

● ایجاد بستر مناسب برای اداره مردمی شهر و مشارکت شهروندان، به‌ویژه عضویت زنان در تشکلهای مردمی، به‌عنوان یکی از ورودی‌های ارزشمند در توسعه و مدیریت شهری

● توجه ویژه مدیریت شهری به فرهنگ‌سازی

آنان در سطوح مختلف مدیریت محله‌ای و شهری برای جامعه امروز ضروری است؛ بنابراین، می‌توان گفت حضور کارآمد زنان منجر به تغییر و تحول حیات شهری می‌شود و میزان مشارکت آنان، یکی از شاخص‌های سنجش توسعه جامعه است.

زنان، معمولاً، زمان بیشتری را نسبت به مردان به کار در داخل و اطراف منزل اختصاص می‌دهند؛ بنابراین، در جوامع کوچک‌تر مانند محلات شهری، آن‌ها بیشترین نقش را به‌عنوان رهبران یا مشارکت‌کنندگان فعال ایفا می‌کنند و به دلیل تجارب روزانه‌شان به دانش و بینش عمیقی در خصوص ساخت محیط دست می‌یابند.

به‌طورکلی، تجربه درگیر شدن و رهبری زنان در سیاست‌های محلی، عموماً، نشان‌دهنده پیشرفت‌های عمده در موفقیت مشارکت اجتماعی افراد و کارآمدی سیاسی است؛ زیرا زنان به نیازهای همه

در خرید محصولات دوستدار محیط‌زیست نقش کلیدی مؤثری در جهت کاهش حجم پسماند تولیدی ایفا کنند. همچنین زنان می‌توانند با مدیریت روش‌های مصرف، تولید کمتر ضایعات و تفکیک زباله از مبدأ، علاوه بر کاستن از هزینه‌های شهرداری، بستر رسیدن به توسعه پایدار را نیز هموارتر کنند؛ البته موفقیت در اجرای این طرح‌ها درگرو آموزش و افزایش آگاهی‌های زیست‌محیطی زنان است.

● نتیجه‌گیری

مشارکت یکی از راهکارها و شاخص‌های بلوغ سازمانی است. در مدیریت شهری مبتنی بر دانش و اطلاعات، جلب مشارکت مردم یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی محسوب می‌شود. فرهنگ‌سازی و بسترسازی مناسب، برای مشارکت کل جامعه در ساخت محیط زندگی، یکی از مهم‌ترین راهکارهای توسعه شهر محسوب می‌شود. از طریق توسعه فرهنگ مشارکت، انگیزش، تدوین و اجرای طرح جامع توسعه شهری، ایجاد و تقویت فضای کارآفرینی، اطلاع‌رسانی، ایجاد زیرساخت‌های قانونی، مدیریت خلاق و داشتن طرح‌های فنی و اقتصادی می‌توان مشارکت بخش خصوصی محلی را در پروژه‌های شهری ایجاد نمود.

در یک نگاه علمی، توسعه شهری منجر به توسعه ملی خواهد شد. بدین جهت، مدیران باید بکوشند با نگاهی توسعه‌گر به جذب و جلب تمامی مشارکت‌های ممکن، استفاده از ظرفیت‌های موجود و خلق توانایی‌های جدید بپردازند. با توجه به مهاجرت‌های وسیع از روستا به شهر و همچنین به‌منظور توسعه و تقویت میزان احساس تعلق اجتماعی شهروندان، ارائه آموزش‌های عمومی در ارتباط با فرهنگ شهرنشینی، پایبندی به قوانین و مقررات شهری و آموزش حقوق زندگی شهری، زمینه مشارکت اجتماعی شهروندان را افزایش می‌دهد. باید توجه داشت که جامعه، در شرایط محیطی، پیش از آن‌که از ویژگی‌های مردان متأثر باشد، از شخصیت و آموزش‌های زنان تأثیر می‌پذیرد؛ بنابراین، توجه به محوریت زنان در حوزه سلامت خانواده، سلامت شهری و محیط‌زیست و لزوم حضور

به کالا و خدمات موردنیاز، محیط‌زیست شهری تحت تأثیر قرار می‌گیرد که این تأثیرات ممکن است مثبت و یا منفی باشد. ازجمله عوامل منفی تأثیرگذار بر محیط‌زیست شهری می‌توان به ترافیک، آلودگی هوا، افزایش بی‌رویه مصرف آب، کمبود سرانه‌ها، تولید مواد زائد، زباله و فاضلاب، تراکم جمعیت و بسیاری فاکتورهای دیگر نام برد. این عوامل بر معضلات اداره شهرها افزوده است. یکی از موضوعات مهمی که مدیریت شهری با آن مواجه است حجم زباله‌هایی است که هرروز تولید می‌شوند. بیشترین حجم زباله، مربوط به خانواده‌های شهری است. الگوی مصرف خانوار، کیفیت و کمیت تولید زباله را تعیین می‌کند. الگوی مصرف نیز تابعی از تعداد افراد

”

مشارکت زنان، بیش از هر چیز، محتاج تحول جدی در ذهنیت و فرهنگ جاری جامعه نسبت به حضور و فعالیت آنان است.

خانوار، سطح درآمد و هزینه مصرفی است. زنان، به‌عنوان مدیر خانواده، نقش ویژه‌ای در مسائل مرتبط با محیط‌زیست شهری دارند. درنتیجه، مهم‌ترین و اصلی‌ترین تأثیر را می‌توانند در امر باز یافت و مشارکت در تفکیک زباله از مبدأ داشته باشند و با مدیریت الگوی مصرف خانوار، تغییرات مهمی در بخش تولید و عرضه مواد و کالا به وجود آورند.

با توجه به این‌که میزان سرانه تولید زباله در شهر ساری بیش از حد استاندارد است، هزینه‌های سنگینی بر مدیریت شهری، شهروندان و محیط‌زیست تحمیل می‌شود. جهت کاهش تولید زباله، می‌توان با یک برنامه‌ریزی مدون و مناسب به امر فرهنگ‌سازی و آموزش شهروندان، به‌ویژه زنان، پرداخت. در این صورت می‌توان انتظار داشت زنان با اتخاذ تصمیمات آگاهانه زیست‌محیطی، تصحیح الگوی مصرف و دقت

طرح اجتماعی و مدیریت موفق در جوامع چند فرهنگی از اهمیت فراوانی برخوردار است. زنان، به‌عنوان مدیران خانه، در جوامع کوچک نقش اساسی در همبستگی اجتماعی خانواده و محله دارند و پیوستگی این مدل به‌صورت محسوس در سطح شهر می‌تواند نتایج خوبی به دنبال داشته باشد. مشارکت زنان، بیش از هر چیز، محتاج تحول جدی در ذهنیت و فرهنگ جاری جامعه نسبت به حضور و فعالیت آنان است. متأسفانه، در طول تاریخ، به نقش‌ها، نیازها و توان بالقوه و بالفعل زنان آن‌چنان‌که سزاوار است نگریسته نشده است. ازاین‌رو، با در نظر گرفتن سبک زندگی اسلامی-ایرانی در سیاست‌گذاری‌های کلان اجتماعی، فرهنگی و تربیتی، سپردن بخش عمده‌ای از امور مدیریتی و به‌ویژه مدیریت شهری به بانوان، راه‌گشای ایمن‌سازی جامعه در برابر مشکلات اجتماعی و کاهش آسیب‌پذیری‌های شهری خواهد شد.

از سوی دیگر، با توجه به آن‌که زنان در سطح شهرها با مشکلات بیشتری روبه‌رو هستند و بیشتر در معرض آسیب قرار دارند، با توانمندسازی آن‌ها در قالب ورود به بخش مدیریت شهری و مشارکت در طرح‌های اجتماعی و فرهنگی می‌توان برنامه‌های مناسبی برای کاهش آسیب‌پذیری‌های اجتماعی مدون ساخت.

● زنان و مدیریت شهری

گسترش چشم‌گیر شهرنشینی در سال‌های اخیر، مسائل و مشکلات بسیاری را برجای گذاشته است؛ به‌نحوی که مدیریت شهری نوین، دیگر قادر نخواهد بود در شهرهای بزرگ با روش‌های سنتی و معمول گذشته، مشکلات را حل کند.

شهرها، همچون سیستمی باز، متکی به جریان عظیم ورودی اطلاعات محیطی، مردم، مواد غذایی، آب، سوخت و مواد اولیه است و در نهایت، تمامی این داده‌ها به‌صورت افکار، ایده‌ها، دانش و فن‌آوری، درآمد، آلودگی هوا، ضایعات و کالاهای ساخته‌شده به خارج جریان می‌یابد. در این سیستم باز، مواد جدید دائماً به سیستم شهری برمی‌گردد. درنتیجه عملکرد و فعالیت انسان‌ها و تبدیل منابع و مواد اولیه

-کتایون علوی زاده، مرتضی رضوی نژاد، مینا رادفر؛ بررسی نقش و مشارکت مردم در اداره امور شهری (نمونه موردی شهرداری منطقه ۱۰ مشهد)؛ فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال اول، شماره اول، بهار ۱۳۹۲، صفحات ۶۱-۸۷
-احمد خادم الحسینی، راضیه قدرجانی، امیرزاهدی یگانه؛ اداره مردمی شهر و مشارکت شهروندان در مدیریت شهری (مطالعه موردی منطقه ۵ شهرداری اصفهان)، ۱۳۹۰، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۱۷
-زاله شادی طلب، افسانه کمالی؛ مشارکت اجتماعی زنان

منابع
-حیدر لطفی، فرداد عدالت‌خواه مینو میرزایی، شب‌بو وزیرپور؛ مدیریت شهری و جایگاه آن در ارتقاء حقوق شهروندان (۱۳۸۸)؛ فصلنامه علمی-پژوهشی جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره اول، زمستان ۱۳۸۸
-حسین اکبری؛ نقش زنان در توسعه پایدار محیط‌زیست (۱۳۹۱)؛ زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۰، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۱
-بهمن خسروی پور و ناهید فروشانی؛ مشارکت زنان و توسعه پایدار روستایی، ۱۳۹۰

انجام شده قرار دهد، آن‌ها را برای پذیرش تغییرات آماده می‌کند. پذیرش اجتماعی و مجاب سازی بسیار مهم است. شهرداری‌ها مردم را قانع می‌کنند تا بتوانند پروژه‌های خود را انجام دهند. برای مثال، هنگامی که می‌خواستند ساختمان مجلس را در اسکاتلند بسازند دو شهر ادینبور و گلاسکو را به عنوان محل‌های احتمالی مجلس در نظر گرفتند. مسئله آن بود که مجلس در ادینبور ساخته شود و یا در گلاسکو. این دو شهر باهم چهل دقیقه فاصله دارند. ادینبور پایتخت فرهنگی و گل‌اسکو پایتخت اداری اسکاتلند است. اول‌ازهمه برنامه‌های تلویزیونی گذاشتند که افراد آگاه روی تصمیم مردم تأثیر بگذارند. موافقین و مخالفین ساخت مجلس در هرکدام از این شهرها، نظراتشان را بیان کردند. عده‌ای معتقد بودند چون مجلس متعلق به مردم است و اداری نیست نباید آن را به گلاسکو ببریم. مجلس فرهنگی است و روی هنجارها و ارزش‌های مردم تأثیر می‌گذارد، بنابراین باید در شهر ادینبور ساخته شود. بعد از بیان عقاید متخصصان، از مردم نظرخواهی کردند، عقاید مختلف را شنیدند و تجزیه و تحلیل کردند و در نهایت با یک تعامل خوب بین مردم و مسئولان، همه به این نتیجه رسیدند که مجلس در ادینبور ساخته شود. در اسکاتلند، به جای آن‌که ساختمان مجلس را بسازند و مردم را در عمل انجام شده قرار دهند، اول از مردم نظرخواهی کردند. مردم احساس می‌کردند نظراتشان تأثیرگذار و مهم است. لذا، اشتیاق

مشارکت در امور شهری، همان‌طور که از معنی آن برمی‌آید، امری دوطرفه است. یعنی هم شهرداران باید خود را جای مردم بگذارند و متوجه باشند مردم چه مشکلاتی دارند و هم مردم بفهمند شهرداران چه مشکلاتی دارند. مشارکت، آدم‌ها را از حال هم باخبر می‌کند.

”

فرآیند یعنی هنگامی که می‌خواهیم به یک اتفاق فکر کنیم آن اتفاق را در نظر بگیریم، به شرایطی که منجر به بروز آن شد فکر کنیم و حتی نتایج بعد از آن را نیز پیش‌بینی کنیم. چون فرآیندی فکر نمی‌کنیم به عواقب اقدامات مان، به خصوص به عواقب اجتماعی و فرهنگی، اهمیت نمی‌دهیم و به کارهای فعال و پایدار فکر نمی‌کنیم.

برخی شهرهای ما، وقتی دانشجویان برای انجام پروژه‌هایشان به سراغ مردم می‌روند و با آن‌ها مصاحبه می‌کنند، بسیاری از پاسخگویان جوابی برای سؤالات ندارند، در مورد توسعه شهرشان آرمانی را بیان نمی‌کنند و حتی در شرایطی که امکانات ضعیفی وجود دارد، می‌گویند از وضع موجود راضی هستند.

● **یعنی می‌توانیم بگوییم یکی از دلایل عدم مشارکت ما این است که بعضی از ما تفکر نقادانه نداریم که بتوانیم به جنبه‌های مختلف یک قضیه فکر کنیم؟**

بله، ممکن است این یکی از دلایل عدم مشارکت باشد. دلیل دیگر آن است که بعضی از مردم فکر می‌کنند دولت مسئول همه چیز است و خود مردم مسئولیتی ندارند. در اروپا، به دلیل انقلاب‌های فکری که اتفاق افتاد و به دلیل نقش قوی انسان که معتقدند هر فردی می‌تواند سرنوشت خود را تغییر دهد، کم‌کم افراد مسئولیت کار خود را به عهده گرفتند. به علاوه، در آن کشورها برای مردم نقش جدید تعیین کردند و به آن‌ها گفتند که تو غیر از خانواده‌ات، مسئولیت اجتماعی بزرگ‌تری هم داری و آن مسئولیت در قبال محله و شهر محل زندگی‌ات است. مردم در قبال شهر خود مسئول‌اند و مسئولان شهری نیز خود را ملزم به پاسخگویی به مردم می‌بینند. متأسفانه، در کشور ما بسترهای مشارکت فراهم نیست و یا از ظرفیت‌های موجود برای ایجاد مشارکت استفاده نمی‌شود. جالب است بدانید در اروپا معمولاً شهرداری‌ها یک تالار دارند که مردم به صورت دسته‌جمعی در آنجا حضور می‌یابند و مطالبات خود را بیان می‌کنند، حرف می‌زنند و از مشکلاتشان می‌گویند و مسائلشان را منتقل می‌کنند؛ چون ممکن است مسئولان شهری از آن مسائل مطلع نباشند. از طرف دیگر، اگر شهردار بخواهد اقدامی انجام دهد موضوع را با مردم در میان می‌گذارد و در خصوص موضوعات و پروژه‌هایی که می‌خواهد انجام دهد به مردم توضیح می‌دهد و آن‌ها را برای آن پروژه‌ها آماده می‌کند. هدف آن است که برای آن موضوعات، پذیرش اجتماعی ایجاد شود؛ یعنی به جای آن‌که شهرداری مردم را در عمل

نقش مشارکت شهروندی در پیوند مردم و مسئولان اجرایی

گفتگو با دکتر نوین تولایی

زهرا زلیکانی

رشد و توسعه شهری منجر شده مسئولیت امور شهر به سازمان‌های خدمات رسان و اگذار و حوزه مدیریت شهری امری تخصصی شود. این امر علی‌رغم مزایایی که دارد موجب کم‌رنگ شدن نقش مردم در تصمیم‌گیری‌ها و اداره شهر محل زندگی خود شده است. از این رو، توجه به موضوع مشارکت شهروندی امری جدی است. به همین منظور به دفتر دکتر نوین تولایی رفتیم تا با ایشان در این زمینه گفتگویی داشته باشیم. وی استاد شهرسازی دانشگاه مازندران و معاون پژوهشی دانشکده هنر و معماری است و در حوزه‌های شهرسازی و جامعه‌شناسی، مطالعات و پژوهش‌های متعددی انجام داده است. دکتر تولایی تغییر نگاه به شهروندان را زمینه‌ساز ارتقای مشارکت شهروندی می‌داند. وی معتقد است اگر به شهروندان به عنوان منابع قابل اتکا و دارایی‌های شهر بنگریم تلاش خواهیم کرد بسترهای استفاده از این ظرفیت عظیم را فراهم کنیم. مشارکت شهروندی موجب افزایش آگاهی مردم، کاهش ناراضیاتی آنان و زمینه‌ساز توسعه پایدار می‌شود.

دوم، باید با مردم ارتباط برقرار شود تا آن‌ها بتوانند در انجام کارها مشارکت کنند؛ زیرا در این صورت ممکن است نارضایتی مردم کمتر شود. سوم آن‌که جامعه مدنی زمانی تحقق می‌یابد که مردم خودشان به یکدیگر کمک کنند و عاملیت داشته باشند. همان‌طور که می‌دانید کشورهای اروپایی دائم به فکر توسعه هستند و لازمه توسعه، بسیج تمام نیروها و منابع است. یکی از این نیروها مردم هستند؛ بنابراین این کشورها مشارکت مردمی را در اولویت قرار دادند. چرا کشورهای اروپایی توانستند پیش‌قدم شوند؟ چون سطح آگاهی مردم بالا بود و در ارتباط با مسئولین، آرمان‌ها و خواسته‌هایشان را بیان می‌کردند؛ اما در

مشارکت جریانی است که موجب می‌شود اقدامات، اثر خود را بهتر حفظ کنند. با مشارکت شهروندی می‌توان از نیروهای کارآمد مردمی به نفع اجتماع استفاده کرد زیرا مشارکت می‌تواند خیر عامه ایجاد کند؛ به نحوی که این خیر عامه در شهر تداوم داشته باشد.

● **کدام کشورها در مشارکت شهروندی یا استفاده از نیروهای مردمی پیشرو بودند؟**

کشورهای اروپایی پیش‌قدم شدند. آن‌ها چند پیش‌فرض را در نظر گرفتند: اول آن‌که باید تمرکززدایی کنیم؛ چون قدرت نباید فقط در دست دولت باشد.

● **تعریف شما از مشارکت شهروندی چیست؟**

مشارکت یک فرآیند است و موجب می‌شود مردم وارد جریان شناخت، تصمیم‌گیری و حتی اجرا شوند و از توان فکری، اجرایی و مالی آن‌ها استفاده شود. ایده مشارکت مردمی زمانی مطرح شد که نگاهی نو به مردم در حال شکل‌گیری بود. یعنی به جای آن‌که مردم، افرادی نیازمند تلقی شوند که باید برایشان کاری انجام داد، به عنوان یک فرصت و منبع جدید در نظر گرفته شدند که با کمکشان کارها بهتر پیش می‌رود و سرعت انجام کار افزایش پیدا می‌کند. مهم‌تر از همه آن‌که با مشارکت مردم، اثربخشی کارها پایدار می‌شود. یعنی

مجلس ادینبور و اسکاتلند / منبع: اینترنت

خود را به تعامل و مشارکت نشان دادند. البته مشارکت در امور شهری، همان طور که از معنی آن برمی آید، امری دوطرفه است؛ یعنی هم شهرداران باید خود را جای مردم بگذارند و متوجه باشند مردم چه مشکلاتی دارند و هم مردم بفهمند شهرداران چه مشکلاتی دارند. مشارکت، آدم‌ها را از حال هم باخبر می‌کند. من معتقدم شهردار برای آگاهی از مسائل و مشکلات مردم، خودش باید در شهر بچرخد. در شهرهای کوچک جوامع پیشرفته، شهردار دائماً در شهر حاضر است تا خودش مسائل را ببیند. در کشور ما، همان طور که می‌دانید، مواهب طبیعی، جاذبه اصلی گردشگری شهرهای شمالی است؛ اما گاهی ما همین طبیعت را با ساخت‌وسازهای نابه‌جا از بین می‌بریم. مثلاً، در شهر محل سکونت من ساختمان بلندمرتبه‌ای در حریم رودخانه ساخته شده که دید به کوه دماوند را کور کرده است. اگر قبل از دادن مجوز ساخت، شهردار و یا کارشناس شهرداری به آن محل می‌رفتند، خودشان می‌دیدند که با این ساختمان مردم از دیدن چه منظره‌ای محروم می‌شوند و مجوز ساخت نمی‌دادند.

● **طبق صحبت‌های شما، در شهرهای پیشرفته سطح آگاهی بالاتر است و مردم حقوق خود را می‌شناسند و مسئولان شهری هم ملزم هستند که مردم را اقناع کنند و چیزی را تحویل نکنند. چرا در جامعه ما این روابط و نقش‌ها کم‌رنگ است؟ در مناسبات اجتماعی ما چه خلأهایی وجود دارد که این اتفاق را رقم می‌زند؟**

متأسفانه، در بسیاری از مواقع، مردم ما فکر می‌کنند که دولت موظف است تا همه کارها را انجام دهد و آن‌ها مسئولیتی ندارند. برای مثال، در گذشته، مردم خودشان بافت‌های تاریخی را حفظ می‌کردند. ولی با روی کار آمدن سازمان میراث فرهنگی خیلی از مردم احساس کردند سازمانی درست شده که باید بافت تاریخی را حفظ کند و از خودشان سلب مسئولیت کردند. درست است که همه دولت‌ها، سازمانی برای حفاظت از میراث تاریخی خود دارند ولی در بسیاری از کشورهای دنیا انجمن‌های مردمی متعددی تشکیل می‌شوند که از آثار

و بافت تاریخی شهر و کشورشان صیانت می‌کنند. اولین چیزی که در مشارکت مردمی مهم است حس مسئولیت و پاسخگویی است. اگر مسئولیت فقط به دوش دولت، شهرداری و یا یک سازمان باشد و مردم مسئولیتی متقبل نشوند مسلماً نتیجه خوشایند نخواهد بود؛ بنابراین، می‌خواهم بگویم واگذاری مسئولیت از مردم به دوش چند سازمان که گاهی کارایی لازم را ندارند، کار درستی نبود. از آن طرف، گاهی سازمانی که روی کار می‌آید آن قدر قوانین بازدارنده می‌گذارد که دست مردم را برای مداخله می‌بندد. به این ترتیب، مشارکت اتفاق نمی‌افتد. در صورتی که تعامل یا مشارکت بین مردم و سازمان‌ها، چه در سطح شناخت و چه در سطح تصمیم‌گیری و اجرا مهم است.

● **متأسفانه در اغلب شهرها شاهد آن هستیم که مشارکت مردمی پایین است و تعامل بین مردم و مسئولان اتفاق نمی‌افتد. در نتیجه نه تنها توسعه پایدار رخ نمی‌دهد بلکه بر مشکلات شهرها افزوده می‌شود. نظر شما در این مورد چیست؟**

مسئله اصلی آن است که ما به‌ندرت فرآیندی فکر می‌کنیم. فرآیند یعنی هنگامی که می‌خواهم به یک اتفاق فکر کنم آن اتفاق را در نظر بگیرم، به شرایطی که منجر به بروز آن شد فکر کنم و حتی نتایج بعداز آن را نیز پیش بینی کنم. چون فرآیندی فکر نمی‌کنیم به عواقب اقداماتمان، به خصوص به عواقب اجتماعی و فرهنگی، اهمیت نمی‌دهیم و به کارهای فعال و پایدار فکر نمی‌کنیم. مامفورد، طراح و شهرساز آمریکایی، می‌گوید: بهترین اقتصاد برای یک شهر فرهنگ آن است. ما غالباً سودآوری اقتصادی را در نظر داریم درحالی که باید توجه کنیم که اقدامات فرهنگی و در نظر گرفتن ویژگی‌های منحصربه‌فرد هر شهر هم می‌تواند به اقتصاد شهر کمک کند. برای مثال، اگر به این فکر کنیم که یک شهر دانشگاهی همیشه تعداد ثابتی عضو هیئت علمی دارد و تعداد ثابتی دانشجوی را در خود می‌پذیرد، به این نتیجه می‌رسیم که این ظرفیت باید برای شهر به‌صورت دائم درآمدزایی کند. مثلاً اگر یک مجتمع

فرهنگی و ورزشی بسازیم که پذیرای اعضای هیئت علمی، خانواده‌هایشان و دانشجویان باشد، هم نیاز آن‌ها برآورده شده و هم یک درآمد پایدار برای شهر فراهم می‌شود. باز هم تأکید می‌کنم که خیلی از مشکلات با تعامل حل می‌شود به شرطی که مردم خواسته‌ها و پیشنهادات خود را بیان کنند و مسئولان هم با دقت به شهر نگاه کنند و در شهر راه بروند تا از مشکلات آگاه شوند. مثلاً، در ژاپن هر روز یک ماشین از شهرداری هر ناحیه در سطح شهر می‌چرخد و نگاه می‌کند مردم با چه مشکلاتی مواجه هستند. اگر قسمتی از خیابان چاله‌ای داشته باشد، چراغی شکسته باشد، درختی نیاز به هرس داشته باشد یا در یک محل مکث نیاز به سایبان باشد، مشکلات را مرتفع می‌کنند. به این می‌گویند پاسخگویی و حس مسئولیت. حضور آگاهانه در شهر و رسیدگی به مسائل مردم، نوعی مشارکت از جانب مسئولان است.

● **در حال حاضر، مردم درگیر مشکلات اقتصادی هستند، بسیاری از آن‌ها از خود سلب مسئولیت کردند و انجام همه امور را وظیفه مسئولان اجرایی می‌دانند و مسئولان اجرایی هم از مردم فاصله گرفتند. در شهرداری و در روزهای ملاقات عمومی هم بیشتر مشاهده می‌شود که مردم به بیان مشکلات اقتصادی خود می‌پردازند و یا تقاضای اشتغال دارند؛ بنابراین جایی برای گفتگو و تعامل وجود ندارد. با توجه به شرایط موجود برای دست یافتن به تعامل چه باید کرد؟ از کجا باید شروع کنیم؟**

برای حل مسائل باید چندجانبه شروع کرد. اول، خانواده باید برای فرزند خود این موقعیت را ایجاد کند که تو حق داری صحبت کنی و نظرت را بیان کنی. در حال حاضر، متأسفانه خیلی از خانواده‌ها یا فرزند سالار هستند و یا پدر یا مادر سالار؛ بنابراین، فقط یک نفر حرف می‌زند و بقیه مطیع هستند. در صورتی که همه باید یاد بگیرند گفتگو کنند و نظر بدهند. در مدارس هم باید برای بچه‌ها فضایی ایجاد کنیم که بتوانند گفتگو کنند؛ بنابراین خانواده و مدرسه مهم است. همچنین، وسایل ارتباط جمعی نقش بسیار مهمی دارند. به علاوه، کانون‌های مختلفی

که جدا از مدارس کار می‌کنند و دانشگاه‌ها هم مؤثر هستند. من معتقدم گفتگو باید همه‌جانبه یاد گرفته شود. نمی‌توانیم فقط روی یک مکان و یا یک گروه تمرکز کنیم؛ زیرا تمرکز بر روی یک گروه، ما را به عمده گرایی دچار می‌کند. ولی الان به‌طور مقطعی چه می‌توانیم بکنیم و یا این‌که شهرداری در شهر تشخیص داده می‌شود. برای مثال، عبور و مرور در یک منطقه با مشکل مواجه شده و نیاز است پلی احداث شود. شهرداری می‌تواند این مسئله را در تلوویزیون و شبکه‌های مجازی برای مردم مطرح کند. بعد نظرات متخصصین را به مردم بگوید که مردم آگاه شوند. سپس از مردم نظر بخواهد و از آن‌ها بخواهد در محل مشخصی حضور پیدا کنند و نظراتشان را بیان کنند. وقتی مردم نظرات دیگران را می‌شنوند، آگاهی پیدا می‌کنند. ممکن است در آنجا راهکار خوبی به ذهن فردی برسد که آن را بیان کند و به این ترتیب ذهن‌ها و اندیشه‌های کارآمد به هم گره می‌خورند. همچنین، استفاده از ظرفیت سمن‌ها (سازمان‌های مردم‌نهاد) بسیار مهم است. اگر یک بار پروژه‌ای با مشارکت مردمی اجرا شود، بار بعد اعتماد مردم بیشتر می‌شود و میزان مشارکت آن‌ها افزایش پیدا می‌کند. اصل و هسته سرمایه اجتماعی را اعتماد تشکیل می‌دهد. مهم آن است که مردم درک کنند نفع فرد در رعایت نفع جمع است. اگر مردم بدانند نفع آن‌ها در نظر گرفته می‌شود اعتماد به وجود می‌آید.

مشارکت شهروندی وقتی اتفاق می‌افتد که اعتقاد داشته باشیم مردم دارایی شهر هستند و خود را ملزم به پاسخگویی به آن‌ها بدانیم. در الگوهای مشارکتی وقتی از مردم صحبت می‌کنیم اصطلاحاً می‌گوییم مردم گروه‌های اولیه هستند. در گروه‌های اولیه افراد سریع عمل می‌کنند، خواسته‌ها را صریح بیان می‌کنند و روابط چهره به چهره دارند؛ بنابراین نیازها زودتر مشخص می‌شوند. گروه‌های ثانویه شهرداری‌ها و سازمان‌ها هستند. این گروه‌ها آهسته‌تر عمل می‌کنند و با خواسته‌های متفاوت روبرو هستند و روابط چهره به چهره در گروه کمتر است؛ اما اطلاعات این گروه‌ها گسترده‌تر است و منابع مالی بیشتری

نیز در اختیار دارند. اگر گروه‌های اولیه و ثانویه بر اساس مشارکت باهم رابطه پیدا کنند می‌توانند ضعف‌های هم را به خوبی بیوشانند. سمن‌ها می‌توانند به‌عنوان حلقه واسط بین این گروه‌ها عمل کرده و مشارکت واقعی را تضمین کنند.

● **اگر ممکن است در خصوص گروه‌های اولیه و ثانویه و همچنین مزایای ارتباط این دو گروه باهم بیشتر توضیح دهید.**

گروه اولیه می‌تواند شامل خانواده باشد؛ یعنی افراد خانواده در مورد مشکلاتشان باهم گفتگو کنند و تلاش کنند راه‌حلی

”

باید از نظر اجتماعی، با ایجاد همبستگی اجتماعی، از نظر فرهنگی با ایجاد تعهد اخلاقی، از نظر اقتصادی با کاهش هزینه‌ها و از نظر سیاسی با ترویج شکل جدیدی از سیاست‌گذاری زمینه‌های مشارکت مردمی را فراهم کنیم. فراموش نکنیم هر جا اتفاقی افتاده که از مردم سؤال نکردیم، زمینه‌های بروز نارضایتی ایجاد شده است.

بیابند. این نوع رابطه‌ها چهره به چهره است. خواسته‌ها محدود و در حد خانواده است. گروه اولیه همچنین می‌تواند یک سطح بالاتر از خانواده، یعنی محله را شامل شود. افراد محله می‌توانند باهم ارتباط داشته باشند و در مورد مسائل و مشکلات محله و راه‌حل‌های پیش رو رایزنی و گفتگو کنند. در گذشته ارتباط افراد محله و به تبع آن مشارکت آن‌ها در حل مسائل محله بیشتر بود ولی متأسفانه به‌مرور این رابطه‌ها کم و کمتر شد. گروه ثانویه هم شامل دولت و تمام سازمان‌ها و نهادهای مسئول از جمله شهرداری‌ها می‌شود. اگر این دو گروه دست‌به‌دست هم دهند، یعنی افراد محله باهم مشارکت داشته باشند و شهرداری هم

به سراغ ساکنان محله برود تا مسائل‌شان را بررسی و تا حد توان برطرف کند، پیوند مبارکی به وجود می‌آید. باید از نظر اجتماعی، با ایجاد همبستگی اجتماعی، از نظر فرهنگی با ایجاد تعهد اخلاقی، از نظر اقتصادی با کاهش هزینه‌ها و از نظر سیاسی با ترویج شکل جدیدی از سیاست‌گذاری زمینه‌های مشارکت مردمی را فراهم کنیم. فراموش نکنیم هر جا اتفاقی افتاده که از مردم سؤال نکردیم، زمینه‌های بروز نارضایتی ایجاد شده است. پرسیدید این ارتباط و پیوند چه منفاعی برای جامعه دارد. اول آن‌که مردم در گروه‌های اجتماعی بزرگ‌تر درگیر می‌شوند؛ یعنی یاد می‌گیرند که نه تنها در خانواده بلکه در محله و شهر خود هم مسئولیت دارند. شبکه روابط شخصی آن‌ها گسترش پیدا می‌کند و این ارتباط گسترده‌تر موجب آگاهی و یادگیری مردم می‌شود. فراموش نکنیم اگر مردم آموزش نبینند همیشه در یک سطح باقی می‌مانند. به علاوه، مردم عقایدشان را بیان می‌کنند، راه‌حل پیشنهاد می‌دهند و سعی می‌کنند به جای تحمیل نظرشان، دیگران را مجاب کنند. نکته مهم بعدی آن است که تحمل اجتماعی بالا می‌رود. یکی از مشکلات جامعه ما این است که مردم تحمل اجتماعی ندارند. چون هر چه می‌گویند صدایشان به جایی نمی‌رسد و بنابراین خشم انباشته می‌شود و این خشم جایی فوران می‌کند. تحمل اجتماعی زمانی بالا می‌رود که مردم ببینند حرفشان شنیده و خواسته‌های معقولشان اجرا می‌شود. گوش دادن به خواسته‌های مردم اصلاً سخت نیست به شرط این‌که کسی که در حوزه اجرایی است آگاهی اجتماعی‌اش بالا باشد و یا سعی کند آگاهی خود را ارتقا بخشد. منفعت بعدی پیوند و مشارکت گروه‌های اولیه و ثانویه، تقویت همبستگی اجتماعی است. مردم به محله خود و محلات به هم پیوند می‌خورند و همبستگی زیاد می‌شود. نکته مهم‌تر آن است که قدرت در جامعه توزیع می‌شود. اگر ما به دنبال برابری اجتماعی هستیم، پس قدرت هم باید برابر توزیع شود؛ یعنی مردم به‌اندازه مسئولان قدرتمند باشند. اگر قدرت در دست یک عده متمرکز شود و آن‌ها از این تراکم قدرت به نفع خود سو

استفاده کنند شکاف اجتماعی زیاد می شود. مشارکت شهروندی قادر است این شکاف اجتماعی را پر کند؛ یعنی فاصله بین من و شما را از میان بردارد. در مشارکت، سطح آگاهی های عمومی بالا می رود، پیوستگی گروهی ایجاد می شود و مردم یاد می گیرند در گروه های اجتماعی باهم تعامل کنند. یاد می گیرند می توانند با مسئولین ارتباط برقرار کنند. به علاوه، در مشارکت امکان نظارت وجود دارد. مثلاً اگر یک پل ایراد پیدا کرد شهروندان به شهرداری اطلاع می دهند و شهرداری رسیدگی می کند. در نتیجه امور سرعت می یابد، در هزینه ها صرفه جویی می شود، خسارت های عظیم به بار نمی آید و تعارضات اجتماعی کم می شود. همان طور که می بینید مشارکت مزایای بسیار دارد. مثلاً وقتی با مردم ارتباط برقرار می کنیم از توان آن ها در بهسازی محیط و میزانی که می توانند کمک کنند، آگاه می شویم. اعتماد و منافع مشارکت کنندگان تأمین شده، توسعه پایدار اجتماعی حاصل شده و جامعه از نتایج توسعه در درآمدت بهره مند می شود.

● **برای شهرداری ها با توجه به نوع مسئولیتی که دارند بهترین نوع مشارکت شهروندی چیست؟ اگر به دنبال مشارکت شهروندی هستند روی چه نکاتی باید تمرکز کنند؟**

به نیاز شهرداری، مشکلات، مسائل و نقاط مبهمی که شهرداری با آن روبرو است بستگی دارد. گاهی در حد شناخت یک مسئله می خواهیم مشارکت مردم را جلب

”

اگر ما به دنبال برابری اجتماعی هستیم، پس قدرت هم باید برابر توزیع شود؛ یعنی مردم به اندازه مسئولان قدرتمند باشند. اگر قدرت در دست یک عده متمرکز شود و آن ها از این تراکم قدرت به نفع خود سو استفاده کنند شکاف اجتماعی زیاد می شود. مشارکت شهروندی قادر است این شکاف اجتماعی را پر کند؛

کنیم. گاهی در تصمیم گیری و رسیدن به راه حل یک مسئله می خواهیم از طبقات مختلف مردم کمک بگیریم که در این حالت باید آگاهی های مردم افزایش پیدا کند. برای همین گاهی مشارکت در این سطح امکان پذیر نیست و نیاز به آموزش و زمینه سازی دارد. نوع دیگر، مشارکت در اجرا است. نباید از خاطر برد که مردم دارایی های شهر هستند و در شهر پایگاه های اجتماعی مختلفی وجود دارد که می توان از ظرفیت آن ها استفاده کرد. برای مثال، گاهی شهرداری برای اجرا و انجام یک پروژه منابع مالی کافی در اختیار ندارد. می توان این امر را به اطلاع مردم رساند و مسلماً گروه های متعددی هستند که می توانند منابع مالی را تأمین کنند. شهرداری با رعایت اصل شایسته سالاری و بعد از بررسی های لازم

می تواند مشخص کند که چه کسی این پروژه را با بهترین کیفیت انجام دهد. به علاوه، برای بررسی های علمی و تخصصی پروژه باید به سراغ دانشگاهیان رفت. فردی سرمایه دارد و فردی علم. از طریق مشارکت می توان از توان هر دو به نفع شهر استفاده کرد. برای تحقق این امر، گروه های اولیه و ثانویه باید به هم پیوند بخورند.

● **در کشورهای آمریکایی و اروپایی وقتی طرحی توسط متخصصان تهیه می شود، بعد از بررسی های لازم آن طرح به مردم ارائه می شود. اگر مردم طرح را نپذیرفتند طرح برای بررسی بیشتر دوباره به مرحله اول بازمی گردد. جای این چارت در طرح های تفصیلی یا قوانین شهرسازی ما خالی است. مسلماً وقتی چنین قانونی نیست الزامی هم برای اجرا وجود ندارد. چطور باید این خلأ قانونی را پر کرد؟**

برای تصویب این قانون هم باید پیوندها برقرار شود. قانون مهم است، اما پذیرش اجتماعی آن هم مهم است. گاهی ما قانونی می گذاریم که مردم شرایط پذیرش آن را ندارند. برای همین برای قانون گذاری و یا ارائه یک طرح مشخص باید دائماً مطالعه و بررسی شود. به علاوه، شهرداری باید دفاتر ارتباط مردمی اش را زیاد کند و ارتباط دوسویه ای بین مردم و مسئولان ایجاد کند و در برابر مردم پاسخگو باشد.

● **خانم دکتر از وقتی که در اختیار فصلنامه شهر پویا قرار دادید سپاسگزاریم.**

پارک ملل / عکس: منوچهر عبدالله زاده

مظاهر مولایی
دانشجوی کارشناسی ارشد
برنامه ریزی منطقه ای

مروری بر پیشنهاد طرح تفکیک زباله از مبدا در ساری

محمد عطاءئی
کارشناس مهندسی عمران

هزینه ها در امر تفکیک از مبدا و بهبود وضعیت بهداشتی و زیست محیطی شهرهاست که تنها با برنامه ریزی مسئولان و مشارکت جدی و مسئولانه شهروندان امکان پذیر خواهد بود. روش جداسازی و تفکیک در مبدأ کم هزینه ترین روش تفکیک پسماند محسوب می شود. با صرف کمی زمان جهت آموزش می توان فرهنگ تفکیک زباله را در بین مردم نهادینه کرد.

● طرح های اجرا شده در ساری

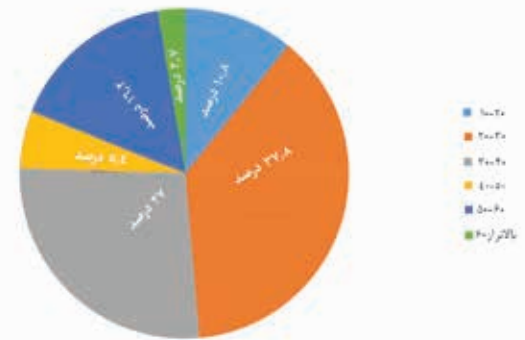
طرح تفکیک زباله نخستین بار در سال ۱۳۸۹ در چهار منطقه ساری به صورت آزمایشی شروع شد. حدود سی آموزشگر برای آگاهی و آموزش شهروندان به درب منازل مناطق مورد نظر مراجعه کردند. فاز دوم تفکیک نیز در سال ۱۳۹۲ با تقسیم شهر ساری به سی منطقه شروع شد. در این فاز، هر ۳ منطقه یک مجموعه را تشکیل می دهند. برای هر مجموعه یک کانکس جمع آوری زباله خشک و یک همیار پسماند در نظر گرفته شده است. پژوهش حاضر، به بررسی مشکلات طرح تفکیک زباله در ساری و ارائه راه حل های مختص این شهر جهت افزایش مشارکت مردمی در اجرای طرح تفکیک زباله های شهری در مبدأ پرداخته است. برای دستیابی به این هدف از روش میدانی (پیمایشی)

پسماند یکی از موارد آلوده کننده شهرها و روستاها به شمار می رود. از این رو، توجه به امر بهداشت و سلامت جامعه و رعایت جنبه های پیشگیری قبل از درمان، بدون توجه به سیستم جمع آوری و دفع پسماند امکان پذیر نیست. مدیریت نامناسب پسماند منجر به آلودگی زیست محیطی، رشد و تکثیر حشرات، جوندگان و کرم ها و انتقال بیماری های مختلف می شود. امروزه، در سراسر جهان، مدیریت خدمات شهری در امر پسماند تلاش می کند شهروندان را به کاهش تولید زباله و تفکیک زباله های تولید شده تشویق کرده و زباله های تفکیک شده را بازیافت کند. بازیافت زباله ها سبب کاهش مشکلات مدیریت مواد زائد شهری از جمله جمع آوری و دفن آن می شود. به علاوه، بازیافت زباله از تشکیل شیرابه، انتشار و شدت آلودگی آن می کاهد.

یکی از مهم ترین اهداف در پردازش پسماند، جداسازی ترکیبات با ارزش از داخل پسماند و تبدیل آن به مواد اولیه است. امروزه، تکنیک های مختلفی در جهان برای تفکیک

و جداسازی اجزای ترکیبی پسماند توسعه یافته اند که از مهم ترین این تکنیک ها می توان به روش تفکیک از مبدا (محل تولید) اشاره کرد. تفکیک زباله های شهری کارآمدترین راهکار برای کاهش

نمودار ۱- درصد توزیع پرسش شونده‌ها به تفکیک گروه سنی در محدوده مورد مطالعه

نمودار ۲- درصد توزیع پرسش شونده‌ها به تفکیک سطح تحصیلات در محدوده مورد مطالعه

فوق لیسانس و بالاتر

● یافته‌های پژوهش

نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد که ۸۶ درصد از شرکت‌کنندگان با طرح تفکیک زباله آشنا هستند که حدود ۳۲/۴ درصد این افراد از طریق صداوسیما با این طرح آشنا شده‌اند. ۲۴/۳ درصد از طریق مطالعات شخصی مانند مطالعه در اینترنت، کتاب، مقاله و ...، ۲۱/۶ درصد از طریق دوستان و آشنایان، ۵/۴ درصد از طریق آموزشگران شهرداری و ۱۶/۲ درصد از طرق دیگر با طرح تفکیک زباله شهری آشنا شده‌اند. بیش از ۹۷ درصد آن‌ها، بازیافت دوباره مواد، صرفه‌جویی در انرژی، حفظ بهداشت محیط و کاهش هزینه‌های دفن پسماند را از اهداف مهم طرح تفکیک زباله در ساری دانسته‌اند. نکته قابل توجه آن است که درصد بالایی از شهروندان از طریق صداوسیما (شبکه تلویزیون و رادیوی محلی استان) با این طرح آشنا شده‌اند. به نمایش گذاشتن مکان دفن زباله‌های شهر ساری و

در مجموع، می‌توان گفت حدود ۴۰/۵ درصد شهروندان (با مشارکت متوسط، مشارکت زیاد و مشارکت بسیار زیاد) برای اجرای این طرح تلاش کرده‌اند.

اما نکته حائز اهمیت، میل و رغبت شهروندان برای مشارکت در ادامه اجرای طرح تفکیک زباله شهری است. حدود ۴۸/۶ درصد پاسخ‌دهندگان به پرسش‌نامه اظهار کردند که تمایل بسیار زیادی برای مشارکت در اجرای این طرح دارند. حدود ۲۹/۷ درصد نیز به میزان زیاد و ۲۱/۶ درصد به میزان متوسط برای مشارکت در ادامه طرح تفکیک زباله تمایل دارند. میان وضع موجود (مشارکت مردم در تفکیک زباله) و میل و رغبت شهروندان انحراف قابل اهمیتی وجود دارد. طبق نمودار فوق، حدود ۵۹/۵ درصد افراد یا مشارکت نکرده‌اند، یا به میزان اندک و بسیار اندک مشارکت کرده‌اند؛ در حالی که حدود ۷۸/۴ درصد شهروندان میل و رغبت بسیار برای انجام این طرح نشان داده‌اند؛ بنابراین، مسئولین و سازمان‌های مرتبط با امر پسماند باید به دنبال آسیب‌شناسی مسائل و مشکلات طرح‌های گذشته باشند و راهکارهای مناسبی برای حل این مشکلات و آسیب‌ها برگزینند.

به نظر می‌رسد یکی از مسائلی که سبب کاهش مشارکت شهروندان ساروی در اجرای طرح تفکیک زباله شهری شده است بی‌اطلاعی آنان از مکان دفن پسماندهای شهری بوده است. پسماندهای شهر ساری

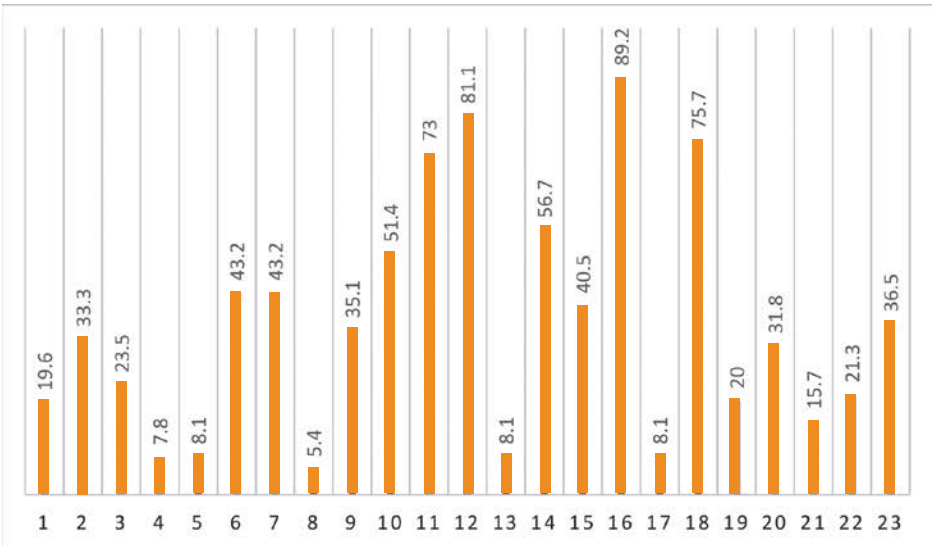
در بخش چهار دانگه این شهر دفن می‌شود. حدود ۴۵/۹ درصد از شهروندان از این مسئله اظهار بی‌اطلاعی کرده‌اند. مسئله دیگر در امر تفکیک زباله آن است که اغلب شرکت‌کنندگان در این پژوهش نمی‌دانند چه نهادی مسئول جمع‌آوری پسماند و دفن زباله در شهر ساری است. حدود ۲۲/۵ درصد پاسخ‌دهندگان، مراجع محیط زیستی و فضای سبز را مسئول پسماند و دفن زباله می‌دانند. ۱۰ درصد آن‌ها دولت و ۵ درصد هم شوراهای محلی را مسئول این طرح می‌دانند. حدود ۳۷/۵ درصد پاسخ‌دهندگان نمی‌دانند کدام نهاد مسئول امر پسماند شهری است. این آمار جای تأمل بسیار دارد.

● مشکلات مشارکت در اجرای طرح تفکیک زباله شهری

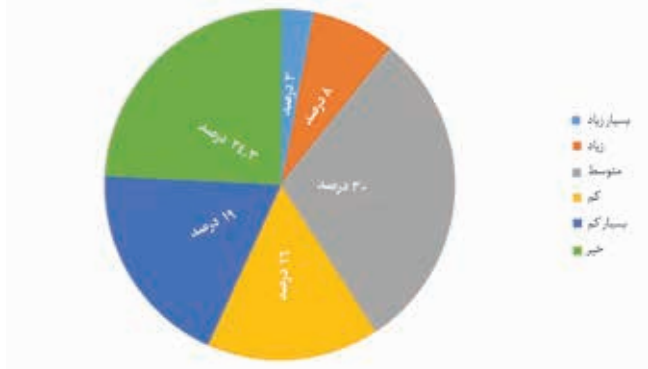
مهم‌ترین مشکلاتی که مردم به آن اشاره کرده‌اند به شرح زیر است:

- ۱- ناآگاهی مردم از اهمیت تفکیک زباله (۱۹/۶ درصد)
- ۲- آموزش ندادن به شهروندان برای اجرای تفکیک زباله (۳۳/۳ درصد)
- ۳- انگیزه ندادن به شهروندان (۲۳/۵ درصد)
- ۴- ضعف شهرداری در اجرای این طرح (۷/۸ درصد)
- ۵- وقت‌گیر بودن تفکیک زباله (۸/۱ درصد)
- ۶- نداشتن اطلاعات در مورد نحوه صحیح

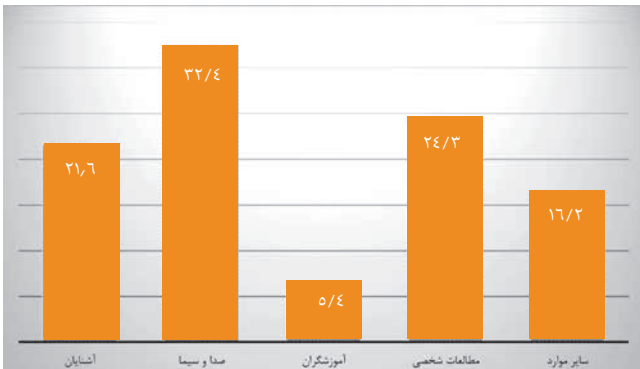
- ۷- نداشتن دید مثبت به تفکیک زباله (۴۳/۲ درصد)
- ۸- عدم اعتماد به مسئولین شهری (۵/۴ درصد)
- ۹- آگاهی اندک شهروندان درباره فواید بازیافت زباله خشک (۳۵/۱ درصد)
- ۱۰- آگاهی اندک شهروندان درباره روش‌های کاهش تولید زباله خشک (۵۱/۴ درصد)
- ۱۱- اطلاع‌رسانی بسیار اندک در خصوص آموزش تفکیک زباله و ضرورت آن (۷۳ درصد)
- ۱۲- بی‌اطلاعی از محل ایستگاه‌های ثابت جمع‌آوری پسماند (۸۱/۱ درصد)
- ۱۳- نارضایتی از برخورد مأمورین ایستگاه‌های ثابت جمع‌آوری پسماند (۸/۱ درصد)
- ۱۴- نارضایتی شهروندان از هدایای ارائه‌شده توسط ایستگاه‌های جمع‌آوری پسماند (۵۶/۷ درصد)
- ۱۵- فاصله نامناسب ایستگاه جمع‌آوری پسماند تا منزل شهروندان (۴۰/۵ درصد)
- ۱۶- عدم تبلیغات در زمینه تفکیک زباله در محلات شهر ساری (۸۹/۲ درصد)
- ۱۷- نبود فضای کافی در منزل (۸/۱ درصد)
- ۱۸- عدم مراجعه خودروی جمع‌آوری زباله خشک به درب منازل شهروندان (۵۷/۷ درصد)
- ۱۹- عدم آگاهی شهروندان از اهداف و

نمودار ۵- درصد میزان مشکلات و مسائل در امر مشارکت در اجرای طرح تفکیک زباله شهری

نمودار ۴- میزان مشارکت شهروندان جهت اجرای طرح تفکیک زباله در مبدأ (به درصد)

نمودار ۳- میزان آشنایی شهروندان با طرح تفکیک زباله در مبدأ (به درصد)

عکس: مهدی رضی

و ترغیب مردم به مشارکت در تفکیک زباله نیز غافل نشوند. البته لازم به ذکر است که پس از مطالعه و بررسی نقاط قوت و ضعف طرح‌های گذشته و تدوین برنامه‌ای مدون، فاز جدید طرح تفکیک زباله در ساری آغاز به کار نموده است.

در این امر مشارکت می‌کنند. این آمار حاکی از آن است که مسئولین امر باید به‌طور جدی مسائل و مشکلاتی را که مانع از مشارکت جدی شهروندان در امر تفکیک زباله می‌شوند، بررسی و رفع کنند و از ظرفیت بالای فضاهای مجازی و صداوسیما محلی برای آموزش

جدول ۱- میزان مسئولیت پذیری نهادها در رابطه با پسماند و دفن زباله در شهر ساری از نظر شهروندان (به درصد)

درصد	نهاد مسئول پسماند و دفن زباله در شهر ساری
۱۰	دولت
۲۲٫۵	مرجع زیست محیطی و فضای سبز
۵	شوراهای محلی
۰	شهروندان
۶۲٫۵	شهرداری

پارک روشن / عکس: سید ولی شجاعی

۱۵- ارائه آمارهای مربوط به وضعیت کنونی پسماند به شهروندان که سبب تقویت حس مسئولیت‌پذیری آن‌ها می‌شود.
۱۶- آموزش صحیح و اصولی نحوه جداسازی پسماند
۱۷- کاهش تولید پسماند از طریق آموزش شهروندان
۱۸- مراجعه خودروی دریافت زباله خشک به درب منازل شهروندان
۱۹- استقرار ایستگاه‌های سیار در معابر اصلی
۲۰- در نظر گرفتن اقدامات تشویقی نظیر تخفیف در عوارض شهرداری
۲۱- اصلاح و بهبود ساختار مدیریت در جمع‌آوری زباله‌های خشک

همان‌طور که گفته شد برای بررسی میزان مشارکت شهروندان در امر تفکیک زباله تعداد چهارگانه‌ای که فاز اولی طرح تفکیک زباله در آن اجرا شد، توزیع گردید. در بررسی نتایج حاصل از پرسش‌نامه مشخص شد علی‌رغم آن‌که درصد بالایی از مردم (۷۸/۴ درصد) علاقه‌مند به مشارکت در امر تفکیک زباله هستند، تنها حدود چهار درصد آن‌ها

محلی نظیر فضاهای مجازی و صداوسیما و رادیوی استان در آموزش و اطلاع‌رسانی در امر تفکیک زباله
۸- مبادله مواد تفکیکی با بن کتاب، کتاب و لوازم التحریر
۹- همکاری بین بخشی میان سازمان پسماند شهرداری با اداره آموزش و پرورش و سایر ادارات و نهادها برای جمع‌آوری کاغذهای باطله
۱۰- برنامه‌ریزی منسجم برای اجرای طرح تفکیک زباله
۱۱- ایجاد پایگاه اطلاعاتی برای شناسایی شهروندان فعال در طرح تفکیک و اهدای جوایز به آن‌ها
۱۲- تدوین قوانین جدید در زمینه اخذ عوارض تولید زباله و بخشودگی عوارض در صورت همکاری شهروندان در طرح تفکیک زباله
۱۳- استفاده از کیسه‌های زباله رنگی برای تفکیک زباله نظیر کیسه سبزرنگ برای زباله‌های کاغذی و کارتون، کیسه قرمز برای زباله‌های تر، کیسه مشکی برای مواد پلاستیکی و ...
۱۴- کمک به سازمان‌های مردم‌نهاد برای نهادینه کردن امر تفکیک زباله

مزایای اجرای طرح تفکیک زباله (۲۰ درصد)
۲۰- نبود برنامه‌های منسجم و یکپارچه در امر تفکیک (۳۱/۸ درصد)
۲۱- عدم احساس مسئولیت شهروندی در اجرای نمودن طرح (۱۵/۷ درصد)
۲۲- فقدان سامانه نظارتی بر امر تفکیک (۲۱/۳ درصد)
۲۳- عدم پوشش کافی در خصوص تحویل مخازن و کیسه‌های پسماندهای خشک به شهروندان (۳۶/۵ درصد)

● راهکارهای تشویق شهروندان به مشارکت در امر تفکیک زباله

۱- افزایش سطح آگاهی عمومی از طریق آموزش
۲- آموزش چهره به چهره به خانواده‌ها
۳- آموزش در مراکز آموزشی نظیر مهدکودک‌ها و مدارس
۴- استقبال از فعالیت‌های خلاقانه و اجرای آن همچون اتوبوس بازیافت
۵- برگزاری نمایشگاه آثار هنری و علمی مربوط به بازیافت زباله
۶- تهیه بروشورهای آموزشی و تبلیغات محیطی نظیر پوستر، بنر، بیل‌بورد و پلاکارد
۷- بهره‌گیری از ظرفیت رسانه‌های گروهی

باجه فروش و شارژ ساری کارت واقع در خیابان جمهوری اسلامی / عکس: سازمان فاوا شهرداری ساری

پرداخت الکترونیک در تاکسی‌ها؛

بررسی پروژه ساری کارت

مریم صغیری گنجی

دانشجوی کارشناسی ارشد
برنامه‌ریزی شهری

یکی از خدمات شهرداری‌ها، در راستای تحقق شهر الکترونیک، ارائه بلیت الکترونیک است. استفاده از بلیت الکترونیک موجب کاهش گردش پول در چرخه اقتصادی شده، هزینه‌های چاپ اسکناس را کاهش می‌دهد و امکان مدیریت بر نقدینگی جاری را فراهم می‌کند. به علاوه، بلیت الکترونیک موجب می‌شود ارائه‌دهندگان خدمت بتوانند نیاز شهروندان را بشناسند و برحسب نیاز آنان خدمات ارائه کنند.

در اسفند سال ۱۳۹۲، در راستای رفاه حال شهروندان ساروی، تسهیل خدمت‌رسانی به

آنان و مدیریت کرایه در سامانه حمل و نقل عمومی، فاز عملیاتی استفاده از کارت شهروندی شهر ساری (ساری کارت) با تجهیز شصت و یک دستگاه اتوبوس درون شهری آغاز شد. شش ماه پس از اجرای مرحله اول پروژه، تجهیز تاکسی‌های درون شهری نیز آغاز شد. در حال حاضر، تعداد نود و چهار دستگاه اتوبوس و مینی‌بوس، سه هزار تاکسی و صد و پنجاه ون به دستگاه‌های کارت‌خوان مجهز شده‌اند تا شهروندان ساری بتوانند کرایه سفر خود را به وسیله کارت‌های الکترونیکی غیر تماسی پرداخت نمایند.

به منظور رفاه حال شهروندان، تعداد ۱۰ باجه مجهز به تجهیزات فروش و شارژ کارت شهروندی در حال ارائه خدمت می‌باشند. همچنین تعداد بیست و نه دستگاه (Cash Less) در سطح شهر وجود دارد که شهروندان می‌توانند خودشان اقدام به شارژ ساری کارت نمایند. نکته حائز اهمیت در پروژه کارت شهروندی ساری آن است که شهروندان می‌توانند علاوه بر پرداخت کرایه، از ساری کارت در پارکومتر، پرداخت صدقات و پرداخت هزینه نان، در بعضی از نانوایی‌های مجهز، استفاده کنند.

با توجه به این‌که قریب به چهار سال است از ساری کارت در حوزه حمل و نقل استفاده می‌شود در این مقاله میزان مشارکت شهروندان در استفاده از این کارت و نقاط ضعف و قوت این طرح بررسی می‌شود.

• محدوده و روش کار

مرکز شهر ساری، به خصوص میدان ساعت، به دلیل ترافیک بالا و ازدحام جمعیت به عنوان محدوده مورد مطالعه در نظر گرفته شده است. مطالعات این پژوهش در ایستگاه تاکسی میدان خزر، واقع در خیابان مدرس، ایستگاه تاکسی میدان هلال احمر، واقع در خیابان ۱۸ دی، ایستگاه تاکسی میدان امام، واقع در خیابان جمهوری و ایستگاه تاکسی راهبند واقع در خیابان انقلاب انجام گرفته است. روش کار به صورت پیمایشی و مشاهدات میدانی است و برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. برای

زیردپیلیم، دپیلیم، فوق دپیلیم، لیسانس، فوق لیسانس و بالاتر است که سطح تحصیلات بیشتر پرسش‌شوندگان لیسانس (۵۳/۷ درصد) بوده است.

• نتایج حاصل از پرسش‌نامه

میزان مشارکت مسافران درون شهری و رانندگان تاکسی ایستگاه‌های مورد مطالعه در اجرای طرح ساری کارت مورد بررسی قرار گرفته است:

تحلیل پرسش‌نامه نشان می‌دهد که ۴۸ درصد افراد به میزان متوسط و ۱۲ درصد افراد به میزان بسیار زیاد از ساری کارت استفاده می‌کنند. بقیه افراد یا بسیار کم از آن استفاده می‌کنند و یا تاکنون از ساری کارت استفاده نکرده‌اند. نتایج حاصل از پرسش‌نامه نشان می‌دهد که بسیاری از استفاده‌کنندگان از ساری کارت تنها برای پرداخت کرایه از آن استفاده می‌کنند. «نمودار شماره ۱» میزان مشارکت مسافران درون شهری در پروژه

بسیاری از آن‌ها ترجیح می‌دهند کرایه خود را به صورت نقدی دریافت کنند. «نمودار شماره ۲» میزان مشارکت رانندگان تاکسی را نشان می‌دهد.

• مشکلات طرح ساری کارت

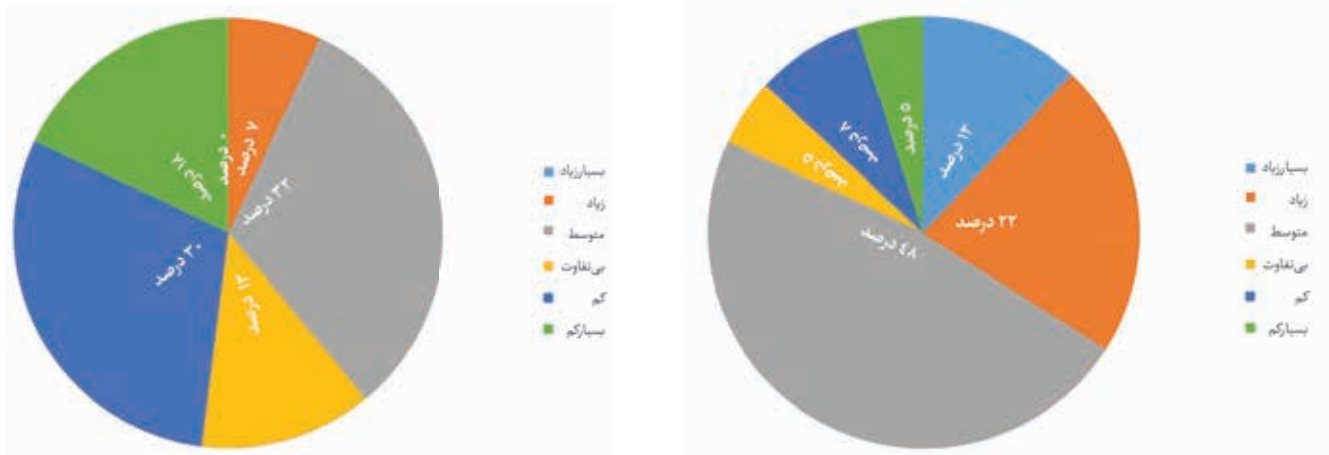
با توجه به پرسش‌نامه پژوهش حاضر، مشکلات اجرای طرح ساری کارت به صورت زیر مطرح شده‌اند. این مشکلات، براساس میزان پاسخ‌گویی به گزینه بسیار زیاد، به صورت زیر اولویت‌بندی شده است.

۱- عدم اطلاع‌رسانی کافی در مورد استفاده از ساری کارت

۲- خاموش بودن دستگاه کارت‌خوان در تاکسی

۳- توجیه نبودن رانندگان در تقاضای ساری کارت از مسافران به جای دریافت نقدی کرایه

۴- عدم واریز مستقیم و به هنگام کرایه به حساب رانندگان تاکسی

نمودار شماره ۱- میزان مشارکت افراد در استفاده از ساری کارت

نمودار شماره ۲- میزان مشارکت رانندگان در اجرای طرح ساری کارت

کسب اطلاعات، این پرسشنامه‌ها در اختیار شهروندان و رانندگان تاکسی قرار گرفته است.

در پژوهش حاضر، ۲۳ مرد (۷۵/۵ درصد) و ۱۷ زن (۴۲/۵ درصد) شرکت کرده و به پرسش‌نامه‌ها پاسخ داده‌اند. رده‌های سنی در پرسشنامه، به صورت گروه‌های سنی ده ساله، از ۱۵ تا بالای ۵۵ سال بوده است. بیشترین پرسش‌شوندگان در گروه سنی ۲۵ تا ۳۵ سال (معادل ۶۱/۶ درصد) بوده‌اند. همچنین، گروه‌بندی سطح تحصیلات به صورت

ساری کارت را نشان می‌دهد.

نتایج حاصل از پرسش‌نامه نشان می‌دهد که تنها ۷ درصد رانندگان به میزان زیاد در اجرای طرح ساری کارت مشارکت داشته‌اند. ۳۲ درصد آن‌ها به طور متوسط همکاری و مشارکت داشته‌اند. مابقی رانندگان نیز یا بسیار کم مشارکت داشته‌اند و یا نسبت به این طرح بی‌تفاوت بوده‌اند. این آمار حاکی از آن است که رانندگان تاکسی در استفاده از ساری کارت مشکلاتی دارند و

۵- خرابی دستگاه‌ها در تاکسی و باجه‌های شارژ کارت

۶- محدود بودن تعداد ایستگاه‌های توزیع ساری کارت

۷- تمایل رانندگان به دریافت نقدی کرایه‌ها

۸- برخورد نامناسب برخی از رانندگان تاکسی با استفاده‌کنندگان از ساری کارت

۹- بی‌انگیزه بودن مسافران در استفاده از ساری کارت

۱۰- عدم همکاری برخی رانندگان تاکسی

سازمان های مردم نهاد؛ زمینه ساز ارتقای مشارکت شهروندی

شیرزاد محمدنژاد کیاسری *

علمی و اقتصادی تمرکز داشت و نسبت به مؤلفه های مشارکت و فرهنگ مردم بی تفاوت بود. در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران نیز بیشترین تمرکز بر روی متغیرهای مشارکت و مسائل فرهنگی و هویت دینی جامعه اسلامی است ولی متأسفانه به مسائل علمی (خصوصاً زیست محیطی) و معضلات اقتصادی توجه لازم نمی شود. چه در غیراین صورت، کشور عزیز ما بیشترین فرسایش خاک را در دنیا به خود اختصاص نمی داد و به بسیاری از معضلات اقتصادی کنونی مبتلا نمی شد. ای کاش روشنفکران، متخصصین و صاحبان اندیشه سیاسی ما در تمام دهه های گذشته و همچنین در تمام سال های پس از انقلاب شکوهمند اسلامی، مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار را سرلوحه کارهای خود قرار می دادند. جالب توجه است که در بسیاری از آیات قرآن مجید، جدای از مقوله ایمان به خداوند متعال، به انجام اعمال صالح به عنوان یک وظیفه فردی و اجتماعی اشاره و تأکید شده است: «ان الذین آمنوا و عملوا الصالحات». آیا اعمال صالح جزاین است که به بهانه انجام فعالیت های اقتصادی، علمی، سیاسی، نظامی و فرهنگی بستر خاک، گیاهان، موجودات و اجتماعات انسانی، که اشرف مخلوقات خداوندی است، را مورد تخریب قرار ندهیم؟! بی شک نتیجه بی توجهی به معنای این عبارت نورانی قرآن مجید و همچنین عدم تمکین در برابر مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار، چه از سوی دولت و قانون گذاران و چه از سوی شهروندان

می دهد و از پشتیبانی و حمایت مردم جامعه خود برخوردار است.

● **سمن ها، تضمین کننده توسعه پایدار**
پروفسور پاله مدسن، دانشمند دانمارکی علوم منابع طبیعی، اذعان می نماید که ما در گذشته می گفتیم «خدا»، «شاه» و «میهن» ولی در دهه های پس از جنگ جهانی دوم، اصل را بر روی محیط زیست گذاشته و راه رسیدن به محیط زیست سالم را در مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار دانستیم. شایان ذکر است این شکل از مدیریت، در اجرای هر فعالیت و یا پروژه به چهار مؤلفه «علمی»، «اقتصادی»، «مشارکت» و «فرهنگی» توجه دارد. نظام حکومتی گذشته ایران از میان چهار مؤلفه توسعه پایدار، تنها بر مؤلفه های

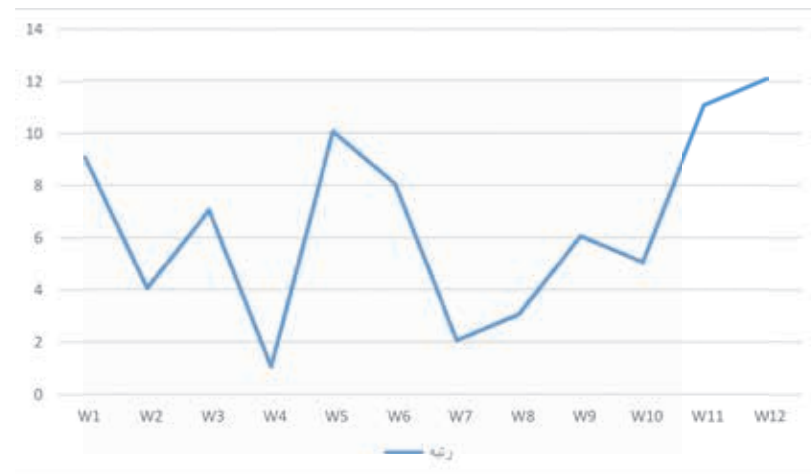
”

یک سازمان مردم نهاد واقعی، مجموعه ای داوطلبانه و برآمده از افکار توده مردم، خیریه، به دور از تمایل برای کسب منافع اقتصادی و سیاسی و در حقیقت سازمانی حد واسط بین مردم و دولت محسوب می شود و به لحاظ ساختاری، متفاوت با دیگر سازمان های دولتی، تعاونی و یا خصوصی است.

اگر از شهروندان، مدیران و متخصصان کشور سؤال شود «مناسب ترین کشورها برای زیستن کدامند؟» در پاسخ از کشورهایی همانند اتریش، دانمارک، سوئد، نروژ، فنلاند و کانادا نام می برند. جالب است بدانید در کشور اتریش، هر فرد عضو پنج تا شش سازمان مردم نهاد (سمن) و در کشور دانمارک نیز هر فرد عضو دو تا سه سازمان مردم نهاد است. در مجموع، حضور پررنگ سازمان های مردم نهاد یکی از ویژگی های بارز تحول و توسعه اجتماعی در کشورهای پیشرفته است.

سؤال مهم تر آن است که آیا تنها با وجود تعداد قابل توجهی از سازمان های مردم نهاد، پیشرفت و توسعه یافتگی در یک کشور حاصل می شود؟! در پاسخ به این سؤال می بایست توجه داشت که اگرچه یکی از مشخصه های بارز کشورهای پیشرفته و توسعه یافته، حضور پررنگ سازمان های مردم نهاد است اما نحوه شکل گیری و چگونگی عملکرد سمن ها ضامن توسعه جوامع پیشرفته بوده است. یک سازمان مردم نهاد واقعی، مجموعه ای داوطلبانه و برآمده از افکار توده مردم، خیریه، به دور از تمایل برای کسب منافع اقتصادی و سیاسی و در حقیقت سازمانی حد واسط بین مردم و دولت محسوب می شود و به لحاظ ساختاری، متفاوت با دیگر سازمان های دولتی، تعاونی و یا خصوصی است. فعالیت های یک سازمان مردم نهاد همانند چشمه ای جوشان، وجدان بیدار جامعه انسانی را شکل

(نمودار شماره ۳ - اولویت بندی مشکلات در زمینه اجرای طرح ساری کارت

آن ها در صورت خراب شدن -افزایش تعداد ایستگاه های توزیع ساری کارت -اهدای تخفیف ویژه به استفاده کنندگان از ساری کارت -اجباری نمودن استفاده از ساری کارت به جای پرداخت نقدی کرایه -استفاده از نظرات، انتقادات و پیشنهادها شهروندان برای پیش برد هرچه بهتر پروژه ساری کارت

-تبلیغ مناسب توسط شهرداری برای آگاهی شهروندان از مزایای طرح -واریز مستقیم و آنی کرایه ها به حساب رانندگان تاکسی و اتوبوس -آموزش مؤکد به برخی رانندگان برای برخورد درست و همکاری با استفاده کنندگان از ساری کارت -الزام رانندگان به روشن نمودن دستگاه کارت خوان و نظارت کافی بر آن ها -بهبود کیفیت دستگاه ها و تعمیر فوری

W_{۱۱} - عدم ایجاد میل و رغبت توسط مسئولین در جهت استفاده از ساری کارت
W_{۱۳} - تبلیغات کم از طرف شهرداری برای استفاده از ساری کارت

● پیشنهادات

استفاده از بلیت الکترونیک سال هاست در بسیاری از کلان شهرهای دنیا رواج دارد. بلیت الکترونیک یکی از گام های اولیه برای مدیریت مدرن و الکترونیک شهری است و به عنوان پلی برای گذر از مدیریت سنتی به شمار می رود. پروژه ساری کارت، علی رغم تمام مزایایی که دارد، همچون هر پروژه دیگری در مسیر اجرای خود با کاستی ها و مشکلاتی روبه رو است. برای حل مشکلات پیش روی این پروژه و بهره بردن هر چه بیشتر شهروندان از مزایای این بلیت الکترونیک پیشنهادهایی به شرح زیر بیان می گردد:

- بهره گیری از تبلیغات رادیو و تلویزیونی و ظرفیت فضاهای مجازی برای تبلیغ استفاده از ساری کارت

میدان ساعت / عکس: سید ولی شجاعی

* استادیار پژوهش مرکز تحقیقات و آموزش کشاورزی و منابع طبیعی مازندران
مدیرعامل موسسه توسعه فضای سبز پایدار شمال شهرستان ساری
نماینده سازمان های مردم نهاد شهرستان ساری در فرمانداری

تصویر شماره ۲- نظرخواهی اساتید و اعضای کمیته فنی موسسه توسعه فضای سبز پایدار از دانش آموزان مدرسه ابتدایی شهید ملکی برای نحوه ایجاد فضای سبز در محیط مدرسه، روستای کنیم- زمستان ۱۳۹۵

پیشرفته جهان و با توانمندی های موجود در ادارات دولتی و شهرداری ها، انتظار استفاده از ظرفیت های سازمان های مردم نهاد و مشارکت آن ها در فعالیت های متنوع خدماتی، اجرایی، آموزشی و فرهنگی خواسته های دوران ذهن نیست. شناخت توانمندی های موجود و استفاده حداکثری از ظرفیت سازمان های مردم نهاد، موجب افزایش مشارکت مردمی، ایجاد نشاط اجتماعی و ارتقای سطح حقوق شهروندی است. در همین راستا، از مدیران ادارات دولتی، اعضای محترم شورای شهر و شهرداران محترم شهرهای مختلف کشور انتظار می رود بستر مناسبی برای حضور سازمان های مردم نهاد در فعالیت های متنوع فراهم آورند. امید است در جهت رعایت اصول توسعه پایدار و شکل گیری مشارکت پایدار، کلیه فعالیت های انجام شده توسط سازمان های مردم نهاد در قالب طرح های متنوع اجرایی، فرهنگی، ترویجی، آموزشی و تحقیقاتی تدوین شود و پس از تصویب و تأمین بودجه به مرحله اجرا درآید.

برای ایجاد و حفظ توسعه پایدار در جامعه باید سازمان های مردم نهاد مورد حمایت و پشتیبانی شهروندان، دولت مردان و صاحبان سرمایه و اندیشه قرار گیرد.

صورت می گیرد، نقش سازمان های مردم نهاد بیش از پیش محرز می گردد. برای ایجاد و حفظ توسعه پایدار در جامعه باید سازمان های مردم نهاد مورد حمایت و پشتیبانی شهروندان، دولت مردان و صاحبان سرمایه و اندیشه قرار گیرد.

بی شک همانند بسیاری از کشورهای

احساس مردمی که از نظر و توان فکری آن ها در اصلاح امور استفاده چندانی نمی شود و مهم تر از آن، در عمل نیز امکان حضور در فعالیت ها و همچنین بهره مندی از ظرفیت گروه های خودجوش سازمان های مردم نهاد را ندارند، بی شباهت با قهرمان داستان کتاب لئوبوسکالیا نیست. اجتماعات انسانی هزاره سوم نیازمند سازمان های خودجوش و خیره هایی است که فارغ از هرگونه قالب بندی های مرسوم دولتی، شرکت های خصوصی، تعاونی ها و همچنین به دور از قراردادهای و منفعت های اقتصادی و یا کنش های سیاسی شکل بگیرند. سازمان های مردم نهادی که در راستای توسعه پایدار فعالیت می نمایند نقش وجدان بیدار جامعه را دارند و امکان حضور و فعالیت آحاد مردم علاقه مند را در انجام فعالیت های متنوع خود فراهم می آورند. از آنجایی که در کشورهای جهان سوم بسیاری از فعالیت های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی بدون توجه به مفاهیم اولیه توسعه پایدار و حفظ محیط زیست

تولید نهال، کاشت، آبیاری و نگهداری از فضای سبز بهره برد.

متأسفانه، بعضی از مدیران، به ویژه در واحدهایی که به صورت مستقیم و غیرمستقیم با آحاد مردم در ارتباط هستند، از ظرفیت سازمان های مردم نهاد غافل شده و به بهانه اجرای پروژه ها توسط صاحبان سرمایه، پیمانکاران تخصصی، شرکت ها و یا سازمان های خصوصی و نیمه خصوصی خود را از آحاد مردم و جامعه دور ساخته اند. سازمان های مردم نهاد زبان گویای وجدان بیدار جامعه هستند و به عنوان مجموعه های تخصصی، راهکارهای واقعی و علمی جهت راهگشایی کارها ارائه می نمایند. چراکه تعداد قابل توجهی از این سازمان ها بر اساس مدیریت مبتنی بر توسعه پایدار فعالیت دارند و وابسته به درآمد حاصل از اجرای پروژه و یا متکی بر فعالیت های احزاب سیاسی نیستند. به عنوان نمونه، سازمان های مردم نهاد در حوزه فضای سبز شهری اذعان دارند نباید در برخی از فضاهای شهری، درختان متراکم بومی همانند گونه های سفید پلت، افرا، چنار و یا صنوبر با فاصله های اندک از یکدیگر کاشته شوند زیرا در حالت طبیعی این درختان بومی به ارتفاع بیش از بیست متر خواهند رسید. بهتر آن است در این مناطق از درختان بومی دیگری همانند انجیلی که ارتفاع قابل توجهی ندارد، هرساله است و تغییر رنگ برگ هایش در فصل های پاییز و زمستان زیبایی مسحورکننده ای دارد، استفاده شود. همچنین از ترکیب مناسب کاشت گونه های مثمر و غیرمثمر و همچنین گونه های پهن برگ و سوزنی برگ نباید غافل شد. در ایجاد فضای سبز شهری و انتخاب گونه ها نیز بهتر است از نقطه نظرات سازمان های مردم نهاد مرتبط موجود و شهروندان آن منطقه سود برد.

• تأکیدی دیگر

لئوبوسکالیا در کتاب «روانشناسی کودک» نوشته است: در ساحل دریا کودکی را دیدم که گریه می کرد و از پدرش می خواست برایش قصی شنی بسازد. به سمت کودک رفتم و یک قصر شنی برای او ساختم. اما آن کودک به من گفت: «تو دیوانه ای. چرا قصر شنی ساختی؟ من می خواستم پدرم این قصر را برایم بسازد.»

تصویر شماره ۱- نمایی از زندگی شهری در کشور دانمارک، تابستان ۱۳۹۶

• **تربیت فردی، زیربنای توسعه اجتماعی**
همه افراد جامعه نیازمند چهار نوع تربیت جسمانی (ورزش)، عاطفی (فرهنگی، مذهبی، نقاشی، موسیقی، نگارگری و...)، دانش محور (فعالیت های آموزش و پرورش و آموزش عالی) و اجتماعی هستند. در بسیاری از کشورهای اروپایی، کار داوطلبانه افراد در بیمارستان ها، کتابخانه ها و یا کلیساها به امری رایج تبدیل شده است. این کارهای داوطلبانه نمونه ای از تربیت اجتماعی به شمار می روند. سازمان های مردم نهاد بستر واقعی شکل گیری این نوع تربیت هستند. مثالی دیگر از نقش سازمان های مردم نهاد در تربیت اجتماعی در حوزه مدیریت پسماند شهری است. تا زمانی که هرروز مأمورین محترم شهرداری زحمت جارو کشیدن کوچه ها و انتقال زباله ها را برعهده داشته باشند، فرهنگ مدیریت بر پسماند شکل نخواهد گرفت؛ چراکه آحاد جامعه می پندارند پاکبان ها وظیفه خود را انجام می دهند و شهروندان نیز در قبال آن، قبض های مدیریت پسماند را می پردازند. نیل به فرهنگ حفظ محیط زیست و رعایت حقوق شهروندی زمانی تحقق می یابد که افراد عادی در قالب سازمان های مردم نهاد، به آموزش عملی و تشویق مردم برای کاهش تولید زباله و همچنین جمع آوری زباله ها در خیابان ها، پارک ها، سواحل دریا و دیگر اماکن تفریحی و تفرجی بپردازند. در حوزه ایجاد فضای سبز نیز می توان از مشارکت سازمان های مردم نهاد در مراحل مختلف

موجب می شود یک سرزمین سوخته برای نسل های آینده به جا ماند. تفاوت کشورهای پیشرفته اسکاندیناوی نسبت به کشور ما رعایت تمام مؤلفه های توسعه پایدار است. شایان ذکر است که دولت ها، سازمان های مردم نهاد و سازمان های بین المللی، مجریان توسعه پایدار هستند اما اهمیت سازمان های مردم نهاد آن است که می توانند مجری و متضمن رعایت اصول حاکم بر توسعه پایدار باشند. برای مثال، در دانمارک هر فرد عضو دو تا سه سازمان مردم نهاد است. بنابراین، در نتیجه نظارت مردمی، ساخت وسازهای پایتخت این کشور، انسان محور و در راستای حفظ محیط زیست است؛ به شکلی که در این شهر ساختمان های بیش از ۵ تا ۶ طبقه وجود ندارد (تصویر ۱) ولی در کوچه پس کوچه های شهرهای مختلف کشورمان، تعداد طبقات ساختمان گاهی هوش از سر آدمی می برد. متأسفانه، قانون و آیین نامه های داخلی نیز راه نجات افراد فرصت طلب و سودجو را باز گذاشته است. به علاوه، در کشورهایی که مردم در چندین سازمان مردم نهاد عضویت دارند عموماً خیابان ها و کوچه های محل زندگی تمیزتر از حریم خانه های شخصی آن ها است. به علاوه، مردم در حفظ و نگهداری از سرمایه های طبیعی شهر و کشورشان کوشا هستند. این در حالی است که در بسیاری از شهرهای کشور ما، جدای از انتقال زباله های خانگی، هرروز کوچه ها نیز از زباله های ریخته شده توسط شهروندان جارو می شوند.

سمیه میرزاحسینیان

کارشناس ارشد صنایع

تعلق بیشتر باشد، شهروندان در نگهداری شهر خود کوشا تر ظاهر می‌شوند. یکی از روش‌های جلب مشارکت مردمی ایجاد پل ارتباطی بین مردم و شهرداری است تا شهروندان پیام‌ها، نظرات و انتقادات خود را در ارتباط با مسائل شهری به گوش مدیران شهری برسانند.

● سامانه ۱۳۷ شهرداری ساری

تلفن خدماتی ۱۳۷ باهدف جلب مشارکت شهروندان ساروی در زمستان سال ۹۲ به‌صورت رسمی آغاز به کارکرد. این مرکز از بدو تأسیس به‌صورت شبانه‌روزی و از طریق سیستم گویا مبادرت به دریافت و یا ضبط تماس و درخواست‌های شهروندان نموده است. با گسترش ارتباطات و درخواست‌های مردمی لزوم توسعه سامانه ۱۳۷ بیش‌ازپیش احساس شد و به‌تدریج، این مرکز از یک سامانه ارتباطات مردمی به مرکز هدایت و کنترل، ساماندهی، رسیدگی و شناخت مشکلات شهری و پل ارتباطی بین شهروندان و شهرداری ارتقا یافت. مرکز ۱۳۷، روزانه به‌طور متوسط حدود سی تماس را دریافت می‌کند. بعضی از این تماس‌ها با راهنمایی آنی شهروندان

توسط کارشناسان سامانه ۱۳۷ به انجام می‌رسد. حدود ۵۰ درصد از تماس‌ها نیز ثبت و به مناطق و سازمان‌های مربوطه ابلاغ و پیگیری می‌گردد. کارشناسان این سامانه درصدد هستند تا با در نظر گرفتن دو عامل سرعت و دقت، نیاز شهروندان را با مشارکت خود ایشان در کم‌ترین زمان مرتفع سازند و در راستای تحقق عمل‌گرایی رضایت شهروندان را بیش‌ازپیش تأمین نمایند.

● مأموریت سامانه

مهم‌ترین اهداف این سامانه، ایجاد پل ارتباطی بین شهرداری و شهروندان و جلب اعتماد مردم برای افزایش مشارکت آنان است. ازاین‌رو، این مرکز تلاش می‌کند تا با هماهنگی و هدایت توان اجرایی و بهره‌گیری از کلیه تجهیزات و امکانات به رفع سریع و فوری مشکلات ملموس در سطح شهر اقدام کند. به‌علاوه، پاسخ‌گویی صحیح و مؤثر به پیام‌های شهروندان، پیگیری عملیاتی و میدانی، نظارت دقیق بر اجرا و صحت عمل، دریافت درخواست شهروندان و پاسخ‌گویی و ارائه خدمات به‌صورت شبانه‌روزی و بدون وقفه از اقدامات این سامانه است.

● چگونگی ارتباط با سامانه

شهروندان ساروی می‌توانند در تمام ساعات شبانه‌روز با سامانه ۱۳۷ بگیرند. در ساعات اداری، کارشناسان سامانه ۱۳۷ پاسخگوی تماس شهروندان خواهند بود. اگر تماس در ساعات غیراداری صورت گیرد، صدای شهروندان توسط سامانه ضبط شده و توسط کارشناسان سامانه پیگیری خواهد شد. کلیه خدمات شهرداری، به‌جز خدمات مربوط به انتقال نخاله‌های ساختمانی که به‌عنوان پیام و درخواست از سوی شهروندان به سامانه ۱۳۷ مطرح می‌گردد، رایگان است.

● شهروندان برای چه موضوعاتی می‌توانند با ۱۳۷ تماس بگیرند؟

شهروندان می‌توانند پیشنهادات، نظرات و مشکلات خود را در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی، حمل‌ونقل و ترافیک، شهرسازی و معماری، خدمات شهری و فنی و عمرانی با سامانه ۱۳۷ مطرح نمایند. قالب تماس‌های مردمی با این سامانه، در حوزه‌های فنی و عمرانی مانند ترمیم و مرمت آسفالت و خدمات شهری، به‌ویژه پسماند، است. البته تماس‌هایی که به حوزه

با افزایش میزان تماس‌های مردمی با سامانه ۱۳۷، تلاش شد ضمن پیگیری‌های مستمر برای به انجام رساندن پیام‌ها، سطح رضایت‌مندی شهروندان افزایش داده شود.

”

شهروندان می‌توانند پیشنهادات، نظرات و مشکلات خود را در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی، حمل‌ونقل و ترافیک، شهرسازی و معماری، خدمات شهری و فنی و عمرانی با سامانه ۱۳۷ مطرح نمایند

کاری شهرداری مرتبط نیستند با راهنمایی کارشناسان سامانه به ادارات و مراجع مربوطه ارجاع داده می‌شوند. ذکر این نکته ضروری است که بیشتر موضوعات در دست اقدام را پیام‌های زمان‌بر مانند مطالبات مربوط به روکش آسفالت، اصلاح شیب‌بندی جوی‌ها، احداث کانال و جدول‌گذاری و حصارکشی تشکیل می‌دهند. ولی خواسته‌های مربوط به لکه‌گیری آسفالت، لایروبی جوی‌ها، پاک‌سازی و نظافت مکان‌های آلوده در اسرع وقت به انجام می‌رسد.

● عملکرد سامانه در حوزه مشارکت مردمی

با افزایش میزان تماس‌های مردمی با سامانه ۱۳۷، تلاش شد ضمن پیگیری‌های مستمر برای به انجام رساندن پیام‌ها، سطح رضایت‌مندی شهروندان افزایش داده شود. اخیراً، جهت پیگیری پیام‌های ارجاعی، انجام هرچه بهتر امور و افزایش رضایت شهروندان، در مناطق مختلف شهرداری، واحدهای ۱۳۷ به‌صورت مستقل شروع به کار نموده‌اند. همین امر موجب افزایش میزان پیام‌ها به حدود ۳ برابر نسبت به بازه زمانی مشابه سال گذشته شده است.

مشارکت شهروندی در ایران و جهان

مروری بر چند پروژه

رضا نجفی

کارشناس مهندسی
شهرسازی

مشارکت به عنوان اساسی‌ترین عنصر در دستیابی به اهداف توسعه، به‌ویژه توسعه شهری، از اهمیت خاصی برخوردار است. هرچه تودهٔ مردم جامعه، مشارکت بیشتری در امور خود داشته باشند، موفقیت بیشتری حاصل می‌شود. مشارکت در هر یک از مراحل و انواع برنامه‌های توسعه شهری، سبب بهبود شرایط عمومی، توزیع قدرت و بالا رفتن سطح امید به زندگی می‌شود. همچنین سیستم تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی و مدیریت دولتی متمرکز را به سمت مدیریت محلی و توجه به نیازها، امکانات، توانمندی‌ها و اولویت‌های مردم سوق می‌دهد. با مشارکت شهروندی همه اقشار جامعه، به‌خصوص اقشار پایین و محروم، از نتایج و فواید حاصل از توسعه بهره‌مند می‌شوند. واضح است که برای حرکت به سمت توسعه پایدار و پویایی که متعلق به نسل کنونی و آتی است، باید شهروندان از دسترسی به فواید توسعه احساس رضایت و عدالت نمایند. یکی از مؤثرترین راهکارهای ارتقای سطح توسعهٔ فرهنگی - اجتماعی در شهرها افزایش سطح مشارکت شهروندان در مدیریت شهری و استفاده از پتانسیل‌ها و ظرفیت‌های خلاقانه آن‌هاست. با توجه به اهمیت بحث مشارکت شهروندی در این مقاله شیوه‌های استفاده از مشارکت شهروندی و سطوح مشارکت را بیان کرده و نمونه‌هایی از پروژه‌های انجام‌شده با مشارکت شهروندی را بررسی می‌کنیم.

● شیوه‌های استفاده از مشارکت شهروندی

در بسیاری از کشورها، شیوه‌های متنوعی متناسب با نیاز و رویکرد سازمان در مورد میزان دخالت مردم استفاده می‌شود. برخی از این شیوه‌ها بدین صورت شرح داده شده است:

جلسات عمومی: قدیمی‌ترین شکل مشارکت عمومی، جلسات عمومی است. تاریخ و موضوع جلسه به اطلاع شهروندان می‌رسد و در صورت نیاز، جزوه‌های

قدیمی‌ترین شکل مشارکت عمومی، جلسات عمومی است / عکس: اینترنت

اطلاعاتی لازم نیز در اختیار آنان قرار می‌گیرد تا با موضوع آشنا شوند. در این جلسات، نمایندگان سازمان‌ها و مجریان، طرح یا برنامه موردنظر خود را ارائه می‌کنند و به سؤال‌های حضار پاسخ می‌دهند.

کارگاه محلی: برگزاری این کارگاه‌ها راهی است تا شهروندان بتوانند به‌طور مستقیم بر فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی اثرگذار باشند. در این کارگاه‌ها پس از ارائه طرح از سوی کارشناسان، بحث و تبادل میان شهروندان شکل می‌گیرد. فضای کارگاه‌ها معمولاً متفاوت از فضای یک طرفهٔ جلسات عمومی است و شهروندان فرصت بیشتری برای ابراز عقیده و اثرگذاری خواهند داشت.

بازدید عمومی: این نوع مشارکت، تلفیقی از جلسات عمومی و کارگاه‌ها است و در اواسط فرآیند برگزار می‌شود. در بازدیدهای عمومی، مردم می‌توانند مدل مفهومی طرح، ماکت‌های سه‌بعدی یا پروژه‌های پیشنهادی را که در یک محل مشخص جمع‌آوری شده‌اند، ببینند. زمان این نمایشگاه‌ها معمولاً در نشریات محلی اطلاع‌رسانی شده و از مردم خواسته می‌شود تا با حضور در نمایشگاه، نظرات و پیشنهادها را در مورد طرح بیان کنند.

جلسات (مصاحبه) کانونی افراد ذی‌نفع: این جلسات با حضور طراحان، مسئولان شهری، مشاوران، کارفرمایان و اعضای جامعه ذی‌نفع، که مستقیماً در فرآیند برنامه‌ریزی و طراحی دخیل هستند، برگزار می‌شود. جلسات مصاحبه کانونی معمولاً در مراحل اولیه کار تشکیل می‌شود و برای ورود عموم آزاد نیست.

هیئت منصفه شهروندان: این روش از ایده هیئت منصفه در دادگاه‌ها الهام گرفته‌شده است و در آن گروهی دوازده تا بیست‌نفره از شهروندان، که نماینده اجتماع محلی به‌حساب می‌آیند، طی چند روز با همفکری در مورد مسئله موردنظر، راه‌حل‌های مختلف را بررسی می‌کنند، اطلاعات لازم در مورد پروژه به آن‌ها داده می‌شود، افراد ذی‌ربط در برابر آن‌ها شهادت می‌دهند و در نهایت، این گروه حکم خود را در مورد راه‌حل نهایی صادر می‌کند.

مشارکت اینترنتی: یکی از شیوه‌های نوین و پرتعداد مشارکت شهروندی، استفاده از ظرفیت اینترنت برای ارتباط دوسویه میان مردم و مسئولین است. برای این کار، معمولاً طرح یا پروژه بر روی سایت سازمان قرار می‌گیرد و از مردم خواسته می‌شود که نظرات و پیشنهادها را به‌صورت اینترنتی مطرح کنند. محیط‌های گفتگوی اینترنتی فرصت بسیار مناسبی برای تعامل میان افراد با صرف کم‌ترین هزینه و زمان است و می‌تواند نقش مهمی در ارتقای مشارکت شهروندان داشته باشد.

● سطوح مشارکت

شعاری: درواقع مشارکت محسوب نمی‌شود؛ بلکه ادعای داشتن مشارکت است و هدف آن تأمین منافع شخصی است نه منافع مردم. علت اصلی توسل به این نوع مشارکت، کسب مشروعیت برای طرح، کاهش مقاومت مردم در مقابل آن و در نتیجه سهولت در اجرای طرح است. در مشارکت شعاری، کم‌ترین اطلاعات ممکن در مورد طرح به مردم داده می‌شود. دامنهٔ امکان مشارکت مردم بسیار اندک است و در بهترین حالت، به شرکت در تأمین اعتبار مالی طرح محدود می‌شود.

محدود: هدف اصلی مشارکت محدود، تأمین منافع مردم است البته تا جایی که با منافع دولت و مراجع برنامه‌ریزی تضاد پیدا نکند. مردم حق اظهارنظر و مخالفت دارند اما نمی‌توانند بر اجرای نظراتشان نظارت داشته باشند و اعمال خواسته‌های خود را پیگیری نمایند. دامنهٔ مشارکت محدود است و به مشارکت در تأمین اعتبار مالی طرح‌ها و نظرخواهی از مردم برای بعضی

از پروژه‌ها ختم شده و ابزاری برای بهبود کیفیت طرح‌ها قلمداد می‌شود.

واقعی: هدف اصلی، تأمین حداکثری منافع مردم و جلب رضایت عمومی است. هزینه‌های این امر، توسط دولت یا سازمان‌های پشتیبان طرح تأمین می‌شود. برخلاف دو سطح مشارکتی دیگر، در مشارکت واقعی شهروندان در تصمیم‌گیری و هدف‌گذاری دخیل هستند. شهروندان علاوه بر حق اظهارنظر، حق اعتراض و مخالفت با طرح و حق نظارت بر اجرای خواسته‌هایشان را نیز دارند. مشارکت علاوه بر بهبود کیفیت برنامه‌ها و طرح‌ها، به‌عنوان هدف تلقی شده و منجر به رشد فکری، اجتماعی و مدنی شهروندان می‌گردد.

● مروری بر تجربه‌های جهانی و داخلی

در این قسمت سعی شده مشارکت بر مبنای تجربیات مختلف در کشورهای جهان بررسی شود. در بسیاری از کشورها، سابقهٔ مشارکت عمومی در اداره شهرها چندین ساله است و دست‌آوردهای ارزشمندی برای آن کشورها به ارمغان آورده است. برخی تجربیات نوآورانه، در ابتدا، به صورت محدود اجرا شده‌اند اما به‌واسطهٔ پذیرش عمومی به‌سرعت به نقاط مختلف جهان تسری پیدا کرده‌اند. هدف از این بخش معرفی برخی تجربیات جهانی است که می‌تواند از سوی سیاست‌گذاران کشور، جهت استفاده برای تدوین طرح‌های مشارکتی، مورد استفاده قرار گیرد. باید توجه داشت که این تجربیات در قالب شرایط کلان

سیاسی، اجتماعی و اقتصادی کشورها و سابقهٔ تاریخی آن‌ها قابل بررسی است؛ اما در هر یک از این موارد، توجه به شیوهٔ استفاده از مشارکت عمومی در ادارهٔ امور شهرها می‌تواند نکات ارزنده‌ای به همراه داشته باشد.

● نمونه‌های موردی مشارکت در طراحی شهری

طی سال‌های اخیر، طراحان به این نتیجه رسیده‌اند که در پروژه‌های طراحی شهری باید عوامل اجتماعی، فنون، مهارت‌ها و ضوابط را به‌صورت ترکیبی در نظر بگیرند. براین اساس، طراحی به‌مثابه سیستمی در نظر گرفته می‌شود که تمامی اجزای آن با یکدیگر در تعامل هستند. در طراحی محلات باید به توانمندی، رضای نیازها و خواسته‌های عمومی توجه شود. در این بخش و با توجه به موارد فوق، دو پروژهٔ اجراشده در آمریکا و دو پروژهٔ اجراشده در کشورمان را به‌صورت خلاصه مرور می‌کنیم تا بتوانیم کارایی مشارکت و در نظر گرفتن عوامل اجتماعی را در طراحی نشان دهیم.

● پروژه آموزشی و بازی برکلی در ایالت کالیفرنیا

فضای موردنظر در ابتدا یک زمین متروکه و آسفالت‌پوش بود اما با استعلام از مردم محل در مورد خواسته‌ها و علایقشان، این محوطه به مکانی تبدیل شد که کودکان و نوجوانان هم می‌توانند اوقات فراغت را در آن بگذرانند و هم به‌صورت غیر مستقیم آموزش ببینند.

عکس تزئینی است / منبع: اینترنت

نمایی از محله مسلم ابن عقیل شهر کاشان / عکس: مرکز ارتباطات و امور بین الملل شهرداری کاشان

در حوزه‌های عمرانی و چه در حوزه‌های مالی بسیار فراتر از آن چیزی است که در ایام خاص به ظهور می‌رسد. مردم این محله، فعالیت‌های مذهبی خود را انجام می‌دهند و از مازاد کمک‌های مالی این بخش به فعالیت‌های عمرانی گسترده‌ای دست زده‌اند. هیئت مذهبی این محله، همه ساله، ترازنامه کار خود را به مردم محله ارائه می‌دهد و از افراد خیر، جوانان و کلیه افرادی که در طول سال همکاری کرده‌اند، تشکر می‌کند. این صداقت و شفافیت موجب شده است که مردم به هیأت اعتماد کنند و در امور مربوط به محله خود مشارکت نمایند. بررسی تجربه محله مسلم بن عقیل خود می‌تواند موضوع پژوهش‌های علمی مفیدی باشد که مسلماً افق‌های دیگری را در بحث مشارکت مردمی در کشور ما می‌گشاید.

● کاشان؛ نمونه موردی شهرسازی مشارکتی در محله مسلم بن عقیل

از دیگر نمونه‌های موفق مشارکت مردم در کشورمان را می‌توانیم در شهر کاشان بیابیم. محله مسلم بن عقیل کاشان، در جشنواره آموزش شهروندی این شهردر سال ۱۳۸۰، عنوان محله نمونه را به خود اختصاص داده است. تاسیس درمانگاهی مجهز در سه طبقه، احداث یک مدرسه ابتدایی و یک مدرسه راهنمایی دخترانه، احداث و راه‌اندازی سالن ورزشی بانوان، تاسیس و راه‌اندازی صندوق قرض‌الحسنه، مرمت و آگیری آب‌انبار محله و احیاء، مرمت و بازسازی گذرهای موجود در محل از جمله مواردی است که رسماً با مشارکت مردم و همکاری مسئولان انجام گرفته است. تجربه محله مسلم بن عقیل کاشان نشان می‌دهد که توان مشارکتی مردم چه

می‌کند، دبیرخانه موقت تشکل‌ها (شورای هماهنگی) در دی‌ماه ۱۳۷۹ به این منظور راه‌اندازی شد. البته ذکر این نکته ضروری است که ابتدا به همت شورای شهر و شهرداری زاهدان انتخاباتی برگزار شد و سپس دبیرخانه موقت تحت نظارت یک تشکل غیردولتی بانام «انجمن فرهنگی بانوان» آغاز به کار کرد. این اقدام به‌رغم موانع و توافقی که در خود داشت، در عرصه شهر و مدیریت شهری بسیار کارآمد جلوه کرده است. از جمله فعالیت‌های مثبت شورای هماهنگی، کاستن مشکل حاشیه‌نشینی در زاهدان است. حاشیه‌نشینی از جمله معضلاتی است که امروزه گریبان گیر بسیاری از شهرها شده؛ اما این معضل با درایت شورای شهر و شهرداری زاهدان و مشارکت تشکل‌های مردمی تا حدود زیادی رفع شده است.

خواهان فراهم نمودن وسایل بازی برای کودکان و همچنین استفاده از رنگ براق و نور قوی در محوطه بودند. درنهایت، این مکان به یک فضای بزرگ همگانی تبدیل شد که کودکان، بزرگسالان و تمامی ساکنان محل آن را متعلق به خود می‌دانند و به وجود آن افتخار می‌کنند. فضای محوطه نیز توسط ساکنان، روزانه نظافت، مراقبت و نگهداری می‌شود. به این ترتیب، این فضا به ساکنان آن محله اعتبار، قدرت و هویت بخشید.

● زاهدان؛ نمونه موردی همکاری شورای شهر و تشکل‌های مردمی

شورای شهر زاهدان از جمله شوراهایی است که بهای فراوان به مسئله تشکل‌های غیردولتی داده است. سنگ بنای اولیه‌ای که با پیشنهاد شورای شهر و شهرداری زاهدان گذاشته شد، تشکیل دبیرخانه موقت غیردولتی بود که اکنون تحت عنوان شورای هماهنگی تشکل‌های غیردولتی، منشا تحولات ارزشمندی در زاهدان شده است. از جمله آثار این اقدام، همکاری تشکل‌ها در مسائل زیست‌محیطی، اجرای طرح‌های مشترک در کنار اداره مسکن و شهرسازی زاهدان، تحقیق درباره محله‌های حاشیه‌ای شهر زاهدان و رفع مشکلات بهداشتی یک کشتارگاه در زاهدان است. شورای شهر زاهدان نه تنها از توان تشکل‌های غیردولتی در حیطه مسائل شهر سود جسته است، بلکه خود نیز به شناسایی تشکل‌ها و تقویت آن‌ها می‌پردازد و اصولاً از تشکیل سمن‌ها (سازمان‌های مردم‌نهاد) حمایت می‌کند. البته این نکته نیز نباید از نظر دور بماند که نهادسازی و پرداختن به تشکل‌های غیردولتی از اموری است که در دستور کار شوراها قرار دارد و کمیسیون‌های فرهنگی و اجتماعی باید به طور خاص به آن بپردازند.

● **بوتنام گاردن کمبریج در ایالت ماساچوست**

هدف از اجرای این پروژه انتخاب مکانی بود که با فعالیت‌های محله هم‌خوانی داشته باشد، از امکانات محله استفاده بهینه‌شده و اعتبار تخصیص یافته برای پروژه به‌درستی هزینه شود. در این پروژه، فضا به گونه‌ای طراحی شد که والدین بتوانند بر فعالیت کودکان و بازی آنان نظارت داشته باشند. قبل از اجرای پروژه، ده‌ها گروه و انجمن محلی، نشست‌های متعددی را جهت انتخاب مکان تشکیل دادند. بخش توسعه اجتماعی کمبریج نیز نقشه‌ها و طرح‌های مکان را تهیه نمود. در نهایت تصمیم بر این شد که مکانی انتخاب شود که قابلیت اعمال کنترل و نظارت تام بر آن وجود داشته باشد. پس از انتخاب محل پروژه، سلسله نشست‌هایی به منظور تصمیم‌گیری در مورد اجرای پروژه به عمل آمد. ساکنان محله خواستار در نظر گرفتن موارد زیر بودند:

- ایجاد فضای بازی مناسب برای کودکان پیش‌دبستانی

- ایجاد فضای نشستن برای والدین و نوجوانانی که از کودکان خردسال مراقبت می‌کنند.

- ایجاد مکانی برای تفریح افراد مسن

پس از این نشست‌ها، طراح پروژه نظرات ساکنان محل را به ترتیب اولویت بر روی نقشه پیاده نمود. برای مثال، ساکنان

به عبارت دیگر، در این فضا آموزش و بازی درهم آمیخته است. در برنامه‌ریزی و طراحی این فضا، نه تنها محیط آموزشی و بازی بلکه محیط اطراف آن نیز در نظر گرفته شده بود. طراحان قبل از اجرای این پروژه، نظرات آموزگاران، کودکان، والدین و ساکنان محله را دریافت و بررسی کردند. درنهایت، مشخص شد که استفاده‌کنندگان خواستار فضاهای متعدد و متنوع هستند. براساس این تقاضاها، طراح پروژه طرح جامع منعطفی را به وجود آورد که در آن خواسته‌های اکثر افراد منعکس شده بود. به موازات اجرای طرح، در مناسبت‌های مختلف، جشن‌هایی در محوطه با شرکت ساکنان محله برگزار می‌شد. در این جشن‌ها، با کمک و مشارکت مردم محل، دیوارها نقاشی شدند و محوطه آسفالتی تبدیل به مناطق سبز جنگلی و برکه شد. در محوطه آموزشی-تفریحی برکلی، یک کودک می‌تواند بازی‌ها و سرگرمی‌های معمولی خود را انجام دهد، یا در یک چشم به هم زدن در بیشه‌زارها بدود، در محوطه باتلاقی جست‌وجو کند و یا در لحظه‌ای دیگر، در دریاچه به ماهیگیری مشغول شود. وقتی از یک کودک ۸ ساله سؤال شد که در این محوطه به چه کاری مشغول است، پاسخ داد: ریاضی تمرین می‌کنم، باغ را آب می‌دهم، زباله‌ها را جمع می‌کنم، درخت می‌کارم و بسکتبال بازی می‌کنم. روی هم رفته، این فضا انعطاف‌پذیر، متنوع، خوشایند و هیجان‌انگیز است.

عکس تزئینی است / منبع: اینترنت

-افسری، رسول، آقایی، ظفر، (۱۳۹۲)، تحلیل و جایگاه مشارکت مردم در توسعه پایدار شهری، کنفرانس معماری و شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار، مشهد، ۵ دی‌ماه ۱۳۹۲

-کلانتری، عبدالحسین. (۱۳۹۵)، مشارکت شهروندان در اداره شهر، مروری بر برخی تجربیات ایران و جهان، شهرداری مشهد.

-لطیفی، غلامرضا، (۱۳۸۱)، فرایند برنامه‌ریزی با تأکید بر جنبه‌های مشارکتی آن، مجموعه مقالات کارگاه آموزشی توسعه مشارکت زنان، تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.

-ماگتین، کلیف، (۱۳۸۷)، طراحی فضاهای شهری، با محوریت توسعه پایدار، مترجم: ناریس سهرابی ملایوسف، تهران: ثامن الحجج

-مولدان، بدریج، بیلهارز، سوزان، (۱۳۸۱)، شاخص‌های توسعه پایدار، ترجمه: تهرانی و محرم نژاد، تهران: سازمان حفاظت از محیط زیست

-http://iap2.org/practitionertools/index.shtml (accessed: 2008.02.18)

مشارکت شهروندی در حفظ فضاهای شهری

نمونه مطالعاتی پارک دانشجو (طبرستان) ساری

فاطمه جعفری

دانشجوی کارشناسی ارشد
مدیریت شهری

براساس مطالعات انجام شده فضاهای سبز شهری آثار مثبت روحی و روانی بر شهروندان دارند و موجب افزایش کیفیت زندگی در شهر می‌شوند. به علاوه، پارک‌های شهری محل مناسبی برای گذران اوقات فراغت،

تفرج و تماس با طبیعت به شمار می‌روند. فضای سبز شهری به صورت چهار فصل نیاز به نگهداری، مراقبت و توسعه دارد. از عوامل موثر بر حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری می‌توان به دانش، مهارت، نیروی متخصص برای انجام کار و همچنین مشارکت مردمی اشاره کرد. هدف اصلی این پژوهش، بررسی تمایل و انگیزه شهروندان ساکن در محله طبرستان برای حفظ و نگهداری فضای سبز

جدول شماره ۱- امکانات و تسهیلات فضای سبز و پارک طبرستان

محله	نام پارک	مساحت پارک و فضای سبز کاربردی (m ²)	درصد فضای سبز	مترائ زمین	تعداد نیمکت	تعداد سطل زباله
طبرستان	دانشجو	۳۵۵۰	۹۴٫۷۱	۲۰۰	۲۱	۷

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۶

حفظ این فضا به عنوان یک نیاز و ضرورت مطرح شده و رابطه مردم و محیط زیست شهری یکی از عوامل مهم در مدیریت فضای سبز قلمداد می‌شود. برای بررسی تمایل و انگیزه مردم محله طبرستان برای مشارکت در نگهداری از فضای سبز محله خود، به خصوص پارک دانشجو، پرسش نامه هایی را در بین تعدادی از استفاده کنندگان از این پارک توزیع کردیم.

بررسی اولیه پرسش نامه‌های تکمیل شده نشان داد که ۴۵ درصد پاسخگویان این پژوهش را مردان و ۵۵ درصد را زنان تشکیل داده اند. ۳۵ درصد کل پاسخگویان مجرد و ۶۵ درصد متأهل هستند. ۴۰ درصد پاسخگویان در گروه‌های سنی ۲۵ تا ۳۵ سال قرار دارند و ۲۷/۵ درصد آنان دارای تحصیلات لیسانس می‌باشند.

محله خود است. این پژوهش مشارکت را به عنوان یک ابزار جهت رسیدن به این هدف می‌نگرد.

● معرفی محدوده

محله طبرستان جزء یکی از محلات سی و سه‌گانه شهر ساری است. سرانه کل فضای سبز در این محله معادل با ۱٫۹۳ متر مربع و سرانه پارک‌ها و میادین در آن معادل ۱٫۳ مترمربع می‌باشد. میدان طبرستان، میدان خزر، پارک دانشجو و پارک‌های کوی نور و بهار جزء این محله محسوب می‌شوند. به علاوه، دانشگاه فنی امام محمد باقر(ع)، که سالانه بالغ بر دوهزار دانشجو در آن تحصیل می‌کنند، نیز در این محله قرار دارد. بنابراین، پارک دانشجو

پارک دانشجو / عکس: مهدی قزلباش احمدی

عوارض را به میزان خیلی زیاد در حفظ و نگهداری فضای سبز موثر دانسته‌اند. در مورد گویه‌های مشارکت مالی، بالاترین اولویت مربوط به گویه «پرداخت به موقع عوارض مربوط به حفظ و نگهداری فضای سبز» و پایین ترین اولویت مربوط به گویه «پرداخت بخشی از هزینه‌های مربوط به حفظ و نگهداری فضای سبز (آبیاری، هرس، نظافت، سمپاشی و ...))» بوده است.

این پرسش نامه، مشارکت شهروندان در حوزه‌های مالی، اجرایی، فکری و ارزیابی نگهداری از فضای سبز را بررسی کرده است. در ادامه، شاخص‌های موثر در حفظ فضای سبز از نظر پاسخگویان به این پژوهش را بررسی می‌کنیم:

در حوزه مشارکت مالی، ۲۷/۵ درصد پاسخگویان، طرح‌های مشارکتی با سود مشخص و ۴۵ درصد آنان، پرداخت به موقع

جدول شماره ۲- اولویت بندی گویه‌های شاخص مشارکت مالی

اولویت	درصد	گویه‌های مشارکت مالی
۳	۱۰	تاثیر خرید اوراق قرضه بر حفظ و نگهداری فضای سبز
۱	۴۵	تاثیر پرداخت به موقع عوارض مربوط به حفظ و نگهداری فضای سبز
۲	۲۷٫۵	تاثیر استقبال از طرح‌های مشارکتی با سود مشخص بر حفظ و نگهداری فضای سبز
۳	۱۰	تاثیر پرداخت بخشی از هزینه‌های مربوط به ایجاد فضای سبز (کاشت، هرس، نظافت، سمپاشی و ...)
۴	۷٫۵	تاثیر پرداخت بخشی از هزینه‌های مربوط به حفظ و نگهداری فضای سبز (آبیاری، هرس، نظافت، سمپاشی و ...)

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۶

جدول شماره ۳- اولویت بندی گویه های شاخص مشارکت اجرایی

اولویت	درصد	گویه های مشارکت اجرایی
۴	۱۵	تاثیر سمن ها در حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری
۲	۲۲٫۵	تاثیر مشارکت شهروندان در طراحی مجدد پارک و فضای سبز
۵	۱۲٫۵	تاثیر مشارکت شهروندان در ایجاد مکانی برای حفظ فضای سبز
۱	۳۲٫۵	تاثیر مشارکت شهروندان در کاشت درخت و گل در حفظ و نگهداری فضای سبز
۳	۱۷٫۵	تاثیر مشارکت شهروندان در حفظ پارک ها و فضاهای سبز به صورت خودجوش

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۶

در حوزه مشارکت اجرایی، ۳۲/۵ درصد پاسخگویان، مشارکت در کاشت درخت و گل و ۴۰ درصد آنان، مشارکت در پاکسازی پارک ها را به میزان خیلی زیاد در حفظ و نگهداری از فضاهای سبز موثر دانسته اند. در مورد گویه های مشارکت اجرایی، بالاترین اولویت مربوط به گویه «مشارکت شهروندان در کاشت درخت و گل در حفظ و نگهداری فضای سبز» و پایین ترین اولویت مربوط به گویه «مشارکت شهروندان در ایجاد مکانی برای حفظ فضای سبز» بوده است.

جدول شماره ۴- اولویت بندی گویه های شاخص مشارکت فکری

اولویت	درصد	گویه های مشارکت فکری
۱	۵۲٫۵	تاثیر مشارکت فکری شهروندان در حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری
۲	۵۰	تاثیر استفاده از نقطه نظرات شهروندان در ارتقاء کیفیت فضای سبز
۳	۱۰	تلاش مسئولان برای جلب مشارکت فکری تمامی شهروندان در امر نگهداری از فضای سبز
۴	۷٫۵	تاثیر مشارکت شهروندان در نیازسنجی ها بر کاهش هزینه های حفظ و نگهداری فضای سبز

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۶

هرچه سود حاصل از اوراق قرضه و مشارکت مالی بیشتر باشد، استقبال بیشتری از سوی شهروندان صورت می گیرد. در بخش مشارکت اجرایی نیز، شهروندان تمایل زیادی به کاشت گل و گیاه داشته اند. با توجه به پاسخ های ارائه شده به پرسش نامه و بررسی آن ها، راهکارهای زیر جهت توسعه مشارکت شهروندان در حفظ و نگهداری فضاهای سبز پیشنهاد می شود:

- اعتماد سازی بین مسئولین شهری و شهروندان درباره حفظ و نگهداری فضاهای سبز عمومی شهری؛ که این اعتماد سازی می تواند از طریق شفاف سازی هزینه های ساخت و نگهداری این فضاها و اعلام آن به شهروندان صورت گیرد.

- می توان توصیه نمود که سازمان های مرتبط با فضاهای سبز شهری، به منظور آشنایی با انواع گل و گیاهان و درختان و همچنین آموزش شهروندان برای نگهداری فضاهای سبز، جشنواره ها، کارگاه ها و نمایشگاه هایی در این راستا برگزار نمایند.

جدول شماره ۵- اولویت بندی نگهداری از فضای سبز طبق نظر شهروندان

اولویت	درصد	گویه های مشارکت در نگهداری فضای سبز
۲	۲۲٫۵	رعایت قوانین و مقررات مربوطه
۴	۱۰	بهره گیری از برنامه های آموزشی صدا و سیما
۱	۳۲٫۵	عدم تخریب فضای سبز
۷	۲٫۵	عضویت در تشکل های حامی محیط زیست
۵	۷٫۵	مشارکت در فعالیتهای گروهی
۶	۵	آموزش شیوه های کاشت نهال، گل و گیاه
۸	۰	آموزش در مورد اوراق قرضه و سایر مشارکتهای مالی
۳	۲۰	آموزش چگونگی برخورد درست با فضای سبز

مأخذ: نگارنده، ۱۳۹۶

پارک دانشجو/ عکس: مهدی قربل احمدی

-آموزش در سنین پایین و برگزاری کلاس های آموزشی و آگاهی بخشی در زمینه فضای سبز به کودکان
-برگزاری مسابقات، جشنواره های عکاسی، نقاشی، کاریکاتور و ... با موضوعات مرتبط با حفظ، نگهداری و توسعه فضاهای سبز عمومی شهری

-آگاهی بخشی و اطلاع رسانی درباره اهمیت فضاهای سبز عمومی در شهر و ضرورت حفظ، نگهداری و توسعه آن، از طریق شبکه های محلی صدا و سیما به خصوص رادیو و تلویزیون استان -ایجاد دفاتر مشارکت عمومی جهت جلب مشارکت شهروندان به حفظ و نگهداری فضاهای سبز عمومی

-ایجاد صفحه اینترنتی تحت نظر سازمان فضای سبز جهت در میان گذاشتن نیازها و مشکلات فضاهای سبز عمومی توسط شهروندان و استفاده کنندگان و اطمینان خاطر از پیگیری مسئولین -در نظر گرفتن ابزارهای تشویقی نظیر تخفیف عوارض شهرداری برای شهروندان داوطلب مشارکت در حفظ و نگهداری فضاهای سبز عمومی

-فروش اوراق قرضه توسط سازمان فضای سبز یا شهرداری جهت حفظ و نگهداری فضاهای سبز عمومی شهری و سهیم نمودن سود حاصل از پروژه های حفظ و نگهداری فضاهای سبز با افراد داوطلب و مشارکت جو

-آموزش برخورد درست شهروندان با فضای سبز و همچنین مبلمان ها و المان های درون فضای سبز در فضاهای مجازی و صفحه های اینترنتی

-حمایت از سازمان های مردم نهاد در راستای حفظ و نگهداری

منبع:

Arvanitidis, Paschalis.(2008).Guideline for the maintenance of urban green space.Department of Economics, Department of Planning and Regional, Development, University of Thessaly, Greece

حاتمی نژاد، ویسیان، محمدی ورزنه، علیزاده، حسین، محمد، ناصر، عادل، ۱۳۹۳، تحلیل و اولویت بندی فضای سبز شهری با بهره گیری از تکنیک TOPSIS و GIS (مطالعه موردی: شهردهگلان)، فصلنامه آمایش محیط، شماره ۲۶، صص ۶۵ - ۸۸

شهر ساری

به روایت سفرنامه‌های فرنگی و ایرانی

سید محمد موسوی

کارشناس ارشد تاریخ ایران
کارشناس زیباسازی

سفرنامه‌های مسافران خارجی و ایرانی به نیت‌های مختلفی نگاشته شده است. بیشتر نویسندگان فرنگی از عوامل و سفرای دولت‌های قدرتمند بودند و سفرنامه‌های خود را با نیت سیاسی و تجاری و در جهت گسترش استیلای دولت متبوع خود می‌نوشتند. سفرنامه نویسان ایرانی، به‌خصوص در دوره قاجار، یا مانند «میرزا ابراهیم» با

نیت تقلید از خارجیانی که همراهی می‌کردند، سفرنامه نوشته‌اند، یا با توجه به جو زمانه و باب شدن سنت روزنامه‌نویسی و سفرنامه نویسی به این امر اقدام می‌کردند و یا به ناصرالدین‌شاه که نویسنده خوبی هم بود، تأسی می‌کردند. به‌هرروی، سفرنامه‌ها به هر نیتی نوشته‌شده باشند در زمان ما که برای شناسایی گذشته با کمبود منابع و داده‌های تاریخی مواجهیم، از منابع مهم در جهت شناخت فرهنگ، سنت‌ها، نام اماکن و اشخاص تأثیرگذار و همچنین شرح حوادث مهم به شمار می‌روند. اگر از چند سفرنامه مهم همچون سفرنامه «دل‌آواله» در دوره صفویه بگذریم، مهم‌ترین سفرنامه‌هایی که مسافران در آن شرح اقامت و عبور خود را از شمال ایران و به‌خصوص ساری نگاشته‌اند متعلق به دوره قاجار است؛ البته خارجیان سهم بیشتری در این حوزه دارند. برای مثال، مهم‌ترین سفرنامه روس‌ها درباره شمال ایران توسط «ملکونوف»، مامور روسیه تزاری، نوشته‌شده است. فرانسویان هم که پس از قرارداد فین کن اشتاین و امپراطوری ناپلئون، پایشان به ایران بازشده بود، سفرهایی به شمال ایران داشته‌اند که از آن میان «پیر ژوبر» و «موسیو بهلر» در سفرنامه‌های خویش گزارش‌هایی درباره ساری ارائه کرده‌اند. از مسافران انگلیسی که در رقابت با روسیه به شمال ایران سفر کرده‌اند و آثار مهمی برجای گذاشته‌اند نیز می‌توان به «مکنزی» و «آبوت» اشاره نمود. همچنین، از مهم‌ترین سفرنامه‌های ایرانی که در مورد شهر ساری اطلاعاتی به دست داده‌اند، می‌توان به سفرنامه میرزا ابراهیم با عنوان «سفرنامه استرآباد و مازندران و گیلان» و همین‌طور دو سفرنامه

ناصرالدین‌شاه، به‌خصوص سفرنامه اول وی، سفرنامه محمد میرزا مهندس، سفرنامه اعتمادالسلطنه و «تحف اهل بخارا» اثر میرزا سراج‌الدین اشاره کرد. در نوشته حاضر، به بازخوانی برخی از این سفرنامه‌ها با محوریت توصیف شهر ساری و آداب و سنت‌های مردم این شهر خواهیم پرداخت.

● ساری در سفرنامه‌های فرنگی

در دوره صفویه، فرح‌آباد ساری برای شاهان این سلسله اهمیت فراوان داشت و از این‌رو، در اوایل دوره صفوی، ساری نیز از رونق بسیار برخوردار شد و موردتوجه قرار گرفت. به‌طوری‌که در سفرنامه «شاردن» گزارش حمله قزاق‌های روس در زمان شاه سلیمان صفوی به رهبری «استنکارازین» به بازار ساری و کشتار بازاریان و مردم و غارت شهر به تفصیل آمده است. شاردن شمار کشته‌های ساروی را پانصد نفر اعلام می‌کند. با سقوط صفویه، به دلیل به‌هم‌ریختگی امور و عدم امنیت شهر، بارفروش (بابل امروزی) برای دوره کوتاهی مرکز تجارت و سیاست شد؛ اما با آغاز دوره قاجار و شروع حرکت آقا محمد خان برای دستیابی به قدرت به مرکزیت ساری جایگاه این شهر تثبیت شد.

اکثر سیاحانی که از ساری دیدن کرده‌اند به پیشینه باستانی و تاریخ کهن این شهر اشاره داشته‌اند. آنچه در آثار مسافران خارجی درباره گذشته ساری دیده می‌شود بیشتر، حاصل مطالعات

نمایی از مسجد جامع ساری

ایشان از تاریخ‌های مرتبط با طبرستان مانند آثار ابن اسفندیار و ظهیرالدین مرعشی است؛ ولی اطلاعات ایشان از وقایع زمان سفر و بازدیدهای میدانی، در خصوص شناخت تاریخ و فرهنگ کهن شهرساری، بسیار ارزشمند است.

ملکنوف روس که در سال ۱۸۶۳ میلادی از ساری دیدن کرده است، پیشینه تاریخی ساری را این‌گونه توصیف می‌کند: «بنای آن بسیار قدیم و در بانی آن اختلاف است؛ پاره‌ای کیومرث و پاره‌ای تهمورث و برخی فریدون و ایرج دانند. پاره‌ای از مورخین گویند یکی از چهار شهر هیرکانی قدیم زدرکات (زدراکارتا) نام شهری که استرابون حکیم گوید که اسکندر رومی در آن چند روز قربانی‌ها و جشن‌ها کرد، شهر ساری است». پیش از ملکنوف، «مک‌دونالد کینز» انگلیسی نیز ساری را یکی از پرستشگاه‌های ایران باستان و از آتشکده‌های مهم زرتشتی معرفی می‌کند. «لویی رابینو» کنسول بریتانیایی نیز که در اواخر دوره قاجار از ساری بازدید کرده است با توجه به ضرب سکه‌های دوره اشکانی در شهر سیرینکس آن شهر را همان ساری امروزی می‌داند و تاریخ ساری را از ابن اسفندیار نقل کرده است. وی، به نقل از مولف تاریخ طبرستان، مرمت شهر ساری در دوره پس از اسلام را به اسپهبد فرخان نسبت می‌دهد و تاریخ ساخت مسجد جامع بزرگ ساری را سال صد و چهل هجری و به دست «ابوالخصیب» نخستین دست‌نشانده بنی‌عباس در این شهر می‌داند. رابینو، به نقل از «مقدسی»، سیل بزرگ و آتش زدن شهر

ساری در اواخر قرن سوم توسط روس‌ها را نیز یادآوری کرده است. «گای لسترنج» بریتانیایی که در زمان ناصرالدین‌شاه در ایران حضور داشت، در کتاب «جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی» درباره ساری می‌نویسد: «محل پر جمعیتی است که در آنجا پارچه فراوان می‌بافند و بازارهای آن مشهور است. دارای حصاری کوچک و خندقی بود و یک مسجد جامع داشت که درخت باشکوه نارنج آن بسیار جالب بوده و همچنین درخت خیلی بزرگ انجیر بر پل شهر و به علاوه پلی که با قایق بسته‌شده، معروف بود».

جمعیت شهرساری در دوره قاجار بین هشت هزار تا شانزده هزار نفر در نوسان بود. مسیو پهلر فرانسوی که از معلمین دارالفنون در زمان ناصرالدین‌شاه بوده و سفری نیز به شهر ساری داشته است، جمعیت دارالحکومه مازندران را، در زمان بازدید، سه هزار خانوار اعلام کرده است. مک‌دونالد کینز و «فریزر» نیز جمعیت شهر را شانزده هزار نفر و «لرد کرزن» هشت هزار نفر اعلام کرده‌اند. قحطی و بیماری‌های کشنده همه‌گیر از عوامل کم شدن جمعیت شهرساری در این برهه زمانی بود؛ به‌طوری‌که در اواخر حکومت قاجار و در بحبوحه جنگ جهانی اول، ساری نزدیک به ده هزار نفر جمعیت داشته است.

بنا بر گزارش رابینو، در زمان قاجار، ناحیه ساری شامل این بلوکات بوده است: بلده، علی‌آباد، پیسه‌سر، اسفیورد، شوراب، کلیجان رستاق، کارکنده، کیاکلا، مشک‌آباد، نوکنده‌کا، ساری رودپی، سوادکوه و شیرگاه. همچنین بلوک هزارجریب، از بلوکات ساری، نیز شامل دو قسمت عمده بود: دودانگه و چهاردانگه. بخش دودانگه شامل چهار بلوک بود: پشت کوه، نهرمان، بنافت و فریم. بخش چهاردانگه نیز خود چهار بلوک داشت: یانه‌سر، سرخ گریه، یخ کش و سورتج.

اکثر مسافران خارجی در بازدید از ساری چهار دروازه را گزارش کرده‌اند که عبارتند از: دروازه بارفروش (میدان ابن شهرآشوب فعلی)، دروازه فرح‌آباد (سره‌راه ملامجدالدین فعلی)، دروازه استرآباد (میدان شهدا فعلی) و دروازه نقاره‌خانه، ارگ یا هزارجریب (میدان شهرداری فعلی). ملکنوف در سفرنامه خود مهم‌ترین محلات ساری را به شرح زیر آورده است: سبزه میدان، نقاره‌خانه، اصانلو، بلوچی خیل، اصفهان محله، افغان محله، چاله باغ، شپش کشان، باغ کهنه، قلیچ‌لی محله، میرسرروضه، ملامجدالدین، میرمشهدی محله، بیرامتر (بهرام‌تر)، چناربن، شیشه‌گر محله، نعلبندان، شاهزاده حسین، امام‌زاده عبدا... و امام‌زاده یحیی. وی میرمشهد را بزرگ‌ترین محله ساری با شش مسجد ثبت کرده است.

مسیو پهلر، ضمن توصیف آبادانی ساری در زمان بازدیدش، عمده محصولات این شهر را برنج، ابریشم، چوخا و مرکبات شامل لیمو، نارنج و پرتقال عنوان می‌کند. رابینو با تأکید بر مرکزیت و حاکم‌نشین بودن ساری، محصولات عمده شهر را برنج، پنبه، نیشکر و اقسام میوه ثبت کرده است. درباره تولید و صادرات ابریشم در کرانه‌های شمالی نیز نوشته است: «پنبه‌های ابریشم را از راه روسیه به میلان و مارسی صادر می‌کنند و مقداری ابریشم را هم در خود ایالت تأییده و آن را با نخ مخلوط نموده و در کارگاه‌های محلی می‌بافند». بیشتر سیاحانی که در دوره قاجار به ساری سفر کرده‌اند، بازار اصلی ساری

اردوگاه سلطنتی ناصرالدین شاه قاجار در ۱۲۹۲ قمری در ساری

توبه باغ شاه، عهد قاجار

را کم رونق و کم درآمد اما بازارهای فصلی و هفتگی، در روستاهای اطراف ساری را، پر رونق و پرازدحام گزارش کرده اند. با توجه به قابلیت اقتصادی و ویژگی اقلیمی شهر ساری، اکثر سفرنامه نویسان فرنگی که در دوره قاجار از ساری بازدید کرده اند از نبود راه ارتباطی مناسب با دارالخلافه تهران گله کرده و یکی از عوامل مهجور ماندن این شهر را راه نامناسب ارتباطی دانسته اند. «مسیو برونبار» فرانسوی که در زمان ناصرالدین شاه برای آموزش سپاه ایران به کشور ما وارد شده بود، در سفرنامه اش به اهمیت ساخت جاده فیروزکوه برای اتصال شهر ساری به تهران و در جهت رونق اقتصاد و کشاورزی این شهر اشاره کرده است.

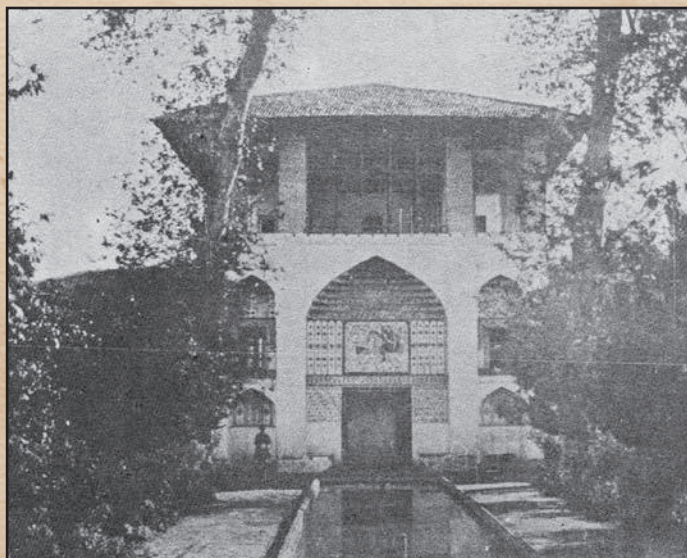
● ساری در سفرنامه های ایرانی

سفرنامه های ایرانیانی که به مازندران سفر کرده و گزارش سفر خود را نوشته اند از نظر آماری نسبت به سفرنامه های خارجیان تعداد کمتری را شامل می شود. از مهم ترین سفرنامه های ایرانی می توان به سفرنامه میرزا ابراهیم که به عنوان دستیار «چارلز مکنزی» به کرانه شمالی دریای مازندران سفر کرده است، اشاره کرد. علاوه بر آن، دو سفرنامه ناصرالدین شاه به مازندران و سفرنامه اعتماد السلطنه که شاه را همراهی کرده بود، بسیار حائز اهمیت هستند. از اینها که بگذریم، سفرنامه تحف اهل بخارا نوشته میرزا سراج الدین و «رکن الاسفار» به قلم افضل الملک نیز اطلاعات مهمی درباره اوضاع ساری در دوره قاجار به دست می دهد.

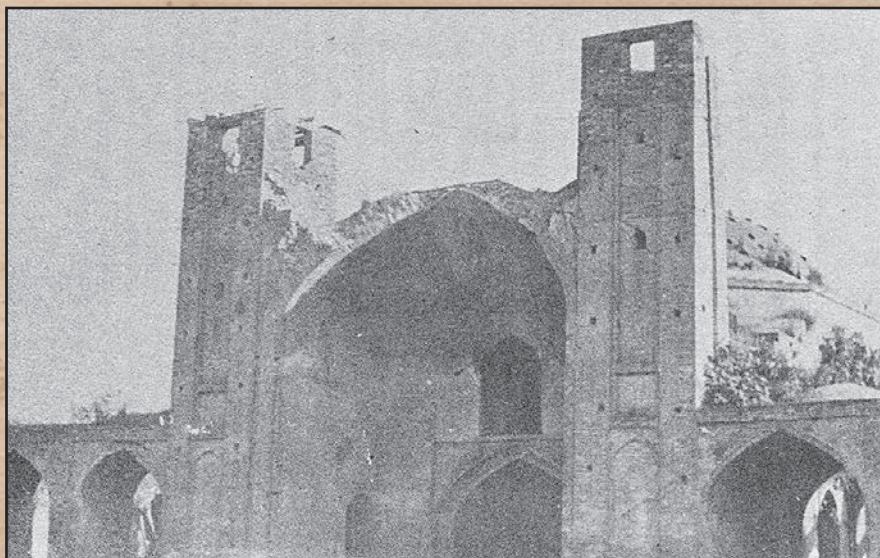
میرزا ابراهیم در سال ۱۲۷۵ ه. ق و در زمان حکومت «شاهزاده لطف ... میرزا» از ساری بازدید کرده است. وی درباره باغ ملک آرا که در حال حاضر به همت شهرداری در حال تبدیل به بوستانی است، این چنین نگاشته: «و ملک آرای مذکور، در سمت جنوب باغی

بنانهاده است که عمارت اندرونی و بیرونی و در وسط کلاه فرنگی و اشجار مرکبات و درخت سرو بسیار و آب روان می باشد که اگر تعمیر نشود خرابه خواهد شد». در زمان دیدار وی از ساری، بزرگ ترین کاروانسرای درون شهری مازندران، با سه دالان و حجره های مقطع و حوض آبی در وسط، در ساری افتتاح شده و به نام کاروانسرای شاه مشهور شد. میرزا ابراهیم ساری را شهری آباد و شامل چهارصد و ده باب دکان و چهارده باب گرمابه معرفی می کند. ناصرالدین شاه، به فاصله ۱۰ سال، دو بار به مازندران سفر کرده. شاه اولین بار در بهار ۱۲۸۲ ه. ق از راه علی آباد (قائم شهر) به ساری وارد شد. در روستای ملیک که اخیراً به ساری الحاق شده، برایش سایه بانی تدارک دیدند و علما و بزرگان شهر برای استقبال به خدمتش رسیدند. ناصرالدین شاه ورود خود به ساری را بدین شرح نگاشته است: «... سوار شده رانديم. سروهای باغ ملک آرا نمایان شد... دسته دسته مستقبیلین شیشه های نبات می شکستند و

اسب هارم می کردند. خیلی جمعیت بود... از آنجا گذشته رسیدیم به سردر نقاره خانه. قریب هشت هزار زن بر بالای خاکریز خندق شیشه های نبات در دست تماشای غریبی داشت. خندق شهر آب دارد. شهر دیوار ندارد. داخل باغ ملک آرا که از دروازه شهر صد قدم دورتر است، شدیم. سر در خوبی دارد. باغی در نهایت صفا و روح. کمتر باغی به آن نزهت و مرغوبی دیده شده است... بعد از پیاده شدن، صد و ده تیر توپ انداختند. خلاصه، باغ بزرگی است. یک سرو، یک نارنج، باز قطار سرو، باز قطار نارنج، سروها بسیار بلند، نارنج ها چتر زده، با آن که آخر نارنج بود و چیده بودند باز هر درختی دو سه هزار نارنج داشت». روز دوم اقامت شاه، به بازدید از دیوان خانه و عمارات ملک آرا گذشت. در روز سوم در روستاهای اطراف ساری شکار کرد. در روز چهارم به دیدار اربابان منطقه رفت و سپس به گردش در شهر پرداخت. وی در گزارشش از این گردش از آبادانی شهر تعریف کرده است: «کوچه ها سنگ فرش، درخت های نارنج و

سردر دیوان خانه آقا محمدخان قاجار

ایوان اصلی مسجد فرح آباد

لیمو سراز خانه ها برآورده، الحق شهر نهایت آراستگی و پیراستگی را داشت». سفرنامه دوم ناصرالدین شاه که ده سال بعد اتفاق افتاد، به دلیل بیماری شاه به دقت سفرنامه اول نوشته نشده است. شاه در گزارش سفر دوم خود نوشته که به دستور وی، دور باغ ملک آرا که در سفر قبلی فاقد دیوار بود، دیواری کشیده اند. به علاوه، شاه از وضع بعضی خیابان ها و نامناسب بودن راه ها در ساری گله کرده است. مهم ترین ویژگی سفرنامه ناصرالدین شاه، علاوه بر متن روان و خواندنی سفرنامه، گزارش تصویری و عکس های مهمی است که در این سفر ثبت شده است.

سفرنامه میرزا سراج الدین به نام تحف اهل بخارا یکی دیگر از سفرنامه هایی است که به ساری اشاره کرده است. میرزا سراج الدین در زمان انقلاب مشروطه به نام «دکتر صابر» در ساری طبابت می کرد و سفرنامه وی اطلاعات مهمی از وضع شهر ساری، درگیر و دار مشروطیت و استبداد صغیر به خواننده منتقل می کند. وی نوشته است که در دوران مشروطه، در مازندران و ساری استبداد طرفداران بیشتری داشت.

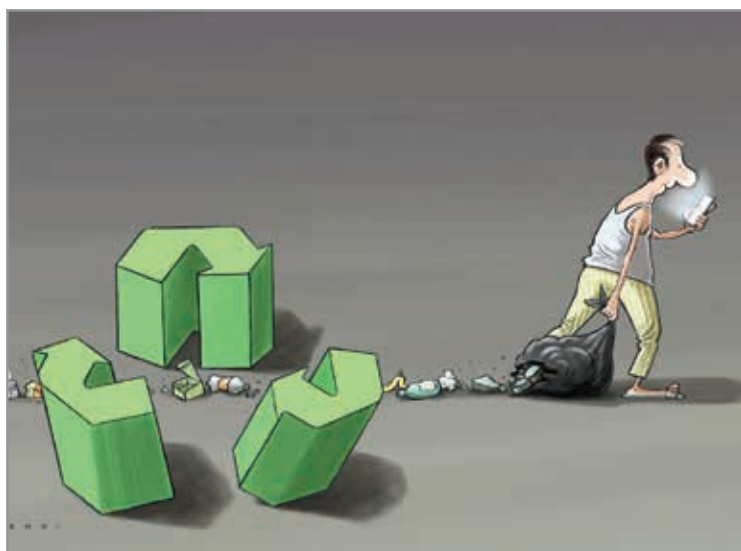
«غلامحسین خان افضل الملک» در زمان احمدشاه و در آستانه جنگ جهانی اول به مازندران مسافرت کرد. او از اماکن تجاری، آموزشی و مذهبی شهر بازدید و وضع آن ها را خوب توصیف کرد. در دوره وی نیز رقابت بین دو شهر ساری و بارفروش (بابل) جریان داشته که در سفرنامه وی انعکاس یافته است. وی در سفرنامه اش شرح احوال محمدقلی میرزا، فرزند فتحعلی شاه و بزرگ خاندان ملک آرا و ناکامی اش در به دست گرفتن پادشاهی در رقابت با محمدشاه قاجار را آورده است.

سفرنامه های ایرانی همچون سفرنامه های فرنگی اطلاعات ارزشمندی درباره تاریخ و فرهنگ شهر ساری در ادوار گذشته به دست می دهد و در بازسازی تصویر شهر برای ارتباط درست با گذشته نقش مهمی را بازی می کنند.

منصوره دهقانی

مهدی عزیزی

مجتبی حیدرپناه

اسماعیل بابایی

محمد حسین اکبری

جلال پیرمرز آباد

مهناز یزدانی

مصطفی ستاریان

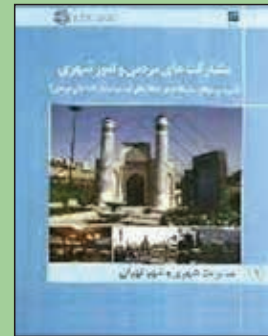

شاهین هوشمند

مدیر خانه کاریکاتور ساری

شاید، درگذشته، کمتر کسی فکر می‌کرد که روزی اداره‌ای مستقل تشکیل شود بانام زباله یا همان پسماند امروزی خودمان که به‌طور تخصصی و با حساسیت بسیار به مقوله پسماند بپردازد. ولی گذشت زمان و درک این مسئله که همین زباله می‌تواند نقش مهمی در زندگی بشر داشته باشد، مسئولین را برآن داشت تا در بدنه شهرداری‌ها، سازمانی را به نام «سازمان پسماند» بنا کنند؛ تا این طلای به‌اصطلاح کثیف به‌درستی مدیریت شود بلکه کیفی‌اش برود و طلایش باقی بماند. طلایی که امروزه مردم دریافتند عیارش می‌تواند بیش‌ازحد تصور باشد. سازمان‌های پسماند با اجرای برنامه‌های فرهنگی و آموزش‌های همگانی برآن شدند شهروندان را به سمت مدیریت زباله از مبدأ یا محل تولید سوق دهند؛ باشد که مادر زمین از نابودی حیات برهد. در این راستا، «سازمان پسماند شهرداری ساری» نیز برنامه‌های درخور توجه‌ای برگزار کرده است. یکی از کارهای شاخص فرهنگی این سازمان، برگزاری جشنواره ملی کاریکاتور پسماند در بهار ۱۳۹۶ بود. جشنواره‌ای که دومین رویداد تخصصی در حوزه پسماند در کشور را رقم زد. ازاین‌رو، جای تقدیر و تشکر دارد هم از خانه کاریکاتور ساری که پیشنهاد و اجرای این رویداد را بر عهده داشت و هم از سازمان پسماند شهرداری ساری که از برگزاری این رویداد بزرگ فرهنگی حمایت کرد؛ تا شاهد آثار ارزشمند و مؤثر بر افکار عمومی در عرصه هنر کاریکاتور باشیم. به همین دلیل، این شماره از گزنه را به آثار برگزیده و برتر جشنواره اختصاص می‌دهیم. آثاری که با انتشار آن می‌توانیم سهمی هرچند کوچک در فرهنگ سازی مقوله مهم مدیریت پسماند ایفا کنیم.

آرشیو کتابخانه شهرداری ساری

مشارکت های مردمی و امور شهری
(بررسی موانع، مشکلات و راهکارهای توسعه مشارکت های مردمی)
تألیف: دکتر غلامرضا غفاری و مهندس ابراهیم جمشید زاده
ناشر: انتشارات جامعه و فرهنگ، تهران

شورایاری، ساز و کاری برای مشارکت شهروندی با مدیریت شهری
تألیف: رضا شادمان فرو و مهدی وکیل پور
ناشر: انتشارات آستان قدس رضوی

مشارکت های اجتماعی و سازمان های حمایتی (با تاکید بر ایران)
تألیف: علی شکوری
ناشر: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)

در این کتاب، افزون بر بحث پیرامون مفاهیم و رویکردهای نظری و متغیرهای تاثیرگذار مشارکت اجتماعی، تجربه های جهانی در زمینه سازمان های غیردولتی در ایران نیز از موضوعات مورد توجه نویسنده کتاب بوده و درباره زمینه های تاریخی شکل گیری، فلسفه وجودی، فعالیت و عملکرد بنیادهای غیردولتی و کمیته امداد نیز بحث شده است. نویسنده به معرفی دو دیدگاه درباره جامعه مدنی و تشکلهای و انجمن های ایران می پردازد: دیدگاه اول، مشارکت های جمعی و انجام کارگروهی در طول تاریخ را واقعیتی می داند که ریشه در روحیه جمع گرایی و مشارکت جویی ایرانیان دارد و الگوی فرهنگی حاکم بر جامعه است. اما دیدگاه دوم، با توجه به ماهیت موسسات و مشارکت های جمعی و نوع مناسبات آنها با دولت، شکل گیری جامعه مدنی ریشه دار در ایران را نفی می کند. نویسنده، در ادامه، چگونگی شکل گیری نهادهای بنیادهای حمایتی موازی در یک چارچوب تاریخی را بیان می کند و به طور خاص، به موضوع وقف و سازمان های غیردولتی فعال در زمینه وقف و کارکردهای تاریخی آن در ایران می پردازد.

این کتاب با تعاریف و مفاهیمی نظیر شهروند، مدیریت شهری، مشارکت، شورایاری و ... شروع می شود. مشارکت، درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت های گروهی است که آنان را بر می انگیزد تا برای دستیابی به هدف های گروهی، یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند. نویسنده، در ادامه، تاریخچه مشارکت در امور شهری و شوراهای محلی در ایران و جهان را بررسی می کند. نخستین گام برای تحقق مشارکت های مردمی با قانون تشکیل انجمن های ایالتی و ولایتی در سال ۱۲۸۶ شمسی برداشته شد. آن گونه که از وظایف این انجمن ها بر می آید، پیش بینی شده بود که انواع مشارکت مردمی نظیر مشارکت در مدیریت و تصمیم گیری، مشارکت مالی و ... تحقق یابد. این کتاب، در ادامه، نظریه های مطرح مشارکت، پیش نیازهای مشارکت، انواع مشارکت و سطوح آن را بیان می کند. فراهم بودن زمینه های مشارکت، اطلاع از فواید مشارکت، مورد علاقه بودن موضوع آن، وجود توانایی های فردی، عدم احساس تهدید و آزادی اختیار از جمله پیش زمینه های مشارکت شهروندی است.

این کتاب شامل دو بخش اصلی است: بخش اول در ارتباط با «ظرفیت های شهرداری تهران برای جلب مشارکت مردم در امور شهری و راهکارهای توسعه آن» است. در ابتدای این بخش، دیدگاه ها و نظریه های مشارکت، طبقه بندی الگوی مشارکت، سطوح و تکنیک های مشارکت و شاخص های آن آمده است. این کتاب، مشارکت را به سه دسته مشارکت در تصمیم گیری و مدیریت، مشارکت در تامین مالی انجام طرح ها و مشارکت در تامین نیروی انسانی تقسیم بندی می کند. در قسمت آخر بخش اول، ظرفیت های شهرداری تهران و مشارکت مردمی و راهکارهای پیشنهادی جهت مشارکت شهروندان براساس ظرفیت های شهرداری تهران را بیان می کند. این بخش از کتاب، هشت مورد را به عنوان راهکارهای ظرفیت سازی بیان می کند. ایجاد علاقه و انگیزه، اعتمادسازی و ایجاد ارتباط، آموزش، سازماندهی، پشتیبانی و حمایت، استمرار و مداومت، ارزش یابی و تحقق مشارکت از گام های هشت گانه به منظور دستیابی به فرآیند مشارکت مردمی در شهر تهران بیان شده است. بخش دوم این کتاب با مفهوم شناسی آغاز شده است و موانع و مشکلات فرهنگی- اجتماعی شهرداری تهران را بیان می کند. یکی از مهم ترین موانع و مشکلات فرهنگی- اجتماعی، اعتماد شهروندان به کارکنان شهرداری بوده است.

علی پاک بند

که مازندران شبح سرمایاد باد...

آغاز فصل صید ماهی استخوانی / ساحل گهرياران / عکس: سيد ولي شجاعی لنگری